

**Elli
Heikkilä**
(toim.)

Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen

Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen

Elli Heikkilä (toim.)

Siirtolaisuusinstituutti

Turku

Siirtolaisuusinstituutti

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Pakolaisrahasto

Pakolaisten auttamiseksi

Euroopan unionin Pakolaisrahasto on osallistuu hankkeen rahoitukseen.

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti

Julkaisija:

Siirtolaisuusinstituutti

Eerikinkatu 34, 20100 Turku

<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>

Kirjan taitto ja kansi: Jouni Korkiasaari

Kuvat: Halaten-projekti, Puolustusvoimien kuvakeskus (sa-kuva.fi) ja
freeimages.com

ISBN 978-952-5889-74-1 (nid.)

ISBN 978-952-5889-75-8 (eBook/PDF)

ISSN 0356-9659

Kirjapaino:

Painosalama, Turku 2014

Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen

Elli Heikkilä (toim.)

Siirtolaisuusinstituutti

Turku

Sisällys

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen tervehdys.....	9
<i>Kalle Myllymäki</i>	
Yksintulleet pakolaislapset muuttajina maailmalla	15
<i>Elli Heikkilä</i>	
Kohtaamisia – Ryhmätoteutukset yksintulleiden nuorten tukena	21
<i>Outi Arvola, Anu Kuikkaniemi ja Hanna Siren</i>	
Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Varsinais-Suomessa	37
<i>Krister Björklund</i>	
Sotavuosien kokemukset aikuisuuden voimavarana.....	63
<i>Merja Paksuniemi</i>	
Ilman huoltajaa uudessa maassa	79
<i>Anne Alitolppa-Niitamo</i>	
Maahanmuutto tuo kuntaan uusia kuntalaisia	89
<i>Virpi Harilahti-Juola</i>	
Ehjempään aikuisuuteen osallistavan kasvatuksen keinoin	103
<i>Mervi Kaukko</i>	
Edustajan osaaminen lapsen oikeuksien turvaajana	117
<i>Kia Katarina Lundqvist ja Johanna Vaitomaa</i>	
Edustaja turvapaikanhakijanuoren tukena	129
<i>Heli Sjöblom-Immala</i>	
Seminar on "From Vulnerable Childhood to Healthy and Safe Adulthood"	141
<i>Arjan Myftari</i>	
Kirjoittajien esittely	156
Seminaariin ilmoittautuneet	157
Seminaarin ohjelma	160

Esipuhe

HALATEN-projektissa tuetaan Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten kotoutumista Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti järjesti yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun kanssa 23.4.2014 hankkeen asiantuntijaseminaarin ”Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen”, jossa nuorten elämäntilannetta ja asemaa käsiteltiin monipuolisesti eri tutkija- ja asiantuntijanäkökulmista. Kädessäsi on seminaarin pohjalta tuotettu julkaisu, johon on koottu asiantuntijapuheenvuorojen teemat samoihin kansiin. Julkaisu kertoo yksintulleiden nuorten kotoutumisen kokemuksista eri näkökulmat huomioiden; sekä nuorten että heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kuvaamana. HALATEN-hankkeen tutkimuksessa huomio on kohdistunut nyt jo aikuistuneiden, mutta yksin maahan tulleiden nuorten näkemyksiin kotouttamisprosessin eri vaiheista ja siihen, mitä heidän mielestään tulisi kehittää. Tämyntyyppinen tutkimus on Suomessa vielä vähäistä. HALATEN-projektin tavoitteena onkin lisätä yhteistä, moniammatillista kohtaamista ja keskustelua näiden yksintulleiden lasten tilanteesta Suomessa.

Esitämme kiitokset hanketta rahoittaneelle Sisäasianministeriölle/Euroopan pakolaisrahastolle. Kiitämme projektimme yhteistyötahoja ja seminaariin osallistuneita asiantuntijoita arvokkaasta työpanoksestaan sekä kaikkia henkilöitä, jotka ovat avustaneet seminaariraportin tuottamisessa. Kiitämme myös HALATEN-projektin työskentelyyn ja tutkimukseen osallistuneita nuoria heidän oman mielipiteensä ja aikansa antamisesta projektin ja sen tutkimustyön käyttöön. Tämän seminaarijulkaisun onnistumiseksi on tehty yhteistyötä kotouttamistyön ammattilaisten ja asiantuntijoiden sekä nuorten välillä. Jatkossa julkaisu on käytettävissä esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden ja ammattilaisten työn tukena kehitettäessä Varsinais-Suomen yksintulleiden pakolaisnuorten entistä parempia kotoutumisen mahdollisuuksia. Julkaisun on taittanut tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari. Esitämme hänelle kiitoksemme.

Elli Heikkilä

Tutkimusjohtaja
Siirtolaisuusinstituutti

Outi Arvola

HALATEN-hankkeen projekti-
päällikkö, päätoiminen tuntiopettaja
Terveys ja hyvinvointi -tulosalue
Turun ammattikorkeakoulu

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen tervehdys

Kalle Myllymäki

Taustaa Varsinais-Suomen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotolle

Suomi on liittynyt YK:n pakolaissopimukseen vuonna 1968. Ensimmäinen varsinainen pakolaisryhmä olivat Chilestä saapuneet kiintiöpakolaiset, joita mm. Turku vastaanotti vuodesta 1973 alkaen. Tarkkaa Turkuun tulleiden määrää en saanut selville, mutta muutama kymmenen pakolaista lienee oikea mittaluokka. Seuraava ryhmä olivat Vietnamista tulleet 100 ns. venepakolaista vuonna 1979, joista myös osa sijoitettiin Turkuun.

Molemmat ryhmät olivat ns. kiintiöpakolaisia, jotka Suomen viranomaiset valitsevat YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n esityksestä järjestön ylläpitämiltä pakolaisleireiltä, jotka sijaitsevat lähellä kriisialueita. 1980-luvulla Suomeen ei juurikaan saapunut turvapaikanhakijoita. Tämä johtui pääosin siitä, että kahteen blokkiin jakautunut Eurooppa teki matkustamisen Suomeen hyvin hankalaksi erityisesti turvapaikkaa hakeville pakolaisille. Neuvostoliiton kautta ei käytännössä ollut mahdollista matkustaa Suomeen. Tilanne muuttui tältä osin hyvin nopeasti, kun kommunistiset järjestelmät alkoivat kaatua vuonna 1989 ensimmäiseksi Romaniassa ja kun Neuvostoliitossakin aikaisemmin hyvin tiukka rajavalvonta alkoi rakoilla.

Loppuvuodesta 1989 Suomeen saapui muutama sata turvapaikanhakijaa lähinnä Romaniasta pääosin Neuvostoliiton kautta. Suomen valtio ei ollut varautunut turvapaikanhakijoiden vastaanottoon eikä majoittamiseen. Ainoa vastaanottokeskus sijaitsi Helsingissä, eikä sen kapasiteetti riittänyt kovin pitkään. Valtio turvautui Suomen Punaisen Ristin (SPR) tukeen; SPR oli ollut mukana kiintiöpakolaisten vastaanotossa jo chileläispakolaisten tullessa vuonna 1973. Tässä vaiheessa allekirjoittanutkin tulee mukaan kuvioihin: vastavalmistunut valtiotieteen

kandidaatti sattui olemaan pätkätyössä SPR:n piiritoimistossa kurssisihteerin sijaisena (vakituinen oli Salossa vastaanottamassa kiintiöpakolaisia), kun sosiaali- ja terveyshallitus antoi lääninhallituksen kautta SPR:n Varsinais-Suomen piirille toimeksiannon 150-paikkaisen vastaanottokeskuksen perustamisesta Turkuun. Silloinen toiminnanjohtaja Esko Vuorinen kyseli kiinnostustani lähteä mukaan perustamaan vastaanottokeskusta. Muutaman kuukauden pesti muuttui osaltani lähes 15 vuoden mittaiseksi. Olin perustamassa, ja lakkauttamassa ainakin viittä eri yksikköä. Samalla taisi varmistua oma työsarka maahanmuuttotehtävissä eläkevuosiin saakka.

Vuonna 1990 Suomeen perustettiin noin 10 vastaanottokeskusta, sillä turvapaikanhakijoiden määrä nousi yli 2 000:een suurimpien hakijamaiden ollessa Somalian sisällissotaa pakenevat somalit ja jo mainitut romanialaiset sekä jo silloin Kosovon albaanit (vaikka Jugoslavian hajoamissota olikin vielä muutaman vuoden päässä).

Pakolaisten vastaanoton periaatteet ja vastuut olivat muotoutuneet siinä vaiheessa muutaman sadan kiintiöpakolaisen vastaanoton perusteella. Nyt yhtäkkiä olikin tarvetta mm. sijoittaa kuntiin huomattavasti suurempi määrä pakolaisia. 1990-luvun aikana valtio teki sopimuksen pakolaisten vastaanotosta noin kymmenen varsinaissuomalaisen kunnan kanssa (Dragsfjärd, Halikko, Kaarina, Lieto, Parainen, Piikkiö, Raisio, Salo ja Turku).

Erityisesti Turun kaupungilla on ollut merkittävä rooli pakolaisten vastaanoton kehittämisessä ja kaupungin vuosittain vastaanottamien pakolaisten määrä, 150 vuodessa, oli Suomen suurin 1990-luvun puolivälissä. Myös Salon kaupunki tuli mukaan jo aikaisessa vaiheessa. Silloiseen asukasmäärän suhteutettuna Salon kaupunki oli merkittävä pakolaisten vastaanottaja. Varsinais-Suomen toinen vastaanottokeskus perustettiin Perniöön vuonna 1991. Salon seudulle syntyikin nopeasti oma ammatillinen verkosto, joka kehitti ja tuki pakolaisten vastaanottoa ja kotouttamista alueen kunnissa.

Vastaanottokeskusten toiminnasta ei alkuvaiheessa ollut juuri saatavissa valmiita oppaita tai ohjeita eikä aina lainsäädäntöäkään. Nopeasti havaittiin, että turvapaikanhakijoiden joukossa oli myös ilman huoltajaa olevia alaikäisiä. Pääosin oli kyse 16–17-vuotiaista pojista, mutta myös nuoremmista lapsista. Kesti kuitenkin toista vuotta ennen kuin Perniöön perustettiin Suomen ensimmäinen ilman huoltajaa tulleille alaikäisille tarkoitettu ryhmäkoti vuonna 1992. Alaikäisten määrä pysyi suhteellisen pienenä (alle 100 vuodessa) varsin pitkään, mutta 2000-luvulla alaikäisten määrä kasvoi yllättäen useaan sataan vuodessa. Ennätysvuonna 2008 Suomeen saapui lähes 800 ilman huoltajaa tullutta alaikäistä. Tässä vaiheessa SPR:n Varsinais-Suomen piiri perusti ryhmäkodin Naantaliin (2004). Koti on sittemmin siirtynyt Turkuun.

Turvapaikanhakijoiden määrä vaihtelee voimakkaasti eri vuosina. Tämä luo suuria haasteita sekä vastaanottokeskusten toimintaan että kuntien pakolaisten

vastaanottoon. Vastaanottokeskuksia on useaan kertaan laajennettu, mutta myös supistettu ja suljettu kokonaan. Mm. Perniön vastaanottokeskus lakkautettiin vuonna 2007. Samassa yhteydessä myös Perniön ryhmäkodin toiminta päättyi.

Nykytilanne

Vaikka kansainvälinen pakolaistilanne on viime vuosina ollut vaikea, niin Suomen osalta turvapaikanhakijoiden määrä on pysynyt vakaana ja kansainvälisesti alhaisena. Turvapaikanhakijoita on vuosittain tullut noin 3 000, joista ilman huoltajaa olevia lapsia noin 150. Vertailun vuoksi voi todeta Ruotsiin tulevan saman verran alle kuukaudessa. Alaikäiset saavat lähes kaikki luvan jäädä Suomeen. Muista turvapaikanhakijoista oleskeluluvan saa noin puolet.

SPR ylläpitää Turussa edelleen 150-paikkaista vastaanottokeskusta, joka on nykyisin ns. kauttakulkukeskus; hakijat siirretään alkuvaiheen jälkeen eteenpäin muihin keskuksiin odottamaan päätöstä. Lisäksi SPR:llä on Turussa 14-paikkainen ryhmäkoti 15–17-vuotiaille. Alaikäisille tarkoitettuja paikkoja on vähennetty viime aikoina myös Turusta.

Turun ensi- ja turvakoti ry. ylläpitää oleskeluluvan saaneille alaikäisille tarkoitettua 7-paikkaista perheryhmäkotia. Osa alaikäisistä sijoitetaan suoraan omiin asuntoihin ns. tuetun asumisen mallin mukaisesti. ELY-keskus sopii Kaarinan, Liedon, Naantalın ja Raision kanssa vuosittain ko. palveluun noin 10 alaikäisen sijoitusta.

Aktiivisesti pakolaisia vastaanottavia kuntia on Varsinais-Suomessa tällä hetkellä kuusi (Kaarina, Lieto, Naantali, Raisio, Salo ja Turku). Viime vuonna Varsinais-Suomeen saapui noin 300 pakolaista, joista virallisesti ELY-keskuksen kautta 50 ja heistä 13 oli ilman huoltajaa olevaa alaikäistä. Loppu 250 pitää sisällään perheiden yhdistämisten kautta tulleet (78) sekä itsenäisesti vastaanottokeskuksista kuntiin muuttaneet (170). Turun osuus uusista pakolaisista oli reilut 200 ja Raision vajaat 50.

Kiintiöpakolaisia ei Varsinais-Suomeen sijoitettu viime vuonna. Viimeisen 10 vuoden aikana kiintiöpakolaisia on sijoitettu alle 10, vaikka heitä on kyllä muutannut erityisesti Turkuun maan sisäisenä muuttona muualta Suomesta. Taustana tälle tilanteelle on se, että Turku on halunnut rajoittaa pakolaisten vastaanottoa tasolle, jonka kaupunki jollain tavalla hallitsee. Kun oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat voivat muuttaa itsenäisesti minne tahansa Suomessa, niin kiintiöpakolaisten vastaanoton ja ELY-keskuksen kautta vastaanotettavien pakolaisten määrän vähentäminen ovat ainoat mahdolliset keinot toteuttaa ko. tavoite.

Valtakunnallisesti tämä tilanne on johtanut siihen, ettei virallinen pakolaisten kuntiin sijoittaminen toimi. Ratkaisuksi on tarjottu pakolaisista maksettavien

korvausten korottamista. Se on ainakin toiminut Syyriasta tulevien kiintiöpakolaisten kohdalla. Valtio maksaa ylimääräistä ja kertaluonteista korotusta vuonna 2014 vastaanotettavista pakolaisista. Näin tänä vuonna on saatu kuntapaikat 500 syyrialaiselle kiintiöpakolaiselle.

Syyrian sisällissodan aiheuttaman pakolaistilanteen helpottamiseksi Varsinais-Suomen kunnat vastaanottavat yhteistyössä noin 30 syyrialaispakolaista lähes 10 vuoden tauon jälkeen. Päätöksen tekemistä helpotti viime vuosien aikana merkittävästi edennyt kuntien välinen yhteistyö. Kaarina, Lieto, Naantali, Raisio ja Turku vastaanottavat yhdessä ryhmän kiintiöpakolaisia, jotka saapunevat Varsinais-Suomeen elo-syyskuussa 2014. Kunnilla on yhteinen seutuohjaaja, joka tukee kuntia käytännön vastaanottotyössä. Kuntien välinen yhteistyö mahdollisti kiintiöpakolaisten vastaanoton, mutta kuntien rajaukset vuosittain vastaanotettavien pakolaisten määristä näyttävät tekevän tästä kertaluonteisen tapahtuman.

Ilman huoltajaa tulevien alaikäisten vastaanotto Varsinais-Suomessa

Raision kaupungin johdolla kehitetty tuetun asumisen palvelumalli 16–17-vuotiaille yksin tulleille pakolaisnuorille mahdollisti ko. nuorille nopean ja turvallisen siirtymisen vastaanottokeskuksen ryhmäkodista kuntaan – oman elämisen alkuun ja omaan asuntoon. Mallissa nuori asuu omassa asunnossaan ja kunta voi hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta itsenäistyvälle nuorelle tukea, jota on saatavissa myös iltaisin ja viikonloppuisin. Mallin luomisessa oli keskeisesti mukana Ehjä ry, jolla on samanlaista palvelua myös muualla Suomessa. Näin pienempienkin kaupunkien resurssit riittävät ja nuoret saavat tukea juuri oikeaan aikaan. ELY-keskus korvaa kunnille aiheutuvat kustannukset. Malli on käytössä Kaarinassa, Liedossa, Naantalissa ja Raisiossa. Tukea voi tarvittaessa jatkaa 21 ikävuoteen asti. Kokemukset mallista ovat olleet todella hyviä ja monet nuoret ovat siirtyneet noin vuoden tuen jälkeen omilleen.

Tällä hetkellä paikkoja nuorille on tarvetta vastaavasti. Toisaalta vähäinenkin nuorten määrän kasvu johtaa ongelmiin. Ne nuoret, jotka eivät pärjää yksin, sijoitetaan perheryhmäkotiin, jossa on mahdollisuus laajempaan tukeen. Ehjä ry. on kehittänyt mallia myös perheiden yhdistämistilanteisiin, joissa Suomeen saapuvassa perheessä on useita teini-ikäisiä nuoria.

Suomalainen koulutusjärjestelmä ei tällä hetkellä tunnista riittävän hyvin pakolaisnuoria, jotka eivät osaa lukea ja kirjoittaa tai jos em. taidot ovat puutteellisia. Turussa on monia oppilaitoksia, jotka ovat ansiokkaasti kehittäneet kielen opetusta, mutta järjestelmät on suunniteltu eri lähtökohdista, eikä maahan-

muuttajanuorille soveltuva, riittävän pitkää perusopetusta ole vielä onnistuttu vakinaistamaan. Ongelmaksi saattaa tulla liian nopea siirtyminen toisen asteen koulutukseen. Opetus saattaa kuitenkin olla niin teoriapainotteista, että nuori joutuu keskeyttämään opinnot etenkin silloin, kun hänellä on samaan aikaan monta muuta kotoutumiseen liittyvää prosessia kesken.

Valtion ja kuntien välisessä yhteistyössä on puutteita

Suomeen ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten vastaanotto ja kotoutumisen tukeminen on hyvin haasteellista. Mielestäni Suomi on onnistunut tehtävässä hyvin. Meidän vastaanottojärjestelmämme perustuu lastensuojelun paikka- ja henkilöstömitoitukseen ja oleskeluluvat käsitellään varsin nopeasti. Päätöksissä otetaan huomioon lapsen etu. Lapsen tukena on edustaja, joka on viranomaisista riippumaton toimija ja jonka tehtävänä on valvoa lapsen etua.

Viranomaisten yhteistyöstä löytyy parannettavaa. Järjestelmää on tähän asti suunniteltu pääosin vastaanottokeskuksista vastaavan tahon, tällä hetkellä Maahanmuuttoviraston, näkökulmasta. Erityisesti ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten osalta tulisi pyrkiä tilanteeseen, jossa nuoret voisivat asua samassa paikassa turvapaikkaprosessin alusta loppuun.

Ryhmäkoteja ja vastaanottokeskuksia on perustettu ilman, että asiasta olisi neuvoteltu sijaintikunnan kanssa. Toisaalta yksikköjä on lakkautettu alueilta, joissa on ollut toimiva kotoutumistyötä tukeva ammatillinen verkosto. Huomiota tulisi kiinnittää enemmän myös asenteisiin – jos vastaanottokeskus on jo saavuttanut lähiyhteisön tuen ja hyväksynnän, niin miksi toiminta ajetaan alas. Esimerkin tästä tarjoaa Perniön vastaanottokeskus Salon seudulla ja Punkalaitumen vastaanottokeskus Pirkanmaan, Satakunnan ja Varsinais-Suomen rajoilla. Pahimmassa tapauksessa jonkun ajan kuluttua saatetaan joutua perustamaan uusi vastaanottokeskus jollekin uudelle paikkakunnalle, jälleen ilman yhteistyötä kunnan kanssa.

Erityisesti nuorten ryhmäkoteja tulisi sijoittaa sellaisille paikkakunnille, joissa on hyvät mahdollisuudet kehittää yhteistyötä eri oppilaitosten kanssa. Suurimmat kaupungit eivät välttämättä ole parhaita paikkoja alkuvaiheen ryhmäkodeille. Kunnat olisi saatava mukaan ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten vastaanottoon. Erityisesti painopistettä tulisi kohdentaa lastensuojelun jälkihuollon kaltaisiin tukipalveluihin ja riittävän perusopetuksen turvaamiseen.

Jatkuva ryhmäkotien perustaminen ja sulkeminen ei innosta kuntia pitkäjänteiseen työhön. Tosin turvapaikanhakijoiden määrän vaihtelut luovat tilanteita, joita ei juuri voi ennakoita.

Kehittämisehdotuksia

Valtakunnallista koordinaatiota ja yhteistyötä eri viranomaisten välillä tulisi lisätä. Erityisesti lastensuojelun osaamista ja asiantuntemusta tulisi hyödyntää aikaisempaa enemmän. Sosiaali- ja terveysministeriö ja aluehallintovirastot tulisivat saada mukaan kehittämään vastaanottoa ja kotouttamista. Painopistettä tulisi siirtää kunnissa tehtävään työhön. Erityisesti nuorten kannalta hajautettu malli, jossa perheryhmäkotien paikkaluvut olisivat alhaisia ja niitä olisi sijoitettu useammalle paikkakunnalle, todennäköisesti tukisi nuoren kotoutumista paremmin ja tuottaisi toimivia kotoutumistyötä tukevia verkostoja. Tämä osaltaan innostaisi useampaa kuntaa ottamaan vastaan pakolaisia ja tämä taas helpottaisi kuntapaikkojen saamista jne.

Yllättävien tilanteiden varalle olisi hyvä lisätä yhteistyötä yksityisten lastensuojelulaitosten kanssa. Näin hakijamäärien kasvaessa voitaisiin mahdollisesti hyödyntää olemassa olevia laitoksia.

Yksintulleet pakolaislapset muuttajina maailmalla – NordURM-verkostossa nostettuja näkökulmia

Elli Heikkilä

Yksintulleiden pakolaislasten muuttovirrat

Yksintulleiden pakolaislasten muutot ovat nousseet yleiseen keskusteluun eri puolilla maailmaa. Muutot ovat seurausta sodista, poliittisesta epävakaudesta eri maissa, luonnonkatastrofeista, massaväestösiirtymistä ja äärimmäisestä köyhyydestä (Carlson et al. 2012). Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön UNHCR:n (United Nations High Commissioner for Refugees) mukaan peräti 46 prosenttia kaikista maailman pakolaisista on ollut alle 18-vuotiaita vuonna 2012. Euroopan unionin alueelle tuli kaikkiaan 332 000 turvapaikanhakijaa vuonna 2012. Lasten osuus tästä virrasta oli neljännes (UNHCR 2013). Kun tarkastellaan erityisryhmänä nimenomaan yksintulleita lapsia (alle 18-vuotiaat), heidän osuutensa on saatavilla olevan tiedon mukaan ollut neljä prosenttia vuonna 2011. Verrattaessa samana vuonna eri Euroopan maita, suurimmat yksintulleiden lasten osuudet maiden turvapaikanhakijoista ovat olleet Sloveniassa (16,7 %), Ruotsissa (8,9 %), Norjassa (8,9 %), Itävallassa (7 %), Tanskassa (6,8 %) ja Belgiassa (6,4 %) (UNHCR 2012).

Määrällisesti globaalilla tasolla yksintulleiden tai läheisistään erillään olevien lasten turvapaikanhakemuksia jätettiin 17 700 hakemusta vuonna 2011, kun vuonna 2010 luku oli hieman pienempi (15 600). Hakemuksia jätettiin 69 maahan ja valtaosa hakemuksista kohdistui Eurooppaan (13 300) vuonna 2011. Ruotsi ja Saksa olivat suurimmat vastaanottajat ja seuraavina tulivat Belgia ja Yhdistynyt kuningaskunta (UNHCR 2012).

Vertailtaessa Suomen tilannetta kansainvälisiin lukuihin, maahamme saapui turvapaikanhakijoina 156 yksintullutta lasta vuonna 2013. Määrä on laskenut huomattavasti verrattuna esimerkiksi vuoteen 2008, jolloin vastaava määrä oli peräti 706 lasta. Suurimmat turvapaikanhakijaryhmät olivat Somaliasta (36 lasta),

Irakista (24) sekä Afganistanista ja Marokosta (molemmista 17 lasta) vuonna 2012. Alaikäishakijoista poikien osuus on ollut 85 prosenttia. Yhtenä syynä hakijamäärän putoamiseen on tiukentunut ikättestaus (Maahanmuuttovirasto 2014).

Yksintulleet pakolaislapset erityinen muuttajaryhmä

Kansainvälisesti ja siten myös Pohjoismaisella tasolla yksintulleiden pakolaislasten tilanteeseen on alettu kiinnittää laajempaa huomiota. Siirtolaisuusinstituutin Siirtolaisuus-Migration -julkaisun Supplement ”*Yksintulleet pakolaislapset – Unaccompanied refugee minors*” (Heikkilä & Söderling 2013), joka käsittelee teemaa asiantuntija-artikkeleina eri Pohjoismaista, on instituutin yksi yhteistyömuodoista *The Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors (NordURM)* -verkostossa. Verkoston tavoitteena on vahvistaa tutkimusyhteistyötä liittyen ilman huoltajaa tulleisiin pakolaislapsiin. Siirtolaisuusinstituutti toimii verkostossa yhtenä Suomen partnereista ja on vastuullisena tahona järjestänyt Suomen verkostokokouksen Turussa 13.3.–15.3.2013. Pohjoismaisella tasolla toimii myös *Nordic Network for Research on Refugee Children (NordRC)* -verkosto, jonka kanssa NordURM-verkostolla on laajaa yhteistyötä.

NordURM- ja NordRC-verkostojen kokouksissa on käsitelty yksintulleita pakolaislapsia eri näkökulmista ja tehty vierailuja useiden maiden vastaanotto-keskuksiin. Yksintulleet pakolaislapset ovat saapuneet kohdemaahan ilman vanhempiaan tai muita huoltajiaan ja ovat siten erittäin haavoittuva muuttajaryhmä. Vierailtaessa NordURM-aktiviteettien puitteissa Fedasilin vastaanottokeskuksessa, Belgiassa, siellä on havaittu, että yksintulleet alaikäiset ovat yhä nuorempia. Vuoteen 2009 saapuneiden keski-ikä oli 16–17-vuotta, mutta nykyään on joukossa ollut yhä enemmän jopa 12-vuotiaita. Jotkut lapsista ovat saapuneet esimerkiksi salakuljettajien mukana, ja jotkut taas ovat saattaneet joutua eroon perheistään pitkän ja vaarallisen matkan aikana (Saenen 2011).

Iän määrittäminen tehdään hammas- ja ranneröntgenin avulla. Iän määrittämiseen liittyviin eri metodeihin esittävät Hjern et al. (2011) kritiikkiä, sillä yksilölliset biologiset kehityserot voivat olla suuriakin. Eksaktin iän voi nähdä syntymätodistuksesta, mutta niistä maista, mistä suurin osa yksintulleista on lähtöisin (esim. Somalia ja Afganistan), lasten syntymän rekisteröinti ei ole toiminut moneen vuoteen ja siten monilla yksintulleilla pakolaislapsilla on mahdoton osoittaa ikänsä virallisilla dokumenteilla (ks. Parsons 2010; Roscam Abbing 2011).

Hytinantin ja Mikkosen (2009) mukaan yksintulleet pakolaislapset ovat nykyajan sotalapsia, joiden kokemuksissa on paljon samaa kuin esimerkiksi Suomesta sodan aikana sotalapsiksi lähetetyillä: ero perheestä, koti-ikävä, muut traumaattiset kokemukset sekä outo kieli- ja kulttuuriympäristö (ks. Paksuniemi 2014).

Carlson et al. (2012) mukaan traumaattisiin kokemuksiin voi liittyä ihmissalakuljetus, seksuaalinen hyväksikäyttö, kidutus, äärimmäinen köyhyys, sodan kokeminen jne. Lisäksi lapset ovat kokeneet joutumisen erilleen vanhemmista, joten ei ole yllättävää, että nämä kokemukset voivat johtaa henkisiin terveysongelmiin. Tästä käytetään nimitystä posttraumaattinen stress disorder (PTSD). Yksintulleiden pakolaislasten kohdalla puhutaankin kumulatiivisista riskitekijöistä.

Yksintulleet pakolaislapset ovat myös kokeneet monia menetyksiä tullessaan vieraaseen maahan. He ovat menettäneet kodin, vanhemmat ja sisarukset, ystävät, sosiaaliset verkostot, tutun elinympäristön, koulun, omat henkilökohtaiset tavarat, kulttuurin, sosiaalisen statuksen, elämäntavan, perhe-elämän tutun mallin, tavat ja tottumukset, tulevaisuuden näkymät jne. Näistä menetyksistä käytetään termiä kulttuurinen menetys (cultural bereavement) (ks. Derluyn & Broekaert 2008).

Yksintulleiden pakolaislasten asettuminen uuteen maahan

Saapuminen uuteen maahan tuo aluksi huojennuksen ja ilon, kun yksintullut pakolaislapsi on päässyt turvaan, mutta hän myös huomaa uuden yhteiskunnan erilaisuuden verrattuna kotimaahansa. Uudessa maassa voi olla erilainen koulutussysteemi, erilaiset roolimallit, kulttuuriset tavat ja kieli, jotka voivat johtaa esimerkiksi hankaluuksiin koulunkäynnissä. Pakolaislapset ja nuoret kohtaavat usein dilemman, jossa he tasapainottelevat uuteen yhteiskuntaan integroitumisen ja lähtömaasta disintegroitumisen kanssa (Derluyn & Broekaert 2008; Kohli 2012). Nuorten selviäminen riskitekijöistä on monin paikoin ilmiömäistä. Nuorilla on yksilöllisiä suojaavia tekijöitä, joita ovat esimerkiksi hyvä sopeutumis- ja ongelmanratkaisukyky, uskonnollinen vakaumus jne., joista he saavat voimaa ja uskoa tulevaan (ks. Carlson et al. 2012).

NordURM-verkoston kokouksissa on käsitelty yksintulleiden pakolaislasten kokemuksia eri tieteenalojen ja teemojen kautta. Esille on noussut lapsen kokemus uudesta identiteetistään uudessa maassa, sillä kaikki hänen elämässään on muuttunut. Esimerkiksi, mikä on uuden kulttuurin merkitys: ravitseeko se lapsen sielunelämää. Yksintullut pakolaislapsi kokee erilaisia vastakkainasetteluja, kuten onko hän ns. joukkoon kuuluva (insider) vai ulkopuolinen (outsider), objekti vai subjekti jne. Avainkäsitteitä yksintulleiden pakolaislasten huomioimisessa ovat luottamus, hyväksyntä ja huolenpito.

Kohli (2012) on puhunut yksintulleiden pakolaislasten edustajista. Hänen mukaansa tulee kehittää lapsikeskeinen kehitysmalli, jossa lapselta kysytään, kuinka hän voi. Edustaja auttaa lasta kokemaan olemaan vähemmän yksinäinen, vähemmän hämmentynyt kaikesta uudesta, mitä vastaanottava yhteiskunta edustaa, ja saamaan jonkinlaisen käsityksen maailmasta. Lapsi saa myös osoittaa

luonnollisia inhimillisiä tunteitaan, kuten olemalla turhautunut, jos hänestä siltä tuntuu, ja hänen vierellään seistään myös näissä tilanteissa. Edustajan ja lapsen välille syntyy kestävä suhde.

Lapsen etu ensin

Watters (2012) on tuonut esiin lapsen edun (best interest of a child) eri tilanteissa ja sen, että näitä tilanteita tulisi osata katsoa lapsen silmin ilman kategorointia. Lasten tulisi saada olla myös lapsia. Hän on esittänyt hyvän käytännön, ts. lasta koskevan kirjan (me-book), jossa hän kertoo tarinansa, henkilökohtaisen kertomuksen. Millainen on maa, josta hän on lähtöisin, millainen on ollut matkanteko kohdemaahan ja sinne saapuminen jne.

Yksintulleita pakolaislapsia koskevaa tutkimustietoa on jonkin verran, mutta sitä tarvitaan lisää eri tasoilla. Näin voidaan edistää ymmärrystä ilman huoltajaa olevien alaikäisten moninaisista tarpeista heidän asuessaan vieraassa maassa. Tällöin kyseeseen tulevat lasten hyvinvointi ja suojelu sekä kotoutuminen yhteiskuntaan, yhtenä tärkeänä elementtinä koulumaailma. Kysymyksessä on siten lapsen edun toteutuminen, joka on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaate (Convention on the Rights of the Child, CRC).

Kirjallisuus

Carlson, Bonnie E., Cacciatore Joanne, & Klimek, Barbara (2012): A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *National Association of Social Workers, Social Work*, 259–269.

Convention on the Rights of the Child, CRC: <http://www.unicef.org/crc/> – Luettu 12.6.2014.

Derluyn, Ilse & Eric Broekaert (2008): Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry* 31 (2008), 319–330.

Euroopan muuttoliikeverkosto (2009): Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa.

Heikkilä, Elli & Söderling, Ismo (toim.) (2013): Yksintulleet pakolaislapset, Unaccompanied refugee minors. *Siirtolaisuus-Migration, Supplement* 2013.

Hjern, Anders, Brendler-Lindqvist, Maria, & Norredam, Marie (2011). Age assessment of young asylum seekers. *Acta Paediatrica* 2011, 1–4.

Hytinanti, Kirsi & Mikkonen, Anna G. (2009). Lapsipakolaisten kohtelussa on yhä puutteita. Yksin saapuneet lapset ovat maahanmuuttajista kaikkein haavoittuvimpia. *HS.fi, Vieraskynä* 28.12.2009.

- Kohli, Ravi (2012): UNCRC and the everyday life experiences of refugee children in the UK. Presentation in the NordURM, Nordic Network Meeting and Workshop under the theme The UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC) and the Everyday Life of Unaccompanied Minors – Two Disparate Worlds? Gothenburg, Sweden, 22.–23.11.2012.
- Maahanmuuttovirasto (2014): Tilastokatsaus, turvapaikka-asiat 2013. http://www.migri.fi/download/50417_Tilastokatsaus_turvapaikka_asiat_2013.pdf?36308d33f054d188 – Luettu 17.6.2014.
- Paksuniemi, Merja (2014): Vahvoiksi kasvaneet. Lapin lapset sodan jaloissa. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 45. Turku.
- Parsons, Annika (2010): Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu, Julkaisusarja 6.
- Roscam Abbing, Henriette D. C. (2011): Age Determination of Unaccompanied Asylum Seeking Minors in the European Union: A Health Law Perspective. *European Journal of Health Law* 18 (2011), 11–25.
- Saenen, V. (2011): Growing numbers of unaccompanied minors seek asylum in Belgium. UNHCR, News Stories, 2 May 2011. <http://www.unhcr.org/4dbec6686.html> – Luettu 17.6.2014.
- UNHCR (2012): Global Trends 2011. A Year of crises. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). <http://www.unhcr.org/4fd6f87f9.pdf> – Luettu 17.6.2014.
- UNHCR (2013): Global Trends 2012. Displacement. The New 21st Century Challenge. http://unhcr.org/globaltrendsjune2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202012_V08_web.pdf – Luettu 17.6.2014.
- Watters, Charles (2012): Application of the UNCRC. Presentation in the NordURM, Nordic Network Meeting and Workshop under the theme The UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC) and the Everyday Life of Unaccompanied Minors – Two Disparate Worlds? Gothenburg, Sweden, 22.–23.11.2012.

Kohtaamisia – Ryhmätoteutukset yksintulleiden nuorten tukena

Outi Arvola, Anu Kuikkaniemi ja Hanna Siren

HALATEN-projekti

Tämä artikkeli esittelee Turun ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toteuttamien tavoitteellisten ryhmien ja toimintapäivien osuutta Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen -projektissa (myöhemmin nimellä HALATEN-projekti). Artikkelissa hyödynnetään toimintaterapian opiskelijoiden Hanna Saarisen, Satu Koskiniemen, Anna Hämäläisen ja Marketta Palon raporttia, joka löytyy jatkossa myös HALATEN-projektin verkkosivuilta sekä artikkelin kirjallisuusluettelosta.

HALATEN-projektissa (2013–2014) tuetaan Suomeen yksin tulleiden nuorten kotoutumista Varsinais-Suomessa. Projektin tavoitteena on antaa nuorille lisää tukea itsenäistymiseen ja elämänhallintaan, sekä ohjausta siirtymiseen koulutus- ja työurille. Nykyresursseilla ohjausta ei aina kyetä antamaan nuorille riittävästi. Kohderyhmän nuoret tarvitsevat tiiviimpää tukea esimerkiksi mielekkäiden vapaa-ajantoimintojen löytämiseksi tai koulunkäynnin tukemiseksi. Samalla tuetaan kohderyhmän nuorten ja valtaväestön edustajien kohtaamista ja yhteistyön tapoja. Tämä lisää maahanmuuttajanuorten ja kantaväestön nuorten mahdollisuuksia toimia yhdessä aiempaa luontevammin. (HALATEN-projektihakemus 2013.)

Projektista vastaavat Turun ammattikorkeakoulu ja Siirtolaisuusinstituutti. Projektin yhteistyökumppaneina toimivat EHJÄ ry., Turun Ensi- ja turvakoti, Kaarinan kaupunki, Turun Kristillinen Opisto, Maahanmuuttovirasto, Väestöliitto ry., Ammatillisten perhekotien liitto, Lastensuojelun Keskusliitto sekä Pelastakaa lapset ry. Projektia rahoittavat Euroopan Pakolaisrahasto, Turun ammattikorkeakoulu ja Siirtolaisuusinstituutti.

HALATEN-projektin ryhmätoteutusten osuudessa on haluttu mahdollistaa eritasoisia yksilöiden välisiä kohtaamisia. Yksin tulleita maahanmuuttajataustaisia nuoria on tuettu kotoutumisessa Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan, toi-

mintaterapian ja fysioterapian opiskelijoiden ohjaamien ryhmien ja toimintapäivien kautta. Yhteistyökumppanit ja Turun ammattikorkeakoulun henkilökunta ovat ohjanneet opiskelijoiden toimintaa, jotta kohderyhmän kotoutumista voitaisiin tukea ja heidän tarpeisiinsa vastata parhaalla mahdollisella tavalla.

Tarve työskentelylle

Suomeen ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden lukumäärä moninkertaistui vuonna 2008. Yksintulleille alaikäisille annettujen myönteisten turvapaikkapäätösten määrä on sen jälkeen vähitellen kasvanut. Vuonna 2012 perheenyhdistämishakemusten määrä väheni muun muassa lainmuutosten seurauksena ja tämän vuoksi on mahdollista, että yksintulleet lapset ja nuoret jäävät pysyvästi asumaan Suomeen ilman huoltajiaan ja perheenjäseniään. Ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten ja nuorten asemaan tulee EU:n Tukholman ohjelman, Actions on Unaccompanied Minors -ohjelman ja valtion kotouttamisohjelman mukaisesti kiinnittää erityistä huomiota (Action plan for unaccompanied minors 2014; Tukholman ohjelman toimintasuunnitelma 2010; Valtion kotouttamisohjelma 2012).

Yksintulleet nuoret kohtaavat muiden maahanmuuttajien tavoin tavanomaisia maahanmuuton aiheuttamia toiminnan esteitä. Maahanmuuttoon liittyvien haasteiden kohtaamisen lisäksi nuoret käyvät läpi jokaisen nuoren tavoin ikäkaudelle tyypillisiä kehitysvaiheita. Näitä ovat muun muassa kehoon, ajatteluun ja identiteettiin liittyvät muutokset. Toisen polven maahanmuuttajanuorilla on haasteita identiteetin kehittämisessä, ja he toteuttavatkin usein koulussa ja kotona eri identiteettejä, koska he eivät osaa määritellä, keitä he ovat. (Parkkinen 2012, 182–187.) Suomeen yksintulleilla nuorilla voi olla vastaavanlaisia hankaluuksia yrittäessään etsiä paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Mikkosen (2011, 86) mukaan oman paikan löytäminen on heille monimutkaisempaa kuin Suomessa aina asuneille ikätovereille.

Yksintulleista nuorista osa on traumatisoitunut kotimaassaan kohtaamistaan tapahtumista, ja he kaikki ovat joutuneet läpikäymään tärkeiden ihmisten ja kodin menetyksiä. Nuoret eivät välttämättä tiedä, että näkevätkö he omia perheitään enää koskaan. Tulevaisuuden epävarmuus vaikeuttaa suuntautumista eteenpäin. (Alanko & Mustonen 2011, 14.) Traumaattiset tapahtumat voivat myös hidastaa kehitystä estämällä siirtymiä kehitysvaiheesta toiseen (Peltonen 2011, 60). Yksin maahan tulleet nähdään haavoittuvina yksilöinä, mutta asian erityistä painottamista on myös kyseenalaistettu. Peltosen (2011, 61–62) mukaan traumatisoituminen ei automaattisesti johda ongelmiin, vaan voi myös mahdollistaa post-traumaattisen kasvun eli psyykkisen vahvistumisen. Haavoittuvuus ja resi-

lienssi – haavoittumattomuus, kimmoisuus, joustavuus ja toimintakyky haastavissa tilanteissa – riippuvat jokaisen yksilön suojaavista tekijöistä ja riskitekijöistä.

Suomen valtion kotouttamisohjelman (2012–2015) ja Turun kotouttamisuunnitelman (2014–2017) tarkoituksena on edistää kotoutumista ja maahanmuuttajien mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisena jäsenenä (THL 2014; Valtion kotouttamisohjelma 2012). Valtion kotouttamisohjelma (2012) tuo esille sen, miten tärkeää on osallisuuden tukeminen eri sektoreilla. Osallisuuden tukemisella tuetaan maahanmuuttajien vuorovaikutussuhteita kantaväestön kanssa sekä vahvistetaan etnisiä suhteita. Osallisuus on yhdessä tekemistä, toisilta oppimista ja voimaantumista. Se on vuorovaikutusprosessi, jossa kaikki oppivat toinen toisiltaan. Osallisuuden avulla ihminen tuntee pätevyyttä ja arvostaa omaa rooliaan yhteisössä. (Gretschel 2002, 50–51.)

Sosiaalista tukea vuorovaikutustilanteista

Sosiaalinen tuki on yksilön tietoisuutta ihmisistä, joilta voi saada erilaista tukea. Tuki voi olla emotionaalista huolenpitoa, tiedollista, käytännöllistä tai materiaalista apua. Emotionaalinen tuki sisältää arvostusta, kiintymystä, luottamusta, huolenpitoa ja kuuntelua. Tiedollinen tuki on neuvoja, ehdotuksia ja ohjeita. Materiaalinen tuki sisältää käytännöllistä apua, rahaa, työtä ja aikaa. Tuki on myös ihmisten välistä yhteistoimintaa (transaction), johon sisältyy kiintymyksen tunne, lujittuminen tai vahvistaminen ja apu. Sosiaalinen tuki on kulttuurisidonnaista (Pelkonen 1994, 39; Peltonen 1994, 5).

Sosiaalista tukea on tutkittu erilaisista näkökulmista. Tutkimukset ovat käsitelleet resursseja, supportiivista käyttäytymistä ja subjektiivisia arvioita tuesta. Sosiaalista tukea on vaikea erottaa muista resursseista. (Juntunen & Krats 1997, 47.) Tutkimusten avulla on pyritty osoittamaan sosiaalisen tuen merkitys ihmisten mahdollisuuksissa selviytyä sekä emotionaalisisista että käytännöllisistä ongelmista arkielämässä. Ongelmaksi on koettu sosiaalisen tuen määrittely. Moninaisten käsitelmäärittelyjen vuoksi tutkimusten vertailu vaikeutuu. (Espwall 2001, 14–15.)

Espwall (2001, 18–19) ja Whitehead (2000) korostavat, että monissa sosiaalista tukea koskevilla tutkimuksilla kohderyhmänä ovat olleet yksilöt tai ryhmät, jotka elävät haavoittuvissa tai vaikeissa elämäntilanteissa. Heikko ja vähäinen sosiaalinen verkosto ei välttämättä tarjoa riittävästi vahvistavia resursseja, joita elämäntilanne vaatisi. Kansainvälisellä tasolla heikosti koulutetut nuoret ovat riskiryhmä sosiaaliseen eristäytymiseen. Ulkomailla syntyneet ovat tutkimusten mukaan erittäin haavoittuva ryhmä läheisten ystävyyssuhteiden vähäisen lukumäärän vuoksi (Espwall 2001, 19).

Yksilöiden elämässä sosiaalinen tuki saa muotonsa arjen eri vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisen tuen toteutumisen arvioinnissa on välttämätöntä arvioida myös sitä alueellista kontekstia, joissa yksilöt elävät. Elämän muutostilanteissa yksilöllinen kyvykkyys ja uusiin tilanteisiin mukautuminen joutuvat koetukselle. Elämäntilanteeseen liittyvät tekijät ja yksilölliset valmiudet kohdata muutos vaikuttavat mahdollisuuksiin selvittää esiin nousevista haasteista. Sosiaalinen tuki liittyy ihmisten kykyyn tehdä itseään ja läheisiään koskevia ratkaisuja (Kinnunen 1998, 28–30, 73, 90). Antonovskyn (1988, 120–128) mukaan sosiaalisella tuella on erittäin suuri merkitys elämäntilanteiden muovaajana.

Sosiaalisissa suhteissa välittyvä tuki vaikuttaa yksilöön ja auttaa häntä selviytymään vaikeissa tilanteissa (Taavela 1999, 76–77). Söderqvistin ja Bäckmanin (1988, 31) mukaan jo pelkästään tunne mahdollisuudesta saada sosiaalista tukea vahvistaa yksilöä. Wallenius (1996, 28–32) toteaa sosiaalisten suhteiden painotuneen tutkimuksissa kontekstuaalisiin tekijöihin. Sosiaalisen tuen on koettu olevan yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin. HALATEN-projektissa halutaan antaa sosiaalista tukea ja edistää näin yksin maahan tulleiden nuorten psyykkistä hyvinvointia.

Formaalin ja informaalin tuen muodot

Sosiaalinen tuki voi olla formaalia tai informaalia tukea. Yhteiskunnan tarjoama formaali tuki määrittyy esimerkiksi lain ja asetusten säätämistä tukimuodoista, se on yleensä ammattilaisten toteuttamaa ja vastaa lähinnä tuen tarvitsijan ai-neellisiin perustarpeisiin. Informaalin sosiaalisen tuen antajia voivat olla perhe, sukulaiset, ystävät, naapurit sekä muut kodin ulkopuoliset henkilöt ja sosiaaliset ryhmät, jotka tarjoavat tukea päivittäisessä arjessa (Dunst, Trivette & Deal 1988, 23, 28).

Jokainen ihminen tarvitsee lähiyhteisön tukea, yhteisöturvaa, voidakseen tuntea olevansa hyväksytty ja arvostettu perhe- ja työyhteisön tai muun pieniyhteisön jäsen. Perheessä vuorovaikutus on suoraa ja tuki persoonallista. Perhe tyydyttää ennen kaikkea turvallisuus- ja yhteisyystarpeita sekä yksilön arvostukseen ja itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita. Perheen oman luonnollisen sosiaalisen verkoston tuen ja resurssien määrä on yleensä riittävä apu kohdattaessa tarpeita ja pyrkimyksessä saavuttaa tavoitteita (Dunst et al. 1988). Forsander (2002, 79) toteaa maahanmuuttajien lähellä olevien perhesuhteiden sekä perheen roolin korostuvan entisestään, sillä muut tukea antavat sosiaaliset verkostot ovat usein kaukana maailmalla.

Nuoruusikään kuuluu vanhemmista irtautuminen ja etäisyyden ottaminen heihin. Yksin maahan tulleiden kohdalla tämä ikäkauden tärkeä kehitystehtävä

saa uuden merkityksen, sillä nuori saattaa joutua olosuhteiden pakosta ottamaan etäisyyttä vanhempiinsa vaiheessa, jossa hän ei ole siihen vielä kehityksellisesti valmis. Toisaalta nuori tarvitsee eriytyessäänkin psyykkisesti saatavilla olevat vanhemmat, joilla on tärkeitä tehtäviä nuoren kehityksen tukijoina. (Parkkinen 2012, 187.) Perheen tehtävänä on esimerkiksi opettaa lapselle yhteiskunnan sääntöjä ja normeja. Ilman perhettä yksin Suomeen saapuvien alaikäisten kohdalla on mahdollista, ettei kukaan sosiaalista heitä ympäröivään yhteiskuntaan. (Taskinen 2011, 45.) Kotouttamisprosessissa olisi tärkeää, että ilman huoltajaa Suomeen tulleet lapset ja nuoret saisivat valmiuksia yhdistää omaa kulttuuriaan ja suomalaista elämäntapaa, ilman ristiriitaa oman perheen tai suomalaisen yhteiskunnan kanssa (Räty 2002, 178).

Muuttaessaan uuteen maahan yksin tullut nuori saavuttaa usein ensimmäisenä formaalin tuen muodot. Informaali tuki saattaa olla vähäistä tai katketa jopa kokonaan. Nuorten haasteita ovat katkenneet yhteydet perheeseen ja ystäviin sekä kohdatut menetykset kotimaassa. Muuttaessaan toiseen maahan nuorta on kohdannut fyysisen, kulttuurisen, sosiaalisen ja institutionaalisen ympäristön radikaali muutos. Tämän seurauksena hänen tulee rakentaa uudelleen sosiaalinen verkostonsa ja kulttuurinen identiteettinsä. Samalla nuoren on tärkeää löytää mielekästä tekemistä arkeensa yhdessä luomansa sosiaalisen verkoston jäsenten kanssa. (Mikkonen 2011, 89.)

Yksintulleiden nuorten suurimmat tarpeet liittyvät turvallisuuteen, yhteisöön kuulumiseen ja onnistumisen kokemuksiin. Yksi merkittävimmistä maahanmuuttajien osallistumiseen vaikuttavista tekijöistä on kielitaidon puute. Suomen kielen puheen ymmärtäminen on usealle haasteellista. Lähes kuudesosalle asioiminen virastoissa tuottaa suuria vaikeuksia. (Koskinen, Sainio & Rask 2012, 201–202.) Kyky ilmaista itseään kielellisesti ja ymmärtää muiden tuottamaa kieltä helpottaa henkilön integroitumista opiskeluun, asuinalueeseen, harrastuksiin, työelämään, uuteen kulttuuriin ja tätä kautta koko yhteiskuntaan (Valtion kotouttamisohjelma 2012).

Turun ammattikorkeakoulussa koulutetaan muun muassa toiminta- ja fysioterapeutti- sekä sosionomiopiskelijoita. Toimintaterapia on yksi maahanmuuttajille tarjottava formaalin tuen muoto perinteisten sosiaalipalvelujen rinnalla. Toimintaterapiassa arvioinnin tarjoama tieto on koko prosessin tavoitteiden, strategian ja päätöksenteon pohja. Arvioinnin sisältöä ohjaavat tutkimustieto, teoreettiset mallit ja oma kokemus. Arvioinnin tuloksia tarkastellaan yhdessä asiakkaan kanssa ja arviointivälineinä voidaan käyttää strukturoituja, standardeoituja haastattelulomakkeita tai vapaata havainnointia. (Davis, Craik & Polatajko 2007, 256–258.) Toimintaterapiassa huomioidaan toimintaan osallistumisen ja merkityksellisen toiminnan vaikutukset ihmisen hyvinvointiin. Toiminnan avulla voidaan esimerkiksi auttaa ihmistä harjoittelemaan uusia taitoja, myös vieraaseen kulttuuriin liittyviä taitoja, kokemaan itsensä tärkeäksi ja lisäämään pätevyyden

tunnetta. Fysioterapiassa puolestaan lähdetään liikkeelle fyysisen toimintakyvyn arvioinnista ja tuetaan yksilön liikettä ja liikkumista. Sosiaalialan koulutuksessa taas korostuvat yhteisöllinen työ, palveluohjaus ja ryhmänohjaus. Näiden erilaisten tulevaisuuden ammattilaisten toteuttamien työmuotojen avulla voidaan maahanmuuttajanuoria tukea heidän kotoutumisessaan Suomeen.

Maahanmuuttajien määrän kasvu on lisännyt myös tarvetta kehittää heidän toimintakykynsä arviointia. Vuosien 2014–2015 aikana Suomessa on tarkoitus julkaista suositus maahanmuuttajataustaisten toimintakyvyn mittaamisesta. (TOIMIA 2014.) Nuoren kotoutumisprosessia voidaan tukea arvioimalla nuoren toimintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä yksilössä ja ympäristössä, sekä jakaa arviointitietoa eteenpäin. Arvioinnin avulla voidaan auttaa nuorta ymmärtämään omaa tilannettaan ja löytämään uusia mielenkiinnon kohteita. (Opetusministeriö 2006.)

Mielekkäiden vapaa-ajantoimintojen merkitys

Law et al. (2002, 29–35) ovat todenneet, että mielekkäällä toiminnalla ja osallistumisella vapaa-aikaan on terveyttä ylläpitävä, uskoa omiin kykyihin vahvistava ja elämänlaatua parantava vaikutus. Maahanmuuttajien toiminta- ja työkykyä on tutkittu Maamu-tutkimuksessa (Castaneda et al. 2012). Monet maahanmuuttajat ovat tyytyväisiä elämänlaatuunsa ja päivittäisistä toimista selviytymiseen, vaikka asiointi voidaankin joskus kokea hankalaksi. Suurin elämänlaatua heikentävä asia on maahanmuuttajien kokema syrjintä. Usein elämänlaatua verrataan aikaisemmassa kotimaassa koettuun elämänlaatuun. (Rask et al. 2012, 213–217.)

Vapaa-ajantoiminnot voivat auttaa maahanmuuttajanuoria oman paikkansa löytämisessä, ja jotkut nuorista jatkavat Suomessa vanhaa harrastustaan. Toiset heistä eivät ole koskaan harrastaneet mitään, eivätkä ymmärrä sitä, mikä on harrastamisen idea. Naisten harrastuksiin osallistuminen voi olla myös vaikeaa, sillä se ei ole kulttuurisesti hyväksyttyä. Oma kulttuuri voi ohjata naisia olemaan kotona ja huolehtimaan muista. Näin ollen naiset jäävät usein ilman mielekästä vapaa-ajan toimintaa, joka ylläpitää hyvinvointia. Tilanne, jossa mahdollisuudet mielekkääseen toimintaan ovat estyneet ympäristöstä johtuvista syistä, voi pitkittyessään aiheuttaa yksilön kehityksen ja terveyden heikentymistä toiminnallisen deprivaaation kautta. Kaikille olisi siis tärkeää tarjota mahdollisuus saavuttaa onnistumisen kokemuksia säännöllisessä vapaa-ajan toiminnassa. Maahanmuuttajille suunnatuissa projekteissa erilaiset luovat toiminnot ja mahdollisuus itselle mielekkäiden asioiden kokeiluun ovatkin olleet usein onnistuneita kokemuksia (Anttila & Rantala 2006, 87–88; Mikkonen 2011, 89; Mäkinen 2012, 179–182; Polatajko et al. 2007, 79–80).

Zacheus (2010) tarkastelee liikunnallisten toimintojen vaikutusta kotoutumisen tukena. Maahanmuuttajien ja kantaväestön yhteisten liikuntaryhmien on toivottu edistävän maahanmuuttajien suomen kielen taitojen oppimista, kohottavan itsetuntoa, edistävän tutustumista suomalaisiin ja auttamaan maahanmuuttajia kokemaan itsensä hyväksytyksi. Liikunnallisten toimintojen aikana vuorovaikutus pystytään kokemaan helpommaksi kuin muilla elämän alueilla, sillä täydellistä kielitaitoa ei toiminnallisen luonteen takia tarvita. (Zacheus 2010.) Myös positiivinen yhteisöllisyys syntyy yhteisen toiminnan kautta. Myönteinen, yhteinen tekeminen luo turvallisuutta, antaa itseluottamusta ja kehittää luovuutta. Avoin ilmapiiri mahdollistaa hyviä keskusteluja, joissa ihmiset uskaltavat tuoda esiin toiveitaan, kokemuksiaan ja muutoksenhaluaan. Yhteisöllinen toimintatapa vaatii riittävästi aikaa ja toisen kuuntelemista. (Gretschel 2002, 25.)

Opiskelijoiden ohjaamat ryhmätoteutukset yksin tulleiden tukena

Tässä artikkelissa esiteltävä yksin tulleille nuorille tarjottu sosiaalinen tuki ja mielekkään toiminnan ja vapaa-ajan merkityksen tarkastelu on mahdollistettu opiskelijoiden toteuttamien erilaisten toimintojen ja tapahtumien kautta. Ryhmätoteutusten sisältöjä avataan suhteutettuna sosiaalisen tuen teoriaan sekä toimintaterapeuttisen asiakaslähtöisen arvioinnin ja mielekkään toiminnan toteutumisen tulkintaan. Artikkelissa tarkastellaan, millaista sosiaalista tukea nuoret ovat saaneet kotoutumiselleen Turun ammattikorkeakoulun opiskelijaryhmien työskentelyn ja yhteisen vuorovaikutuksen kautta. *Miten yksin tulleita nuoria on tuettu kotoutumisessa opiskelijoiden toteuttamien toimintojen avulla?* Artikkelin aineistona on hyödynnetty opiskelijoiden tuottamia dokumentteja, nuorilta ja opiskelijoilta kerättyä palautetta ja toimintapäivinä dokumentoitua materiaalia, kuten videoita ja valokuvia. Tässä toiminnan kuvauksessa ei pyritä yleistettäviin johtopäätöksiin, vaan tarkoituksena on kuvata HALATEN-projektissa esiin nousseita havaintoja ja kokemuseräistä tietoa.

HALATEN-projektissa on toteutettu syksyn 2013 ja kevään 2014 aikana erilaisia teemallisia toimintapäiviä ja ohjattuja ryhmätoimintoja. Yksi toimintapäivä järjestettiin sosionomi- ja toimintaterapeuttiopiskelijoiden yhteistoteutuksena syksyllä 2013. Toimintaterapeuttien järjestämiä tapahtumia on ollut kaksi. Yksi mökkipäivä järjestettiin fysioterapeutti- ja sosionomiopiskelijoiden toteuttamana. Ryhmämuotoisia toteutuksia on ollut kaksi ja ne ovat olleet sosionomiopiskelijoiden toteuttamia. HALATEN-ryhmätapaamisia ja tapahtumia on ollut yhteensä 16 sisältäen toimintojen suunnittelu- ja toteutuskerrat. Toimintoihin osallistuvia

opiskelijoita on ollut mukana 35. Nuoria on läsnäololistojen mukaan ollut eri ta-
pahtumissa mukana yhteensä 64 – heistä osa on ollut paikalla useamman kerran.

Tukea koulunkäyntiin ja arjen mielekkäiden asioiden etsintään

Sosionomiopiskelijat järjestivät kaksi pidempikestoista ryhmämuotoista toteu-
tusta nuorille osana asiakastyön ja yhteisöllisen työn opintojaan. Syksyn 2013
ryhmätoteutuksessa painotettiin nuorten koulunkäynnin tukemista läksykerhon
avulla ja kevään 2014 ryhmätoteutuksessa keskityttiin nuorten osallisuuden tu-
kemiseen valokuvauksen keinoin. Ryhmiä ohjasi sama sosionomiopiskelijoiden
ryhmä sekä syys- että kevätkaudella. Mukana olevat kohderyhmän nuoret olivat
asuneet Suomessa vasta kolme vuotta ja kävivät peruskoulun viimeistä luokkaa.
Nuoret kokivat tarvitsevansa apua läksyjen (matematiikka ja S2) teossa heikon
kielitaitonsa vuoksi.

Sosiaalian aikuisopiskelijaryhmä päätti syksyn työskentelyn tavoitteista
yhteisesti nuorten kanssa. Ensimmäiseksi tavoitteeksi asetettiin sovittujen aika-
taulujen noudattaminen. Toisena tavoitteena oli tukea nuoria yksilöllisesti hei-
dän koulunkäyntiinsä liittyvissä asioissa. Tämä perustui todelliseen tarpeeseen
saada tukea läksyjen kanssa. Omaohjaaja tukee nuorta elämännäköntaitojen
kehittymisessä ja avustaa käytännön asioiden hoitamisessa keskimäärin kerran
viikossa. Omaohjaajan aika ei kuitenkaan riitä läksyjen teon tukemiseen. Tästä
syystä maahanmuuttajanuoret halusivat apua tähän.

Jokainen nuori otti sovittuun tapaamiseen mukaansa kotiläksyt ja sosiono-
miopiskelijat auttoivat nuoria niiden tekemisessä. Työskentelyssä pidettiin tär-
keänä sitä, että nuoret ymmärtävät lukemansa, joten aluksi päätettiin keskittyä
suomen kieleen. Ymmärrettyään tekstin sisällön, nuoret kykenivät paremmin
tekemään läksynsä ja vastaamaan annettuihin kysymyksiin. Sosionomiopiskelijat
ottivat yksilöllisesti huomioon jokaisen nuoren tuen tarpeen ja motivoivat maa-
hanmuuttajanuoria käyttämään suomen kieltä sekä yhteisissä toiminnoissa että
omassa arjessaan nuorten kielitaidon kehittymistä kannustaen.

Yhteishaku ammatilliseen koulutukseen tai lukioon oli alkamassa ryhmätoteu-
tuksen aikana. Tämän vuoksi sosionomiopiskelijat keskustelivat nuorten kanssa
suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja nuoria kiinnostavista koulutusaloista.
Yhdessä pohdittiin myös heidän mahdollisuuksiaan ja motivaatiotaan eri am-
matteihin. Nuoret pitivät yhteistä koulutusasioiden käsittelyä tärkeänä ja olivat
tyytyväisiä Turun Ammatti-instituutissa tehtyyn tutustumiskäyntiin. Yhteistyö
sujui hyvin ja maahanmuuttajanuoret alkoivat luottaa ammattikorkeakoulu-
opiskelijoihin enemmän projektin kuluessa. Nuoret pitivät HALATEN-projektin

aikana toteutettuja yhteisiä tapaamisia merkityksellisinä ja kokivat saaneensa myös apua ja tukea läksyjen tekoon.

Kevään työskentelyn tarkoituksena oli vahvistaa maahanmuuttajanuorten identiteettiä ja osallisuutta valokuvan voimalla. Osa nuorista oli osallistunut jo syksyn läksykerhoon ja jatkoi mukanaoloa myös valokuvausryhmässä. Työskentelyn tavoitteena oli antaa maahanmuuttajanuorille mahdollisuus ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan valokuvien kautta sekä opetella kameran käyttöä ja kuvaustekniikkaa. Jokaiselle nuorelle annettiin lainaksi oma kamera ja luvattiin riittävästi aikaa kameran käyttöön, jotta valokuvaustaito ja rohkeus kuvata voisivat kehittyä. Kuvausprosessi eteni ennalta valittujen teemojen mukaan. Opiskelijoiden mukaan kohderyhmän nuoret nauttivat kuvaamisesta ja yhdessä tekemisestä. Kuvaamisen lomassa nuoret juttelivat arkisia asioita kertoen samalla omasta kulttuuristaan ja kotimaastaan. Valokuvista nousivat selvästi esiin nuorille merkitykselliset asiat sekä se, mihin he kiinnittävät huomiota asuinympäristössään. Asuinympäristön kuvaaminen oli maahanmuuttajanuorten oma toive.

Valokuvatessa huomattiin, miten nuoret näkevät suomalaisen ympäristönsä. He esimerkiksi kokivat luonnon ja eläimet tärkeiksi kuvauskohteiksi. Nuoret myös hakivat hyväksyntää ja rohkaisua ohjaavilta aikuisilta valokuvia ottaessaan ja valitessaan. Nuorille mieleisimpiä valokuvia olivat itse otettujen kuvien lisäksi myös heistä itsestään otetut kuvat. Heidän taustansa ovat vaikeita ja elämässä on ollut nuoreen ikään nähden paljon vastoinkäymisiä. Kuitenkin heistä heijastui luottamus omaan itseensä ja tulevaisuuteen. He hyväksyivät itsensä ja olivat tyytyväisiä siihen, mitä näkivät ja mitä he olivat saaneet aikaan. Sosionomien järjestämät kaksi ryhmätoteutusta olivat nuorille merkityksellisiä kokemuksia ja he toivoivat vastaavanlaista toimintaa myös jatkossa.

Tukea mielekkääseen tekemiseen ja merkityksellisten vapaa-ajantoimintojen löytymiseen

Ensimmäinen toimintaterapeutti- ja sosionomiopiskelijoiden järjestämä tapahtuma järjestettiin Turun ammattikorkeakoulun tiloissa marraskuussa 2013. Päivän tavoitteena oli tutustuttaa nuoria tanssiin ja musiikki-improvisaatioon, sekä valmistaa yhdessä ruokaa. Päivään osallistui ohjaajien lisäksi kolme nuorta. Toinen toimintapäivä, Kaarinan Vuolahdessa toteutettu toiminnallinen mökkipäivä, oli neljän toimintaterapeuttiopiskelijan järjestämä ja se toteutettiin maaliskuussa 2014. Mökkipäivään osallistui ohjaajien lisäksi 15 nuorta. Toimintapäivistä saatuja kokemuksia, muun muassa maahanmuuttajanuorten toiveita vapaa-ajan toimintojen järjestämiseksi, hyödynnettiin kahden muun toiminnallisen päivän

sisällön suunnitteluun. Toimintapäivien suunnitteluun osallistuivat myös maahanmuuttajanuoret yhteisissä suunnittelutapaamisissa.

Toimintaterapian opintoihin liittyvän terapeutin toiminnan opintojaksossa kahdentoista hengen opiskelijaryhmä suunnitteli ja toteutti 17 maahanmuuttajanuorelle huhtikuussa 2014 toimintapäivän Turun ammattikorkeakoulussa. Toimintapäivän tavoitteena oli ohjata ja tukea maahanmuuttajanuorten suomen kielen oppimista, tarjota uusien toimintamuotojen kokeilua ja onnistumisen kokemuksia. Toimintapäivässä käytettiin luovia ja liikunnallisia toimintoja. Opiskelijat kiinnittivät ohjauksessaan erityistä huomiota kielelliseen ohjaukseen ja toimintojen haastavuuden porrastamiseen yksilöllisesti sopiviksi. Yhdessä valmistettu lounas oli tärkeä osa päivän sisältöä, sillä sen tarkoituksena oli yhteistoiminnan kautta oppia ymmärtämään erilaisia kulttuurisia tapoja ja arvoja.

Toimintaterapiakoulutuksen syventävän projektin tarkoituksena oli selvittää toimintaterapian mahdollisuuksia tukea yksintulleiden maahanmuuttajanuorten integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan osana monialaista ja moniammatillista työskentelyä HALATEN-projektissa. Tavoitteeksi muodostui nuorten mielenkiinnon kohteiden ja toiminnallisen historian arviointi. Yhteisen kielen ollessa puutteellista toimintaterapeuttiopiskelijat päättivät hyödyntää valokuvia kommunikoinnin tukena. He hankkivat maahanmuuttajan mielenkiinnonkohteiden kartoittamista varten lähes 100 valokuvaa eri aihealueista. Näitä aihealueita ovat liikunta ja urheilu, luovat toiminnot, kotielämään liittyvät toiminnot, sosiaaliset toiminnot, ulkoiluun liittyvät ja kodin ulkopuolella tapahtuvat vapaa-ajan toiminnot. Valokuvien valitsemisen ja jaottelun pohjana he käyttivät soveltaen Interest Checklist -arviointimenetelmän lomaketta, joka on tarkoitettu suomalaisille 13–15-vuotiaille nuorille (Eronen & Pirttikangas 2012). Kaikki toimintapäivään osallistuneet nuoret täyttivät mielenkiinnonkohteiden kartoituslomakkeen, jossa kysyttiin, onko vastaaja ennen tehnyt toimintoa tai onko hän kiinnostunut toiminnosta. Lomakkeiden avulla pyrittiin löytämään nuoren yksilölliset kiinnostuksen kohteet. Toiminnallisen päivän aikana oli mahdollisuus harrastaa uusia tai jo ennestään tuttuja toimintoja: sauvakävelyä, tikanheittoa, eri instrumenttien soittoa, käsitöitä, lauta- ja korttipelejä sekä ruuanlaittoa. Päivä tarjosi kaikille mielekästä tekemistä, yhteenkuuluvuuden tunnetta, uusia kokemuksia ja mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin. (Hämäläinen et al. 2014.)

Neljännessä, Keikkulan mökkipäivässä toukokuussa 2015, lähdettiin kuuden fysioterapeutti- ja kahden sosionomiopiskelijan kanssa vastaamaan Vuolahden arvioinnissa tullessiin maahanmuuttajanuorten toiveisiin päästä suomalaiseen mökkiympäristöön kokeilemaan erilaisia liikunnallisia vapaa-ajan toimintoja. Tapahtumapäivän sisältöä ja tavoitteita suunniteltiin yhdessä fysioterapeutti- ja sosionomiopiskelijoiden sekä maahanmuuttajanuorten kanssa. Päivän tavoitteeksi nousi selkeästi liikunnallisten toimintojen kokeileminen ja rennon yhdessä tekemisen avulla helpottaa vuorovaikutusta maahanmuuttaja- ja kantaväestön

nuorten kanssa. Päivän aikana nuoret yhdessä pitivät jalkapalloturnauksen, pelasivat frisbeegolfia, mölkkyä, petankkia ja heittivät tikkaa. Päivään kuului myös soutamista merellä sekä saunomista ja uimista. Nuorten yhdessä valmistama lounas ja tikkupullien paisto nuotiolla olivat päivän tärkeitä tapahtumia. Turun ammattikorkeakoulun opiskelijat huolehtivat maahanmuuttajanuorten ohjaamisesta huomioiden heidän kielelliset haasteensa. Sosionomi- ja fysioterapeuttio opiskelijat ohjasivat nuoria harrastusten pariin antamalla esimerkiksi tietoa siitä, miten erilaisia harrastusvälineitä saa lainattua, vuokrattua ja hankittua tai ostettua. Ohjauksessa opiskelijat pyrkivät myös neuvoja antamalla tukemaan maahanmuuttajanuoria jatkamaan toimintoja itsenäisesti. Toimintapäivän lajitustumisten kautta ohjaavat opiskelijat siis kannustivat nuoria etsimään itselleen soveltuvia, mielekkäitä vapaa-ajantoimintoja.

Yhteenvetoa

Turun ammattikorkeakouluopiskelijoiden ohjaamisissa ryhmätoteutuksissa sosiaalinen tuki näyttäytyi lähinnä informatiivisena tukena eli erilaisina neuvonta- ja ohjaustoimintoina. Nämä toiminnot liittyivät suomen kielen oppimisen ja koulunkäynnin sekä läksyjen teon tukeen, mielekkäiden vapaa-ajantoimintojen kartoittamiseen, valokuvatyöskentelyyn ja maahanmuuttajanuorille mielekkäiden kiinnostuksen kohteiden etsimiseen. Vapaa-ajantoiminnoista liikunnan ja valokuvaamisen osuudet vaikuttivat nuorista kiinnostavimmilta sisällöiltä. Niiden lisäksi nuoret toivoivat tukea myös koulunkäyntiin liittyvissä asioissa.

Yhteisten toimintapäivien ja ryhmätoteutusten kautta tuettiin maahanmuuttajanuorten hyvinvointia, mahdollistettiin heidän osallistumisensa ja osallisuutensa sekä tuettiin onnistumisen kokemuksia. Lisäksi eri toimintojen avulla edistettiin nuorten identiteetin kehittymistä ja tarjottiin kanavia tunteiden ilmaisuun. Mukana oli vahvasti myös sosiaalisen tuen emotionaalisia elementtejä. Kaikessa toteutuksessa lähdettiin työskentelemään yhdessä nuorten kanssa toimien kohti yhteisesti asetettuja tavoitteita. Toiminnan rikkautena oli vertaistyyppinen ohjaustyöskentely: Turun ammattikorkeakoulun opiskelijat olivat itsekin nuoria tai opiskelijan roolissa toimivia aikuisia, joten heidän oli luontevampaa kohdata maahanmuuttajanuoria kuin esimerkiksi projektin henkilöstöllä tai opettajilla. He eivät olleet ammattiohjaajan roolissa, mutta eivät toisaalta myöskään ystävän roolissa. Tällöin toimittiin formaalin ja informaalin tuen rajapinnassa: opiskelija ei ollut ammatillinen ohjaaja eikä ystävä, vaan jotain siltä väliltä.

Turun ammattikorkeakoulun ryhmätoteutuksia ohjanneet opiskelijaryhmät toivat esille, että jatkossa olisi tärkeää tarjota kohderyhmän nuorille samankäisten suomalaisten nuorten ja aikuisten antamaa tukea vapaa-ajalle. Nuorten

kotoutuminen olisi helpompaa, jos sosiaalista tukea olisi riittävästi tarjolla. Opiskelijat huomasivat, että näiden maahanmuuttajanuorten tuen tarve on suuri. Heidän kokemuksensa mukaan näillä nuorilla on koulunkäynnin ja kielitaidon haasteiden lisäksi puutetta myös mielekkästä toiminnasta vapaa-ajalla. Erilaisia tukimuotoja nuorille tarvitaan ja näiden tukimuotojen kehittämistyötä tulee tehdä yhdessä nuorten kanssa.

Opiskelijat ovat todenneet, että olisi tärkeää, että maahanmuuttajanuorilla olisi pidempiaikainen tukihenkilö. Tukihenkilönä toimiminen voisikin olla ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille hyvä mahdollisuus oppia lisää maahanmuuttajanuoren elämästä. Nuori puolestaan voisi tukeutua tukihenkilöönsä esimerkiksi erilaisissa Suomeen kotoutumisen haasteissa ja etsiessään mielekästä vapaa-ajan toimintaa. Tässä kohtaa yhteistyö Turun ammattikorkeakoulun ja kolmannen sektorin välillä voisi olla hyödyllistä. Tätä mahdollisuutta tutkitaan HALATEN II-projektin aikana.

Opetuksen ja projektityöskentelyn yhdistäminen on mahdollistanut maahanmuuttajanuorten ja Turun ammattikorkeakoulun opiskelijoiden välisiä kohtaamisia. Kaikissa nuorille suunnatuissa toiminnoissa ja tapahtumissa opiskelijoiden sekä nuorten yhdessä asettamat tavoitteet toiminnalle saavutettiin. Molemmat osapuolet ovat saaneet positiivisia onnistumiskokemuksia yhteistyöstä ja näin projektissa on osaltaan voitu edistää luontevaa kanssakäymistä valtaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Hyvällä yhteistyöllä voi olla pitkäjänteistä myönteistä vaikutusta yhteiskuntaan ja sen tarjoamien palvelujen maahanmuuttajamyönteisyyteen siinä vaiheessa kun nämä tulevat ammattilaiset valmistuvat ja siirtyvät työelämään. HALATEN-projektissa mukana olleet opiskelijat toivovat jatkossa opetussuunnitelmien huomioivan enemmän maahanmuuttajien kanssa tapahtuvaa työskentelyä, jotta jatkossa heillä olisi vähemmän ennakkoluuloja ja enemmän osaamista ohjaamistilanteissa.

Yhteisesti suunnitellut ja toteutetut toiminnot ovat olleet tuloksekkaita ja antaneet mahdollisuuksia aitoihin kohtaamisiin. Projektin aikana keskinäinen vuorovaikutus on syventynyt niin nuorten ja opiskelijoiden kuin eri ammattiryhmien välillä. Nämä kohtaamiset ovat olleet merkityksellisiä ja niillä on ollut vaikutusta mukana olleiden ihmisten elämään. Kohtaamisten kautta on myös pystytty lisäämään molemminpuolista kulttuurien ymmärtämistä valtaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Voidaankin todeta se, että yhteistyötä tekemällä ja kaikkien osallistujien osallisuuden mahdollistamalla saadaan aikaan suuria asioita. Tästä kertoo myös kohderyhmän nuorten toiminnoista antama positiivinen palaute. Sen pohjalta on hyvä jatkaa kohti seuraavia toimintoja. Ryhmätoimintojen toteutuksista kootaan HALATEN-projektin verkkosivuille (<http://halaten.turkuamk.fi>) koulutusmateriaalia, joka palvelee jatkossa sekä ammattiin opiskelevia opiskelijoita että kohderyhmän parissa toimivia eri alojen ammattilaisia.

Kirjallisuus

- Action plan on accompanied minors 2010–2014. Euroopan komissio. Saatavilla: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/uam/uam_infographic_a4_en.pdf – Luettu 29.5.2014.
- Alanko, S. & Mustonen, H. (2011): Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa: Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme ry. Helsinki. 10–15.
- Antonovsky, A. (1988): *Unraveling the Mystery of Health*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Anttila, R. & Rantala, O. (2006): Lähellä ja kaukana. Sosiaalinen verkosto maahanmuuttajaidin yksinhuoltajuuden tukena. Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports 17.
- Castaneda A., Rask S., Koponen P., Mölsä M. & Koskinen S. (toim.) (2012): Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja: 61. Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-808-7> – Luettu 5.5.2014.
- Davis, J., Craik, J. & Polatajko, H. (2007). *Using the Canadian Process Practice Framework: Amplifying the process*. Teoksessa: Townsend, E. & Polatajko, H. (toim.): *Enabling Occupation II: Advancing an Occupational Therapy Vision for Health, Well-being, & Justice through Occupation*. Canadian Association of Occupational Therapists. Ottawa. 247–272.
- Dunst, C., Trivette, C. & Deal, A. (1988): *Enabling & Empowering Families. Principles & Guidelines for Practice*. Brookline Books. Cambridge.
- Eronen, T. & Pirttikangas, J. (2012): Käpylehmistä geokätköilyyn. The Interest Checklist UK -lomakkeen ja käyttöohjeen suomentaminen ja muokkaus 13–15-vuotiaille suomalaisille nuorille soveltuvaksi. Opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu. Helsinki.
- Espwall, M. (2001): *Liksom vinden under fågelns vingar. Om kvinnors nätverksrelationer i utsatta livssituationer*. Institutionen för socialt arbete. Umeå University.
- Euroopan komissio (2014): Uusia taitoja uusia töitä varten. Euroopan komissio > Työllisyys, sosiaaliasiat ja osallisuus > Eurooppalainen työllisyysstrategia > Uudet taidot uusia töitä varten. Saatavilla: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=fi&catId=822> – Luettu 7.2.2014.
- Forsander, A. (2002): Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990 – luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisu D 39, Väestöliitto. Helsinki.
- Gretschel A. (2002): *Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina*. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- HALATEN haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen -projektihakemus 6.6.2013.
- Hämäläinen, A., Koskiniemi, S., Palo, M. & Saarinen, H. (2014): FINSURVIVOR Yksintulleiden alaikäisten kotoutumista tukemassa – mielenkiinnonkohteiden arvioinnista mielekkääseen toimintaan. Toimintaterapian syventävän opintojen projektiopinnot, loppuraportti, Turun ammattikorkeakoulu. Turku.

- Juntunen, J. & Krats, S. (1997): Perhe tutkimuksen puristuksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 6. Jyväskylä.
- Kinnunen, P. (1998): Hyvinvoinnin ruletti: tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsenytymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 28–30, 73, 90.
- Law, M., Polatajko, H., Baptiste, S. & Townsend, E. (toim.) (2002): Core Concepts of Occupational Therapy. Teoksessa: Enabling occupation: An Occupational Therapy Perspective. Canadian Association of Occupational Therapists. Ottawa. 29–56.
- Mikkonen, A. G. (2011): Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria? Teoksessa: Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme ry. Helsinki, 79–93.
- Mikkonen, A., Martiskainen, T. & Åberg, L-K. (2002): Yksin Suomessa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema kansainvälisten suositusten valossa. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki.
- Opetusministeriö (2006): Saatavilla: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/tr24.pdf> – Luettu 7.2.2014.
- Parkkinen, T. (2012): Kehityopsykologinen näkökulma nuoruuteen. Teoksessa: Krappe, J., Parkkinen, T. & Tonteri, A. (toim.): MOVING IN! Art-Based Approaches to Work with the Youth. MIMO Project 2010–2013. Reports from Turku University of Applied Sciences 127, 181–192. Saatavilla: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522162267.pdf> – Luettu 21.2.2014.
- Pelkonen, M. (1994): Lapsiperheiden voimavarat ja niiden vahvistaminen hoitotyön keinoin. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 18. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos.
- Peltonen, K. (2011): Sodan traumatisoivat tapahtumat ja kehittyvä lapsi. Teoksessa: Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme ry. Helsinki. 58–67.
- Peltonen, R. (1994): Sosiaalinen tuki, elämänhallinta ja koettu terveys keski-ikäisillä naisilla. Socialpolitiska institutionen. Åbo Akademi, Åbo.
- Polatajko, H., Molke, D., Baptiste, S., Doble, S., Santha, J. C., Kirsh, B., Beagan, B., Kumas-Tan, Z., Iwama, M., Laliberte Rudman, D., Thibeault, R. & Stadnyk, R. (2007): Occupational science: Imperatives for Occupational therapy. Teoksessa: Townsend, E. & Polatajko, H. (toim.): Enabling Occupation II: Advancing an Occupational Therapy Vision for Health, Well-being, & Justice through Occupation. Canadian Association of Occupational Therapists. Ottawa. 63–82.
- Rask, S., Luoma, M-L., Solivieva, N. & Koskinen, S. (2012): Elämänlaatu. Teoksessa: Castaneda, A., Rask, S., Koponen, P., Mölsä, M. & Koskinen, S. (toim.): Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. 2. uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen yliopistopaino. Jyväskylä. 213–218.

- Räty, M. (2002): Maahanmuuttaja asiakkaana. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 178 s.
- Söderqvist, S. & Bäckman, G. (1988): Life control and perceived health. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Socialpolitiska institutionen, Ser. A: 262. Turku.
- Taavela, R. (1999): Maahanmuuttajien palvelujen laatu Suomen perusterveydenhuollossa. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 72, Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteen laitos.
- Taskinen, S. (2011): Mikä on lapsen edun mukaista? Teoksessa Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme ry. Helsinki. 43–58.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2014): Keinoja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen > Kotoutumisen tukeminen. Saatavilla: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/eriarvoisuus/vahemmistot/maahanmuuttajat/keinoja – Luettu 9.2.2014.
- Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto TOIMIA Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2014): Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden toimintakyvyn mittaaminen. Saatavilla: <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/suositus/33/> – Luettu 10.2.2014.
- Tukholman ohjelman toimintasuunnitelma 2010–2014 (2010): Saatavilla: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0036_fi.htm – Luettu 29.5.2014.
- Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014–2017. (2014). Saatavilla: <http://www05.turku.fi/ah/sfm/2014/0310003x/Images/1304449.pdf> – Luettu 26.5.2014.
- Zacheus, T. (2010): Liikunnan ja urheilun merkitysmaahanmuuttajien kotoutumiselle. Kasvatus ja aika 2/2010, 203–235. Saatavilla: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/katsaus_zacheus_2106101953.pdf – Luettu 10.4.2014.
- Valtion kotouttamisohjelma 2012–2015 (2012): Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2012. Syyskuu 2012. Saatavilla: http://www.tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf – Luettu 21.2.2014.
- Wallenius, M. (1996): Arkiympäristön tuki hyvinvoinnin lähteenä. Henkilökohtaisten projektien näkökulma ihmisen ja ympäristön yhteensopivuuteen; yhteys elämäntyytyväisyyteen ja masentuneisuuteen. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos.
- Whitehead, M., Burström, B. & Diderichsen, F. (2000): Social policies and the pathways to inequalities in health: comparative analysis of lone mothers in Britain and Sweden. *Social Science and Medicine* 50, 255–270.

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Varsinais-Suomessa – mitä heille kuuluu?

Krister Björklund

Johdanto

Maahanmuutto Suomeen on monitahoinen ilmiö. Tärkein maahanmuuton syy on perheside, ja seuraavina tulevat työnteko ja opiskelu (Maahanmuuttovirasto 2014). Turvapaikanhakijat ja kiintiöpakolaiset ovat neljänneksi suurin maahanmuuttajaryhmä, joka on hyvin heterogeeninen. Siitä löytyvät ne ihmiset, jotka maahanmuuttajina ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) mukaan 7,6 miljoonaa ihmistä joutui pakolaisiksi vuonna 2012. Pakolaisten määrä on nyt (2014) korkeimmillaan sitten vuoden 1994. YK:n raportin mukaan vuoden 2013 puolivälissä 60 prosenttia kaikista pakolaisista tuli viidestä maasta: Afganistanista, Syyriasta, Somaliasta, Sudanista ja Kongon demokraattisesta tasavallasta (UNHCR 2014).

Suomi on täysmittaisesti sitoutunut soveltamaan YK:n vuonna 1951 laatimaa ja vuonna 1967 laajennettua sopimusta pakolaisten oikeudellisesta asemasta. Maamme on siten velvollinen vastaanottamaan turvapaikanhakijat ja selvittämään heidän suojelun tarpeensa. Suomeen tulevien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä on pieni verrattuna muihin Pohjoismaihin ja useisiin Euroopan maihin (Maahanmuuttovirasto 2014).

Vuonna 2013 turvapaikanhakijoita tuli Suomeen yhteensä 3 238, mikä on hieman enemmän kuin edellisenä vuonna. Suurimmat ryhmät olivat irakilaiset (819), venäläiset (246) ja somalialaiset (217). Erityisen haavoittuvan ryhmän muodostavat alaikäiset (alle 18-vuotiaat) turvapaikanhakijat, jotka saapuvat ilman vanhempiaan tai muita virallisia huoltajiaan hakemaan turvapaikkaa.

Lapsia ja nuoria lähtee pakolaisiksi monista syistä; sota, vainot, omaisen kuolema ja koettu väkivalta ovat tavallisia syitä, mutta myös muu elämän ahdinko ja perhetilanne voivat ajaa pois kotimaasta. Lähtö voi olla suunniteltu tai odotta-

maton tapahtuma. Toisissa tapauksissa lapset ovat olleet osallisina päätöksessä, tai joutuneet päättämään kokonaan itse (Helander & Mikkonen 2002; IOM 2013).

Näillä turvapaikanhakijoilla ei useinkaan ole henkilöllisyyspapereita todisteinaan. Henkilöllisyys- ja matkustusasiakirjojen saaminen lähtömaissa ei aina ole mahdollista. Kaikissa lähtömaissa ei lapsia rekisteröidä heidän synnyttyään, minkä vuoksi kaikki turvapaikanhakijat eivät tiedä tarkkaa ikäänsä. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden joukosta onkin paljastunut täysi-ikäisiä henkilöitä.

Tyttöjä saapuu turvapaikanhakijoina selvästi poikia vähemmän johtuen raiskauksen ja/tai sieppauksen pelosta, sekä kulttuurikohtaisista eroista (mm. matkustusosoikeus). Suurin osa 10–15-vuotiaista lapsista saapuu maahan sukulaisien tai ystävien saattamana. Tätä vanhemmat matkustavat yksin ja ovat yleensä 16–17-vuotiaita poikia. Käytännössä turvapaikanhakijat joutuvat turvautumaan laittomiin keinoihin päästäkseen Eurooppaan. Useimmiten maahan saavutaan salakuljettajien avulla, joille perhe tai sukulaiset ovat maksaneet suuria summia (Yksintulleet 2009; Mustonen & Alanko 2011).

Alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa alkoi tulla Suomeen 1980-luvun lopulla, mutta merkittävämmässä määrin vasta 1990-luvun puolella. 1990-luvun lopulle tultaessa heitä oli tullut yhteensä jo yli tuhat ja 2000-luvulla heidän määränsä oli huomattavasti suurempi. Vuonna 2008 lukumäärä yllättäen moninkertaistui edelliseen vuoteen verrattuna, kun Suomesta haki kansainvälistä suojelua yhteensä 706 yksintullutta alaikäistä. Hakijoista noin puolet oli somalialaisia ja irakilaisia oli noin kolmasosa. Kasvu oli luonnollinen seuraus täysi-ikäisten turvapaikanhakijoiden lisääntyneestä määrästä (Lepola 2012; Maahanmuuttovirasto 2014; Yksintulleet 2009). Hakemusten määrä väheni tämän huippuvuoden jälkeen. Vuonna 2013 vastaanottojärjestelmässä oli kirjoilla keskimäärin 3 536 turvapaikanhakijaa, joista alaikäisiä ilman huoltajaa saapuneita oli 95 (taulukko 1). Useimmat tulevat yleensä Afganistanista, Irakista ja Somaliasta, vaikka jostakin maasta saattaa hetkellisesti tulla enemmän alaikäisiä turvapaikanhakijoita esimerkiksi konfliktin seurauksena (taulukko 2).

Taulukko 1. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa.

Vuosi	Hakijat	Myönteiset päätökset
2006	108	94
2007	98	138
2008	706	157
2009	557	247
2010	329	262
2011	150	115
2012	167	105
2013	123	98

Lähde: Maahanmuuttovirasto 2014. Huom: Kaikki eivät saa päätöstä samana vuonna kun ovat hakeneet turvapaikkaa.

Taulukko 2. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat lähtömaittain 2013.

Maa	Lähtömaa
Afganistan	17
Angola	6
Etiopia	5
Gambia	5
Irak	24
Marokko	17
Somalia	36

Lähde: Maahanmuuttovirasto 2014

Tutkimusprojektin tavoitteet

Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten yksintulleet alaikäiset, nyt jo aikuistuneet nuoret, ovat selviytyneet kokemuksistaan. Samoin tarkastellaan, millaista heidän elämänsä on ollut Turun seudulla sen jälkeen, kun he ovat saaneet oleskeluluvan ja muuttaneet pois vastaanottokeskuksesta omaan asuntoonsa.

1. Miten nuoret ovat pärjänneet opiskelussaan ja työmarkkinoilla?
2. Millaista tukea he ovat saaneet arjessaan, ja onko tukea ollut tarpeeksi?
3. Miten nämä nuoret ovat pystyneet kokemustensa jälkeen luomaan itselleen normaalielämän, vai ovatko?
4. Olivatko he tyytyväisiä omaan asuinyksikköönsä, edustajaansa, koulunkäyntiin ja kieliopintoihin? Mitä he muuttaisivat yksintulleiden turvapaikanhakijoiden vastaanotossa nyt, kun heillä on pidempi perspektiivi asioihin?

Näiden kysymysten valottamiseksi haastateltiin Turun seudulla pakolaistaustaisia yksintulleita nuoria, jotka ovat asuneet Suomessa jo useamman vuoden ajan. Tämän lisäksi haastateltiin kahdeksan asiantuntijaa. Tarkoituksena oli vertailla eri lähtömaista olevia ja kokemuksiltaan erilaisia nuoria, sekä naisia että miehiä ja selvittää, onko heidän myöhemmissä kokemuksissaan ja yhteiskuntaamme sopeutumisessaan eroja.

Tavoitteena oli haastatella 15 nuorta, mutta tämä ei onnistunut. Projektin yhteistyökumppanien avulla saatiin 13 haastateltavaa, mutta osoittautui liki mahdottomaksi löytää useampia. Vaikka usealta yksintulleelta kysyttiin, he eivät syystä tai toisesta suostuneet haastateltaviksi. Haastateltavat löydettiin HALATEN-sidosryhmien kautta; tutkija otti kontaktia haastateltaviin ”portinvartijoiden” välityksellä, eli sosiaalityöntekijöiden, maahanmuuttajakoordinaattorien ja perheryhmäkotien valvojien avulla.

Haastateltavat olivat kotoisin Afganistanista, Bosniasta, Etiopiasta, Irakista ja Somaliasta. Miehiä oli kymmenen ja naisia kolme. Useimmat olivat iältään noin 20 vuotta ja he olivat tulleet Suomeen vuosina 2007–2010. Kaksi oli nelissäkymmennissä, ja he olivat tulleet 1990-luvun alussa. Asiantuntijat edustivat Turun ensi- ja turvakoti ry:tä, ELY-keskusta, EHJÄ ry:tä ja Turun kristillistä opistoa.

Yksintulevaa alaikäistä koskevat määritelmät ja periaatteet

Lastensuojelulain (2007/714) mukaisesti lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta. Yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi määritellään henkilö, joka ilmoituksensa mukaan on alle 18-vuotias, joka saapuu maahan joko yksin, tai sellaisen henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa. Hyvin nuoret alaikäiset ilmoittautuvat yleensä tuttavän tai sukulaisten toimesta turvapaikanhakijaksi.

Turvapaikkahakemus jätetään henkilökohtaisesti rajaviranomaisille tai poliisille Suomeen saavuttaessa. Turvapaikkaa hakevalle alaikäiselle kerrotaan turvapaikkamenettelystä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Sen jälkeen hänelle järjestetään majoitus lapsille tarkoitettun vastaanottokeskuksen ryhmäkodissa. Ryhmäkodit ovat kooltaan 8–24 lapsen yksiköitä, joissa henkilökuntaa on yleensä saman verran kuin suomalaisissa lastenkodeissa, vaikka ne eivät olekaan lastensuojelunlaisia laitoksia (Pakolaisneuvonta 2014). Vuonna 2013 lopussa Suomessa oli yhteensä yhteensä 140 alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettua majoituspaikkaa. Koska heidän määränsä on vähentynyt, kaksi yksikköä on päätetty lakkauttaa vuonna 2014, jonka jälkeen jäljellä on 98 paikkaa (Maahanmuuttovirasto 2014). Turussa Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä Pansion vastaanottokeskus vastaanottaa ja majoittaa Suomeen saapuvia turvapaikanhakijoita. Pansion yksikkö ottaa vastaan vuosittain satoja uusia turvapaikanhakijoita. Turvapaikanhakija viettää keskuksessa useissa tapauksissa vain muutamia viikkoja, ja siirtyy sitten toiseen vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkaprosessinsa edistymistä.

Lapsi tai nuori voidaan majoittaa myös yksityismajoitukseen sukulaisperheen luokse, jolloin perhe huolehtii turvapaikanhakijan arjesta ja vastaanottokeskus järjestää muut palvelut. Lapselle järjestetään suomen tai ruotsin kielen opetusta. Perhe saa toimeentulotukea, joka on vähimmillään lapsen toimeentulotuen perusosa.

Käräjäoikeus määrää ryhmäkodin johtajan tai sosiaalityöntekijän esityksestä turvapaikanhakijalle edustajan, joka valvoo tämän etua Suomessa. Edustajan tehtäviin kuuluu yhteistyö viranomaisten kanssa, ja hän edustaa alaikäistä kaikissa lapsen virallisissa tapaamisissa (Yksintulleet 2009; Mustonen & Alanko 2011).

Ryhmäkodissa sosiaalityöntekijä tekee alkuhaastattelun, jossa lapsen edustaja on mukana. Haastattelussa selvitetään lapsen taustat ja kokemukset. Lapsella on oikeus tulkkiin, joka puhuu samaa kieltä tai murretta. Tutkiva viranomainen sopii edustajan kanssa kuulustelun aikataulusta, jonka jälkeen lähetetään kutsu poliisiin tai rajavartiolaitoksen kuulusteluun.

Turvapaikkakuulustelussa poliisi tai rajavartiolaitos selvittää turvapaikanhakijan henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulotavan, sekä tiedot hakijan perheenjäsenistä ja muista omaisista. Kuulustelussa ei pääsääntöisesti selvitetä

lähtöön johtaneita syitä. Edustaja käyttää lapsen puhevaltaa, ja hänen tehtävänsä on valvoa, että lapsen etu otetaan mahdollisimman hyvin huomioon (Edustajana turvapaikkamenettelyssä 2010).

Turvapaikkakuulustelun jälkeen Maahanmuuttovirastossa selvitetään, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Dublin-asetuksen periaatteena on, että hakijan turvapaikkaperusteet tutkitaan vain yhdessä EU-maassa. Vuonna 2014 voimaan tulleen Dublin III -asetuksen mukaan alaikäisen ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan erityistilanne pitää huomioida entistä tarkemmin siinä vaiheessa, kun selvitetään, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Pääsääntöisesti alaikäistä hakijaa ei enää palauteta toiseen EU-maahan (Maahanmuuttovirasto 2014; EU-tuomioistuin 2013).

Yksintulleen alaikäisen turvapaikkahakemus käsitellään samassa prosessissa kuin täysi-ikäisenkin. Ulkomaalaislain 6 § mukaisesti alaikäisten hakemukset on kuitenkin käsiteltävä kiireellisesti. Sen lisäksi pykälän toisessa momentissa on säädetty, että ennen päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jos hän on täyttänyt 12 vuotta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota.

Jos hakemus päätetään käsitellä Suomessa, maahanmuuttovirasto tekee turvapaikkapuhuttelun, jossa selvitetään ne syyt, joiden vuoksi lapsi on joutunut lähtemään kotimaastaan. Puhuttelussa selvitetään myös, onko muita perusteita, joiden nojalla voidaan myöntää oleskelulupa Suomeen, kuten perheside-, työ- tai opiskeluperusteet. Turvapaikkatutkintaan voi liittyä myös erilaisia lisäselvityksiä, mm. kielitestillä selvitetään, minkä alueen murretta hakija puhuu. Voidaan myös tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus hakijan iän selvittämiseksi.

Mikäli Maahanmuuttovirasto antaa kielteisen päätöksen, hakija käännytetään tai karkotetaan, ellei ilmene sellaisia syitä, joiden vuoksi tätä ei voi tehdä. Yksintulleita alaikäisiä voi käännyttää lähtömaahan ainoastaan, jos asianmukainen vastaanotto lähtömaassa on varmistettu.

Varsinais-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) tehtävänä on osoittaa oleskeluluvan saaneille alaikäisille kuntapaikka. Sen jälkeen kunta on vastuussa lapsesta, hänen kasvatuksestaan ja kotoutumisestaan. Kunta sijoittaa lapsen yleensä perheryhmäkotiin, joita on kahdeksan eri puolella Suomea. Perheryhmäkoteissa alaikäisille järjestetään kasvatuksen ja hoivan ohella sosiaali- ja terveyspalveluita sekä tulkkipalveluita. Varsinais-Suomessa siirto tapahtuu yleisimmin vastaanottokeskuksesta Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkotiin siihen saakka, kunnes nuori täyttää 18 vuotta (Asiantuntijatyöryhmä 2014; Yksintulleet 2009).

Perheryhmäkodin arki pyörii koulunkäynnin ympärillä ja nuoria ohjataan kunkin omien yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Alle 16-vuotiaat maahanmuuttajat ovat oppivelvollisia, ja koulunkäynti aloitetaan mahdollisimman pian saapumisen

jälkeen. Useimmissa kouluissa annetaan valmistavaa alkuopetusta maahanmuuttajalapsille, jonka jälkeen he siirtyvät tavalliselle suomalaiselle luokalle.

Yksintullut turvapaikanhakija voidaan myös sijoittaa sukulaisperheeseen asumaan. Sosiaalityöntekijä ja lapsen edustaja selvittävät perheen mahdollisuudet huolehtia lapsesta ennen sijoittamispäätöstä. Tämä on hyvä vaihtoehto lapsen oman kulttuurin ja kielen säilyttämisen kannalta. Ryhmäkodissa asuvat nuoret omaksuvat helpommin suomalaisia tapoja kuin he, jotka asuvat sukulaistensa luona. Oman yhteisön vaikutus ei ole silloin niin suuri (Helander & Mikkonen 2002).

Kun lapsi tai nuori on saanut turvapaikan tai oleskeluluvan toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella, hänellä on oikeus saada Suomeen vanhempansa ja alaikäiset sisaruksensa. Säännöksiä on monta kertaa kiristetty. Iän määrittämistä ja perheenyhdistämistä koskevat ulkomaalaislain muutokset tulivat voimaan 1.8.2010. Siihen sisältyi säännökset alaikäisten iän oikeuslääketieteellisestä selvittämisestä. Jos on olemassa ilmeisiä perusteita epäillä ulkomaalaisen iästään antamien tietojen luotettavuutta, voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen ikätutkimus. Osallistuminen on vapaaehtoista, mutta kieltäytymisestä seuraa, että henkilöä kohdellaan täysi-ikäisenä. Myös lain perheenyhdistämistä koskevia säännöksiä muutettiin. Oleskelulupa voidaan evätä, jos on perusteltua epäillä, että perheenkokoaja on saanut oman oleskelulupansa antamalla vääriä tietoja henkilöllisyydestään tai perhesuhteistaan.

Lainmuutoksen jälkeen edellytetään, että perheenkokoaja on alaikäinen vielä perheenyhdistämispäätöksen antamispäivänä. Aiemmin sen sijaan edellytettiin, että perheenkokoaja on alle 18-vuotias hakemuksen jättöpäivänä. Jos turvapaikanhaun käsittelyyn menee niin pitkä aika, että henkilö ehtii täysi-ikäistyä ennen oleskeluluvan saamista, hänellä ei ole enää oikeutta perheenyhdistämiseen. Jos hakemuksen käsittely on merkittävästi viivästynyt hakijasta tai perheenkokoajasta riippumattomasta syystä ja hakija on myötävaikuttanut asian selvittämiseen, voidaan tästä poiketa.

Vuoden 2012 alussa Suomessa asuvan perheenkokoajan vireillepano-oikeus poistui, ja oleskelulupahakemuksen perhesiteen perusteella voi panna vireille ainoastaan ulkomailla asuva hakija itse. Esimerkiksi Somalian osalta perheen on nyt matkustettava Etiopiaan tai Keniaan jo vireillepanovaiheessa ja oleskeltava siellä koko prosessin ajan tai vaihtoehtoisesti matkustettava edestakaisin useita kertoja. Alaikäisen lapsen puolesta hakemuksen täyttää ja jättää huoltaja. Lapsen on kuitenkin oltava itse läsnä, kun hakemus jätetään (Pakolaisneuvonta 2014; Maahanmuuttovirasto 2014).

Kansainvälistä suojelua saaneiden perheenjäsenten matkakuluja Suomeen ei enää korvata. Ainoastaan kiintiöpakolaisten perheenjäsenten matkat korvataan.

Turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten pitkät käsittelyajat ovat raskaita kestää ja aiheuttavat frustraatiota nuorille. Ilman oleskelulupaa on vaikea päästä opiskelemaan ja odotus vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua ja Suomeen

asettumista. Nuorille elämä alkaa vasta, kun he ovat saaneet oleskeluluvan ja jos mahdollista, perheensä Suomeen (Helander & Mikkonen 2002).

Se [aika] vastaanottokeskuksessa se ei siitä ei voi oikein laskea, koska mä en silloin ollut kovin kiinnostunut oppimaan, ja vasta sitten kun ehkä aloitti Tiimalissa, silloin niin, siitä lähtien voi laskea, koska siellä mä aina ajattelin että mitä jos mun pitää lähteä takaisin, ja tämä kieli on muutenkin tosi vaikea, että, ehkä mun ei tarvitse oppia, mutta mä kävin tunneilla, mutta sitten vasta tässä kun sai asua ni sitten mä sitten panostin tosi kovasti. (Nainen, 21 v.)

Alku aika Suomessa

Saapuminen täysin vieraaseen maahan alaikäisenä turvapaikanhakijana vailla huoltajaa tuo uutta stressiä ja haastetta, varsinkin alussa, kun on epävarmaa saako jäädä vai ei. Nuoret ovat maahanmuuttajia aikuisuuden kynnyksellä uudessa kulttuurissa ja elämäntilanteessa. He joutuvat kantamaan itsestään paljon vastuuta kotoutumisprosessin aikana. Koko ajan heillä on menneisyys läsnä, sekä mielessä että konkreettisina haasteina. Uudet aikuiskontaktit eivät voi korvata aiempia perhesiteitä. Huoli muualle jääneestä perheestä on yleensä suuri, ja perheen saaminen Suomeen vaativan prosessin takana.

Mä menin Pansioo siellä varten mua on paikka ihan kaikki. Sit elämä alko oikeastaan. Oli alussa tosi tosi vaikea koska en mä tajunnut mitään kieltä olin yksin alaikäinen ja sitten huono mul oli vähän oikeesti kun mä tulin tänne mul oli tosi huono olo koska oli kylmä pimeä ja ei ollut kettään sukulaisia ihan yksin ei ollut mitään vaihtoehto pakko ottaa tää ja tehdä oma parhaani sen takia tääl, perheen takia ja kaikki, seki mulla ei ollut mitään tietoa perheestä että missä ne ovat melkein kaksi vuotta oli ... Emmä voi mennä mihinkään ei osaa mitään kieltä ei oo rahaa ei mitään passii, ei oo mittään, ... Vanhemmillä oli vähän huono tilanne kahden vuoden aikana koska heillä ei ollut mitään tietoa missä mä olin. (M, 22)

Nuori joutuu kantamaan vastuuta aikuisen tavoin. Perheyhteisön tuki korvautuu Suomessa institutionaalisen tuetun asumisen mallin tarjoamalla yhteisöllä. Entinen ystäväpiiri korvautuu Suomessa muilla samankaltaisessa tilanteessa olevilla maahanmuuttajilla. Ystäväpiiri ja ohjaajat ovat tärkeä henkinen tuki, mutta se ei korvaa omaa perhettä. Sellaiset aikuiset puuttuvat heidän elämästään, jotka selvästi ottaisivat vanhempien roolin. Kolmen nuoren sanoin:

Alussa (Suomeen tultua) oli vaikeaa, eri kulttuuri, eri kieli. Olin yksin, ei ollut elämää, kukaan ei ymmärtänyt mitä sydämässä oli, vain kaverit. Edustaja ja

ohjaajat olivat hyviä ja mukavia. Pikkuhiljaa opimme itse [hoitamaan asioita]. (M, 23)

Mulla oli vastaanottokeskuksessa kavereita, siellä oli niin paljon eri maista, se oli hauskaa alusta kun kukaan ei puhunu samaa kieltä, huvittavaa kieli oli, oli kiva. Sen jälkeen opin [suomea] tutustu enemmän. (N, 21)

Mutta perhehän on kaikkein tärkein ... jos nuorilla on perhe ja perhe sopeutuu Suomeen ja suomen kielen kanssa, sitten hänellä tulee tosi mukava elämä. Sinäkin voit arvioida, jos elät vieras maassa yksin ja ei ole sukulaisia, ei ole perhettä, niin pelkkä kaverit ei auttavat sinun elämä. (N, 21)

Kun alaikäiselle on myönnetty oleskelulupa, perheen saaminen Suomeen on useimmille suurimpana haaveena. Lainmuutos on kuitenkin tehnyt tämän liki mahdolliseksi. Haastatteluissa tuotiin esiin, että melkein kaikki nuoret ovat hakeneet perheenyhdistämistä. Oman kaipuun lisäksi perhe saattaa painostaa, eikä ymmärrä, miksei mitään tapahdu. Perheenyhdistäminen vaatii taloudellisia uhrauksia, eikä nuoren ole helppoa säästää tarpeeksi, että voisi auttaa kotimaahan jäänyttä perhettään. Joskus ainoaksi perheen mahdollisuudeksi jää omaisuutensa myyminen. Siten saadulla rahalla on mahdollisuus matkustaa Suomen edustustoon hakemaan perheenyhdistämistä.

Kun nuori tai lapsi tulee, hänellä on toive, että hän näkee perheensä ja että he tulee tänne. Kun hän saa tieto, että perhe ei pääsekään, se voi aiheuttaa tai pahentaa traumoja ... Kun ja jos me huomataan, että nuoressa on jotakin erikoista, tai me uskotaan että hän tarvitsee jonkun psykiatrisen tai psykologisen apua, silloin me otetaan yhteyttä tohon psykologian laitokseen että hoito järjestyy. Yleensä ajatellen, suurin tämän hetkinen ongelma on perheeseen kaippuu, se pistää heitä menettämään yö-uniaan. Se kaippuu, ei sitä muulla tavalla voi hoitaakaan. Toinen asia on, jos ne kuulee että joku perheenjäsen on kipeä tai sairaana, niin se aiheuttaa pahaa oloa. (Ohjaaja 6)

Nuorelle perheen saaminen Suomeen on kuin lottovoitto, mutta samalla hänelle tulee paljon vastuuta perheestään. Perheenjäseniä on opastettava kaikissa perusasioissa.

Ja se vie perheen kokoajalta aivan hirveesti aikaa. Kun sä täytät niitä maistraatin papereita ja Kelan papereita ja sossun papereita ja sä viet niitä lääkäriin ja sä näytät missä on koulut, kaupat ja systeemit, että se vie niin kun aikaa, ihan konkreettista aikaa pelkästään se, että se nämä on nyt meidän uudet hoodit. Jos se ihminen on sillä hetkellä itte koulussa tai töissä, niin sieltä tulee järjestään aivan hirveet määrät poissaoloja. Koska se vai pitää, et sä voi sanoa, että kävelkää tonne päin kyllä se terveyskeskus sieltä löytyy, ku ei he, tänne tulijat ei puhu kieltä, he ei tunne meidän systeemiä. (Ohjaaja 2)

Tutkimukseen osallistuneet nuoret, joilla perheenyhdistäminen oli onnistunut, kertoivat olevansa onnekkaita. Alkuaika oli kuitenkin ollut raskas ja vaativa. Tämän lisäksi voi tulla auktoriteettikonflikteja perheessä, kun perheenisä on arjen asioissa riippuvainen lapsestaan. Mitä pidempään nuori on ollut yksin Suomessa, sitä enemmän hän vieraantuu entisestä ympäristöstään ja kulttuuristaan. Perheensä Suomeen saanut nuori kertoi:

2009 on alkanut perheen yhdistäminen prosessi ja perhe saapui Suomeen 2011. Se kesti melkein kaksi vuotta. Ja mikä oli minulle suurin ongelma kun perhe tuli, että minä itse en osannut, tai pärjännyt, miten hoidetaan kela:n asioita ja pankin asioita, miten ostetaan itsenäisesti vaatteita. Mulla oli tosi vaikeaa ja melkein itkin ensimmäinen vuosi. (N, 20)

Kauhea vastuu. Koska perhe ei osaa suomen kieltä ja he haluavat apua sosiaalitoimistoon ja he haluavat apua kelaan, he haluavat apua pankin asioita, he haluavat kerron heille ajanvaraus, jos tulee lääkärin ajanvarauksesta. Ja tulkinutkin olen heille, mä soitin aina joka virallinen paikka puhelimeen ja kerroin perheen asioista. Isä haluaa näin ja äidillä on tommonen ja lapsetkin aloittivat koulunkin ja sitten kävin äidin ja isän kanssa kaikki viralliset paikat. Vanhemmat ei ymmärtää miten Suomen systeemi toimii ja se on ihan uusi alue heille. Uusi kieli, uusi yhteiskunta ja uusi kulttuuri myös. Nuorille tulee paljon työtä selittää miten he sopeutuvat tähän ja minkälainen elämä on. Sitten ensimmäinen vuosi, se on tosi raskasta mun mielestä ... kun tuli perhe ja tuli paljon vastuu. Olen keskeyttänyt opinnotkin melkein vuosi. Mulle tuli stressi kun oli vaikea oppia. (N, 20)

Nuori ja hänen vastatullut perheensä voi jäädä vaille tukea. Millään viranomaisella tai järjestöllä ei ole kokonaisvastuuta. Vaikka perheenjäsenillä, kuten kaikilla maahanmuuttajilla, on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, nuori joutuu hoitamaan käytännön asiat.

Ei ollut [ketään tukena]. Vain sosiaalitoimisto, jossa esimerkiksi isä ja äiti haluavat keskustella sosiaalityöntekijän kanssa ja heille tuli aika sieltä, tulkin kautta varmaan, mutta ei mitään tukihenkilöä. Siihen aikaan minä en tiennyt mitään Suomesta, jos se olisi tähän aikaan minä jo tiedän enemmän ja pyytäisin apua. Minä en pyytänyt apua ja ei kukaan muistanut tai sanonut että sä saat tukihenkilön. Mutta mulla on enemmän tietoa tällä hetkellä kuin silloin. (N, 20)

Perheen asioiden hoitaminen ei oikeastaan kuulu kenellekään. TE- ja ELY-keskus odottaa, että sosiaalitoimi hoitaa, ja sosiaalitoimi odottaa että perheen kokoa hoitaa. Yleensä nuori uupuu ja lähtee vetämään siitä kuvioista, koska hän ei pysty hoitamaan niitä. Perheen elämä ei kuulu varsinaisesti kenellekään, sitten jos vielä tulee joku lastensuojelu kuvioon mukaan... (Ohjaaja 2)

Perheenyhdistämiseen liittyvät ongelmat ovat kotouttamista vastaavien tahojen tiedossa, ja vuonna 2012 käynnistettiin ”Onnistuneeseen perheenyhdistämiseen” -projekti, joka on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama ja Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n hallinnoima kehittämishanke. Hankkeen taustalla on niin EHJÄ ry:n työssä kuin kunnissakin esiin noussut tarve tukea nuoria, syrjäytymisvaarassa olevia maahanmuuttajia, jotka tarvitsevat erityistä tukea perheenyhdistämistilanteissa. Hanke on toteutettu Varsinais-Suomen toimipisteessä Naantalin, Raision ja Turun alueella.

Projektin kohderyhmät ovat Suomessa asuvat perheenkokoajanuoret ja perheenyhdistämisen kautta Suomeen saapuneet 14–21-vuotiaat nuoret. Päämääränä on edistää näiden nuorten ja heidän perheidensä kotoutumista, lisätä heidän hyvinvointiaan haastavassa elämäntilanteessa, sekä ehkäistä heidän syrjäytymistään. Projektista on välillisesti hyötyä myös perheen vanhemmille sekä mahdollisille alle 14-vuotiaille lapsille.

Projektin tavoitteina on kartoittaa kohderyhmän nuorten haasteita ja erityistarpeita perheenyhdistämistilanteessa, luoda kunnille konkreettinen hyvien käytäntöjen malli perheenyhdistämistilanteisiin sekä löytää ja kehittää tukimuotoja ja toimintaa, jonka avulla vahvistetaan Suomeen tulleita perheitä.

Perheenyhdistäminen ei aina tarkoita sitä, että koko ydinperhe tulee Suomeen, vaan useasti tulee vain sisarusia. Tämä on erilainen tilanne, eikä aseta niin paljon paineita nuorelle, sillä ristiriitoja on vähemmän. Haastateltujen ohjaajien mielestä tämä voi olla jopa parempi vaihtoehto, mikä keskustelussa tuli ilmi:

On itse asiassa jopa mennyt paremmin ne, missä on tullut vaan nuorempia sisarusia, ettei oo tullut lainkaan vanhempia, koska silloin siinä on ollut sellainen luonnollinen ”minä olen ollut kauiten ja minä olen vanhin ja minä huolehdin teistä”. Mutta jos sieltä tulee vanhemmat, niin se on tosi monimutkainen se kuka päättää, mistä päättää, kuka tietää, kenen kuuluu hoitaa. (Ohjaaja 2)

Ja aina se asenne, näissä tapauksissa sillä perheen kokoajanuorella on ollut, mitä nyt tulee mieleen, niin tosi kova halu ja he on tehnyt paljon, paljon töitä ja päättänyt taloudellisesti ja muillakin tavoin näyttää, että he pärjää ja tarjota hyvä elämä niille nuoremmille. Että tietenkin siinä on se ristiriita, että sit ne on aina töissä ja pienet on sitten keskenään siellä kotona. (Ohjaaja 1)

Kyllä mäkin näkisin sen niin, jos miettii, että kyllä ne on paremmin onnistuneet, kuin ne jossa tulee isät ja äitit ja sisarusia iso lauma. Ja nimenomaan näiden vanhempien integroituminen tähän yhteiskuntaan, niin suoraan sanottuna en usko että kukaan niistä tulee ikinä saamaan työpaikkaa Suomesta. (Ohjaaja 7)

Nuorempienkin sisarusten saaminen Suomeen on työn ja tuskan takana. Moni perheenyhdistäminen on kaatunut taloudellisten mahdollisuuksien puuttumiseen. Vaihtoehdoksi jää perheen tukeminen lähettämällä rahaa.

Mul on kaks pientä pikkuveljeä, heillä on huono tilanne. Mä odotin kolme vuotta, pistin tämä perheenyhteyshakemus ja raha meni jokaisen kerran. Mut siit ei tul mittään. Mä yritin aika paljon, sit mul tuli kirje, sano et et saa enää mitään tästä apua en voi tehdä sulle mitään sit se oli siinä, ei mitään muuta. Mulla oli vaikee, mul se oli tärkein juttu mun on pakko opiskella sit mun perhe tarvitse raha. Mulla on vain kaksi vaihtoehtoa jos mä menen töihin joihinkin kebabi ja pitsari en voi opiskella, tulevaisuudessa en voi tehdä mitään töitä. Siin on dilemma mut sillonku mä opiskelen perhe tarvitsee jotain, autan heitä. Mulla oli nii vaikee tilanne siis paras vaihtoehto oli se et pitää opiskella ja iha mitä mä voin tehdä on säästä rahaa ja lähetä heille vähä. (M, 22)

Onnistunutkin perheenyhdistäminen voi johtaa nuoren syrjäytymiseen. Pahimmassa tapauksessa nuoren asumistilanne huononee, jos hän joutuu omasta asunnostaan muuttamaan ison perheen luo, joka asuu ahtaasti. Muuton myötä nuoren taloudellinen tilanteensa saattaa huonontua. Koska hän joutuu hoitamaan perheen asioita, on vaikea keskittyä opiskeluun.

Et meidän nuoret on siin mielessä tottuu täällä aika hyvää et heil on niiku oma huone käytössä ja oma televisio et sit jos se perhe tulee ja he muuttaa sinne ja pahas tapaukses niin on jopa semmosen perheen kodin nähny mis oli niin että sinne muutti monta perheenjäsentä ja tää nuori muutti yhteen niin et hän jako huoneen kolmen sisaruksen kanssa. (Ohjaaja 5)

Jotkut ei tehny mitään sen jälkeen kun perhe tuli Suomeen, he asuivat perheen kanssa ja käytti tukirahansa autoihin ja semmosiin, kun toiset menestyivät. (M, 38)

Kotoutuminen ja koulutus

Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille tehdään oleskeluluvan myöntämisen jälkeen alkukartoitus palveluntarpeista ja kotoutumissuunnitelma. Varsinais-Suomessa alaikäisille tehdään kielitason alkukartoitus jo vastaanottokeskuksessa, jossa nuoret aloittavat opiskelupolkunsa. Opiskelupolku on usein jo aika pitkällä, kun nuorille tehdään TE-toimiston kotoutumissuunnitelma. Opiskelupolun aikana nuori suorittaa vuosittain suomen kielen kokeen, jonka mukaan hän siirtyy kieli-taitoaan vastaavalle linjalle yksilöllisesti omien vahvuuksiensa mukaan.

Turun TE-toimistossa kotoutumissuunnitelma tehdään kaikille sinä vuonna, kun he kouluvuoden aikana täyttävät 17. Lisäksi jokaiselle nuorelle tehdään kotoutumissuunnitelma myös sosiaalityöntekijän toimesta ulkomaalaistoimistossa. Alaikäisen kotoutumissuunnitelma voi sisältää muun muassa perusopintoja, lukio-opintoja, ammatillisia opintoja tai korkeakouluun johtavia opintoja, täy-

dennyskoulutusta tai jatkokoulutusta, oman äidinkielen opetusta, lastensuojelutoimenpiteitä tai niiden jälkihuoltoa, muita sosiaali- ja terveystalvaeluja (ml. mielenterveyspalvelut), työpajatoimintaa, harrastusten ja vapaa-ajantoiminnan pariin ohjaamista sekä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamista. Alaikäisen kotoutumissuunnitelma laaditaan paikallisten viranomaisten monialaisena yhteistyönä. Jos lapsi tai nuori on myös lastensuojelun asiakas, kotoutumissuunnitelma tulee sovittaa yhteen lastensuojelun asiakassuunnitelman kanssa (Asiantuntijaryhmä 2014).

Koulutuspolku on erittäin keskeinen asia nuoren rakentaessa tulevaisuuttaan. Tavallisesti koulutuspolku eriytyy peruskoulun jälkeen joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen, josta voi jatkaa korkeakouluun tai työelämään. Yksintulleiden nuorten tilanne on erilainen, koska he useimmiten aloittavat opiskelunsa koulujärjestelmän kriittisimmässä vaiheessa, perusasteen loppupuolella. Onnistunut koulutuspolku edellyttää, että he oppivat suomen kielen, sekä omaksuvat suomalaisen peruskoulun tiedot siten kuin toisella asteella vaaditaan (Rantakokko 2013).

Nuorten yksilölliset koulutuspolut vaihtelevat paljon. Niihin vaikuttavat entinen koulutustausta, kielitaito, kiinnostus ja motivointi. Vastaanottokeskuksessa nuori opiskelee suomea muutaman tunnin päivässä. Oleskeluluvan saamisen jälkeen hän voi mennä kielikurssille tai maahanmuuttajille tarkoitetuille yleissivistäville opinnoille. Kotoutumiskoulutusta Varsinais-Suomessa tarjoavia oppilaitoksia ovat mm. Turun aikuiskoulutuskeskus, Turun kristillinen opisto, Länsirannikon koulutus WinNova (Vakka-Suomi), Raision aikuiskoulutuskeskus TIMALI, Turun ammatti-instituutti (nuoret) ja Arffman Consulting Oy. Suomen kielen opetusta antavia oppilaitoksia ovat lisäksi Kaarinan aikuislukio, Turun työväenopisto, TIMALI, Turun Kristillinen opisto, Paimion kansalaisopisto, Raision työväenopisto, Turun iltalukio ja Paasikivi-Opisto.

Seuraavaksi suoritetaan peruskoulun päättötodistus aikuisten peruskoululinjalla. Sen jälkeen voi hakea toisen asteen koulutukseen tai siihen valmistaville linjoille. Syksyllä 2014 Turun iltalukiossa ja Turun normaalikoulussa alkaa uudenlainen lukioon valmistava koulutus. Se muistuttaa kymppiluokkaa, mutta on suunnattu maahanmuuttajille. Tämän kouluvuoden aikana on tarkoitus parantaa suomen kielen taitoa, että opiskelijat pärjäävät uuden sanaston ja termistön kanssa lukiossa (Turun Sanomat 2014).

Ammatilliseen koulutukseen vaaditaan vieraskielisiltä hakijoilta kielikokeen suorittamista, mikä on monelle kompastuskivi. Maahanmuuttajien koulutuspolku on monivaiheinen, ja sisältää valmistavia koulutuksia, joita valtaväestön nuorten ei yleensä tarvitse käydä. Koulutuspolussa on monia nivelvaiheita, joissa on selvä riski pudota koulutuksesta. Putoamisriski on suurin peruskouluiän ylittäneillä nuorilla (Rantakokko 2013). Projektiin osallistuneen asiantuntijan sanoin:

Meil suomalainen koulujärjestelmä on just nivelvaiheessa, kun nämä nuoret tulee. He ei pääse luonnollisesti sen koulun kautta tutustumaan ikäisiinsä suomalaisiin. Ja sitte nimenomaan tää on muutenkin se ehkä semmonen tähetkinen ongelma on just tää sanotaan 15 ikävuoden tai 14–15 ikävuoden jälkeen jos tuut Suomeen, ni et enää ikään kuin mee sinne peruskouluun. Ei oo näille nuorille semmosta omaa selkeätä koulutuspolkua. Heistä osa ohjautuu meidän työhallinnon kotoutumiskoulutukseen, joka ei suinkaan oo 17-vuotiaalle nuorelle se järkevin tapa aloittaa koulutusta. Et mä oon itse pitkään puhunu sellasesta lainausmerkeissä aikuisten peruskoulusta. Ja varsinkin tää koskee sit jos on luku- ja kirjoitustaidoton tai sekundäärisesti luku- ja kirjoitustaidoton... Ni heil pitäis olla riittävän pitkä semmonen ikään kuin peruskoulu, jota he sais käydä rauhassa. Nyt se on vähän tämmöst kurssimuotosta ja Turkuakin on kaikesta hienoo ja hyvää tehny, mutta se on aina sellasel rahotuksella, et se ei oo pitkäjänteistä. (Virkamies)

Jos menee iltalukioon, mut ei sinne mene käytännös monikaan, koska se on ensinnäkin hirveen hankala, ja sitte näil nuoril on tämmönen nälkä, aikuisuuden nälkä, ja sitten nää mejän etuisuudet on joskus sellasii, ja työelämäkin on sit semmonen ... et siin on ongelmii. (Virkamies)

Koulutustarjonnan ja -kysynnän kohtaamattomuus on myös haaste. Nuori ei selviäisi koulutusviidakossa yksin, mutta ohjaajat tuntevat järjestelmät, ja osaavat auttaa. Kouluttaja kuvasi tilannetta näin:

Turussa on kaksi aikuisperuskoulua, eli iltalukio ja Kristillinen opisto. Meillä on päivisin ja iltalukiolla on iltaisin. Osittain se myös vähän jakaa mikä on ihmisen elämäntilanne, eli kumpaan tulee ja kumpaan pääsee. Lisäksi kielikoulutusta antaa tosi moni oppilaitos, sekä alkeis- että jatkotason suomen kielen opetusta antaa varmaan tällä alueella kymmenkunta oppilaitosta. Eli tarjontakenttä on aika laaja ja osittain vähän ohjauksellisestikin haastavaa, koska on niin monta eri oppilaitosta jossa on joko samanlaisia kursseja tai profiloituja kursseja. Onhan viime vuosina siis tosi paljon kehittynyt työnjako siis oppilaitosten välillä, että on yhteistyötä siitä miten oppilaat valitaan ja mihin ohjataan minkäkin tasoisia, mutta siinä on myös paljon ongelmia tälläkin hetkellä. Keskeisin ongelma-kohta tällä hetkellä on että maahanmuuttajan alkeiskielikouluissa ... sitä rahoittaa kaksi eri ministeriötä. Se perinteinen väylä on että se on työ- ja elinkeinoministeriön rahoittamaa, jolloin TE-toimisto on se joka on ohjaava taho ja ELY-keskus on se joka hankkii koulutuksen tarjouskilpailulla. Toinen malli on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa koulutusta. Esimerkiksi meillä 90 % opiskelijoista on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella, jolloin käytännössä se haku on suoraan tänne oppilaitokseen ja me tehdään opiskelijavalinnat ja TE-toimisto on ohjaava taho. Kun tässä on kaksi erilaista järjestelmää ja kuitenkin kaksi järjestelmää tuottaa samoja koulutuksia. (Opettaja)

Valtakunnallisesti on sama tilanne ja mun tulkintani mukaan se on syntynyt vahingossa siinä mielessä, että sitä ei ole ministeriöiden välillä riittävän hyvin tehty yhdessä ja tälläkin hetkellä siinä on yksi valtakunnallinen työryhmä joka valmistelee maahanmuuttajan kotoutumiskoulutuksen uudistamista. ...Kyllä se loppupeleissä kosta tuu sille loppukäyttäjälle, se että se malli on sekava, kosta tuu niin kun sen takia, että se luo sen hakeutumisen paljon haastavammaksi kun on niin paljon eri toimijoita jotka järjestää samaa koulutusta. Haetaan eri aikaan ja eri tavalla, oppilaitokset ei ikinä tiedä mitä toinen järjestää. ...Se on niin kun loppukäyttäjälle selvästi haitallista, että tää on näin suunnittelematonta tää kokonaisuus. Oppilaitoksen opinto-ohjaajat ja ohjaavat opettajat tuntee tätä alueellista kenttää tosi hyvin ja työ- ja elinkeinotoimiston virkailijat ohjaa. (Opettaja)

Kotoutumisprosessissa joustavat koulutusratkaisut ja yksilöllinen ohjaus ovat erittäin tärkeitä. Nuorille asetetut vaatimukset ovat kovat, päällimmäisenä hyvä suomen kielen taito, ja sitten peruskoulun koko oppimäärä. Heillä on vain kolme vuotta aikaa oppia suomen kieli, kotoutumisajan puitteissa, ja niin lyhyessä ajassa on vaikea saavuttaa tarpeeksi hyvä kielitaso opiskelun perustaksi. Ohjaajien kanssa käydyssä keskustelussa tämä tuli selvästi ilmi.

Mun mielestä se vaatimus, että pitäisi käydä peruskoulu, pitäisi tulla joku muutos. Koska nämä meidän nuoret on ollut opiskelemassa suomen kieltä ehkä 2 vuotta, sitten he menee peruskouluun suorittamaan ja siellä opiskellaan sellaisia aineita mitä suomalaisetkin, jotain solubiologiaa ja äidinkielen kaikkia taivutusmuotoja, jotenkin sellaista tosi teoreettista ja vaikeeta. Että kun aattelee, jos ei ole sitä koulutustaustaa ja on ehkä käytännössä elämänsä aikana opiskellut sen muutaman vuoden, ettei ole edes oppimaan oppimistaitoja, ihan kirjoitustaidosta alkaen. Sit nä nuoret kysyy, et voinko mä auttaa, kun ruotsi on vaikea. No, miksi pitää opiskella ruotsia, jos vielä opiskelee suomea ja englantiaakin? Ja miksi pitää opiskella näitäkin, solubiologiaa ja mitokondrioita, että mun mielestä pitäisi luoda oma kokonaisuus missä opiskeltaisiin yhteiskuntaa ja terveystietoa, elämäntaitoja jotta pärjäisi täällä Suomessa ja että saisi sen kielitaidon tarpeeksi vahvaksi. Ettei olisi se pakko olla se sama peruskoulun oppimäärä. Se on tosi iso juttu, ei noi pääse siitä läpi kaikki. (Ohjaaja 1)

Ja se sitten vielä, että mahdollisuuksia käydä se peruskoulu on tosi rajallisesti. Että sitä on tällä hetkellä Turun kristillisellä opistolla 1-vuotinen linja ja sit on iltalukiossa iltaopiskeluna 2-vuotinen linja ja siinä on kaikki mitä tarjotaan. Siis tarjokkaita ihmisiä on ihan hirvee määrä. Ja se peruskoulun päättötodistus jatko-opiskelujen kannalta on hirveen tärkeä ja silti ei ole mahdollisuutta käydä ja sitten se on joillekin aivan liian vaikea. (Ohjaaja 2)

Nuorilla on suuri motivaatio pärjätä elämässään, opinnoissaan ja työelämässään. Koulutus on sekä keino että päämäärä: se on keino päästä työelämään ja sillä on myös itseisarvo. Opiskelu on myös oivallinen keino luoda sosiaalisia verkostoja. Useimmilla haastatelluilla läheisimmät ystävät olivat maahanmuuttajia, kontakteja suomalaisiin oli muodostunut koulutuksen kautta. Tosin koulutuksen päätyttyä monet suhteet katkesivat. Yksin jäämisen ja syrjäytymisen riski on suurin, ellei nuori jaksa käydä koulutuspolkuaan loppuun.

Ne jotka sinne peruskouluun on päässyt, kun näkee kuin kova motivaatio ja kuinka paljon ne nuoret oikeasti opiskelee ja on tosi hyvä asenne, mutta sitten näkee, että tietyt nuoret ei vaan kerta kaikkiaan, se on liika vaativa, niin he putoo siitä. Se pettymys... Siinä on tosi iso työ saada se motivaatio takaisin, että ylipäätään lähtee opiskelemaan yhtään mitään. On se vaihtoehto, että okei, saa melkein rahallisesti sen saman työttömyyskorvausmäärän ja jää kotiin ja ei tee yhtään mitään. Siinä on suuri riski syrjäytymisen kannalta siinä kohtaa kun on motivaatio koulutukseen, mutta ei vaan pärjää siinä. Siinä kun olisi tarjota jotain sillä oppisopimuskin on liian vaativa... Ja sitä ei saa. Kukaan työnantaja ei ota niitä, ei edes suomalaisia! Se voisi olla monelle nuorelle kuitenkin toimivampi, että voisi tekemisen kautta oppia. Mutta niitä paikkoja ei vaan ole. Ja osalle sekin on liian vaikea. (Ohjaaja 1)

Koulutuspolku on käytännössä melko kapea: teoreettisesti vaihtoehtoja on enemmän kuin käytännössä, kuten koulutuksessa hyvin pärjäävän haastateltavan kertomuksessa käy ilmi. Rantakokon (2013) tutkimuksessa koulutuspolun muodostamisesta ilmeni, että vain osa nuorista kykenee toimimaan rationaalisesti ja riittävän itsenäisesti. Kun maahanmuuttajanuori tekee koulutusvalintoja juuri oppimallaan kielellä, ei voi olettaa, että hän olisi tietoinen koulutusjärjestelmän yksityiskohdista, koulutusvaihtoehtoista ja omista resursseistaan suhteessa koulutuksen vaatimuksiin. Suomalaisiin nuoriin verrattuina maahanmuuttajanuoren valinnanmahdollisuudet ovat huomattavasti heikommat. Näin on erityisesti yksintulleilla, joilta puuttuu perheen tuki.

Seuraavassa yksintulleen nuoren kertomuksessa ilmenevät pähkinänkuoressa tärkeimmät nuorten maahanmuuttajien ongelmat.

Pitäisi järjestää enemmän maahanmuuttajakoulutuksia, koska ei kaikki opi suomen kieltä yhtä nopeasti, ja sitten ilman ammattia ei pääse mihinkään töihin, ja sitten monet asuu 7–8 vuotta kotona, vain sen takia kun ne ei pääse ammattikouluun esimerkiksi, ehkä se ei ole mahdollista järjestää mutta se on ainakin se yksi ehdotus... Kieliongelmat ja kielitaito on suurin ongelma tässä maahanmuuttajille, että jos tehtäisi vähän helpompaa niille, että ei olisi vain meillä olla kaksi tai kolme maahanmuuttajakoulutusta tässä Turussa. Jos olisi vähän monipuolisempaa, että jos esimerkiksi jos joku ei halua olla lähihoitaja tai vaikka bussikuljettaja tai siivooja, jos haluaa olla vaikka mä en tiedä, kamppaaja, olisi vähän ja lukiokin voisi ehkä olla.

On niin paljon hyviä opiskelijoita he ovat olleet hyviä opiskelijoita omassa kotimaassa, mutta kielitaso tuo heille vaikeuksia et sen takia he ei pääse eteenpäin vaikka he ovat esimerkiksi viisaita ja oppii. Mutta kuitenkin jos olisi vähän monipuolisempaa, ja sitten riittävästi tietoa maahanmuuttajille koska he ajattelee että ne menee vaikka johonkin opiskelemaan ammattikouluun he ei saa tukiovetusta he ei saa sellaista erityistä huomiota opettajilta he ajattelee että kaikki on pakko tehdä yksin, vaikka se ei ole totta, koska heillä ei ole tietoa siitä. Jos järjestäisi jotain tilaisuuksia ja sitten ne jotka pyrkivät ammattikouluun he voivat tulla ja sitten antaa sitä tietoa tai jotain, koska se on aika iso ongelma. Mul on paljon kavereita ja mä olen kuullu ja vaikka minulla itselläni ei ole sellaista ongelmaa, ja monet ihmettelee miksi mulla ei ole ja heillä on. Mutta kuulin, että se on se on suuri ongelma ja suuri sellainen, että ei kukaan tee mitään heidän puolesta. Jos sä et opi kieltä sä et opi, ja se siinä. Jos sä haluat mennä ammattikouluun, sun on pakko mennä johonkin, johonkin opiskella jotain mitä sä et tykkää, esimerkiksi lähihoitaja, vain sen takia koska se on helpompi ja se on maahanmuuttajakoulutus. (N, 21)

Sama heijastuu ohjaajien haastattelussa:

Kyl must tuntuu, et meiän nuoret löytää sen niiku koulutuskanavan ja heist tulee niiku lähihoitajii, monet opiskelee sitä lähihoitajaks. Ja siihehä on pal tarvet nyt ja sit meiä pojist kans ni ton Peltolan ammattikoulun joku joku automaatioasentaja tai joku meil on yks ainakin semmonen ja sit on näit insinööri muutama, jotka niiku niit ensimmäisii nuorii ku on tullut ni he on ainaki käyneet ihan yliopistollisen koulutuksen ja he ovat datainsinöörejä et kyl heil sil taval monel on hyvin menny ja on onnistunut. (Ohjaaja 4)

Siis ne on aika simmosia perus aika niiku yksinkertasia kone ja metalliala ja sitten rakennusala on suosittu ja sitte tota kyllä se tyttöillä mun mielestä ikävän useilla on just sitte että ne haluaa sinne sosiaalialalle ja sairaanhoitaja ja tämmöset perushoitotyöt, vaikka mä selkeesti sisäinen opinnohjaaja sanoo että tää ei oo sovelias sosiaalialalle ni tytöt haluu mennä kesken kaiken kokee että se on niiku se kunnon homma. Joo ja siivous vielä siihen päälle ni sit on kaikki triangeli on valmis, mutta tota et kyllähän joillain näistä nuorisista on rakennusalalle työkokemusta ja tällai ykskin poika ni hän pääs meiän oloaikanaan jo kun oli muuttanut pois rakennusalalle ja ekana kesän jälkeen ni hän on ollut töissä siitä lähtien tähän asti ja hän on vieläkin työsopimuksella tekee joka päivä. Että jollai on niiku ni pal hyvät taidot jo valmiiks ettei paljo tarvii sitten.

Opinnot käydään just näin että saadaan muodollisen pätevyuden sitten. No juu ja sitten just että se vaatis lukiota tai sitten ammattikoulun että harva enää jaksaa opiskella siis sehän on näiden nuorten kohdalla ihan älyttömän pitkä aika ja täysi-ikäisen jälkeen täysi-ikäisyyden jälkeistä opiskelua ei esimerkiksi mieltisi että joku valmistuis yliopistosta Mutta että kyllä niitä parhaita ketkä täällä on aikanaa kirjoittanut ylioppilaaksi kyllä niitä on lähteny opiskeleen lääketiedettä ulkomaille ja muuallekin ja haaveillut tulla Suomeen kunnanlääkäriksi ja tämmösiä siis mä oon kesäsin täällä käy monesti vanhoja asukkeja ni he kertoo. (Ohjaaja 3)

Arki aikuisena

Viimeistään, kun kotoutumiskausi loppuu ja opinnot on mahdollisesti saatu päätökseen, aikuisuus alkaa ja tuki loppuu. Nuoret siirtyvät normaalipalveluihin, kun he täyttävät 18 vuotta ja muuttavat omaan kotiin. Tämä tarkoittaa, että oleskeluluvan saaneita koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muitakin Suomessa asuvia. Nuoren hyvinvointipalvelut hoidetaan edelleen ulkomaalaistoimistossa. Tämä jatkuu riippuen nuoren tilanteesta ja tuen tarpeesta. Pääsääntöisesti nuoret

siirtyvät hyvinvointipalveluiden osalta tavanomaisen tuen piiriin noin vuoden yksinasumisen jälkeen (Turun kaupungin kotouttamisohjelma 2014).

Erytishuoltojärjestöjen liitto EIJÄ ry. tarjoaa yksintulleille maahanmuuttajanuorille ja nuorille aikuisille tuetun asumisen toimintaa Varsinais-Suomessa. Tuen piirissä oli 20 nuorta vuonna 2014, ja toiminta sijoittuu Raisioon, Naantaliin ja Lietoon. Tuettavat nuoret ovat pääosin 16–25-vuotiaita. Myös nuorten vanhempia tuetaan.

Tuetun asumisen toiminnan tavoitteena on nuorten kokonaisvaltainen tukeminen ja integroiminen yhteiskuntaan sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja itsenäistymisen tukeminen. Kaikille nuorille laaditaan tukisuunnitelmat, ja niitä täydennetään ja seurataan säännöllisesti. Toiminnassa tiivis yhteistyö nuoren oman verkoston kanssa on keskeistä. Nuorelle tehdään palvelutarpeen kartoitus ja tarvittaessa hänet ohjataan lisätuen piiriin, esim. kriisikeskukseen. Nuoren kanssa työskennellään esim. työnhakua, väkivallan ehkäisyä, riippuvaisuuksia ja seksuaaliterveyttä edistäen. Tuen kesto riippuu nuoren tuen tarpeesta ja vaihtelee puolesta vuodesta kahteen vuoteen. Tuen päättyessä nuorelle pyritään löytämään tarvittaessa jatkotukipaikka tai muuta tukiverkostoa. Yhteistyötä tehdään tiiviisti nuoren oman sosiaalityöntekijän, edustajan ja muiden ammattilaisten kanssa.

Kaarinassa toimii Koordinaatti-monikulttuuripalvelut, joka on Care Component Oy:n alaista toimintaa. Koordinaatin monikulttuuripalveluiden toiminta-ajatuksena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja perheiden hyvinvointia tarjoamalla kullekin tarpeellisia tietoja ja taitoja. Koordinaatin palveluja ovat tuen tarpeen kartoitus ja tukisuhteen tavoitteiden määrittely, tukityöntekijän tapaamiset, ympärivuorokautinen puhelinpäivystys, asiointiapu ja tiivis yhteistyö asiakkaan oman verkoston kanssa. Tavoitteena on asiakkaan mahdollisimman itsenäinen toimiminen ja Koordinaatin tuen tarpeen häviäminen. Koordinaatti tukee nuoren maahanmuuttajan kotoutumista neuvoen ja opastaen, miten selvitä arjen haasteista yhä itsenäisemmin. Palvelun tarve arvioidaan ja sisältö suunnitellaan yhdessä sosiaalitoimen edustajan ja asiakkaan kanssa.

Turun kristillinen opisto tarjoaa monenlaisia tukipalveluja opiskelijoilleen terveyteen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa. Opiskelijan tukemiseen liittyviä palveluja ovat opinto-ohjaajan, kuraattorin, terveydenhoitajan, asuntolaohjaajan, opistopapin ja psykologin vastaanotot. Lukuvuonna 2014–2015 osa linjojen opiskelijoista osallistuu Nuotta-nimiseen ryhmään. Tämän ryhmän opiskelijat kuuluvat nuorisotakuun opintosetelirahoituksen piiriin. Kohderyhmänä ovat 17–29-vuotiaat nuoret, jotka ovat juuri muuttaneet Suomeen, eivätkä pääse aikuisille suunnattuun työvoimapolitiittiseen koulutukseen. Tarjottavan koulutuksen kohderyhmään kuuluvat opiskelijat opiskelevat myös omana ryhmänään. Kohderyhmälle järjestetään koko lukuvuoden ajan tehostettua ohjausta vastaamaan etenkin nuorten elämänhallinnallisiin ja -taidollisiin tarpeisiin (Asiantuntijaryhmä 2014).

Tuki on nuorille tärkeää, sillä se auttaa heidät alkuun ja opettaa toimimaan omillaan. Toisaalta kaikki eivät ole tuen tarpeessa, sillä monet pärjäävät hyvin ja heillä on elämä hallinnassa. Asiantuntijoiden sanoin:

Kyl siel sit on aika välkkyjäkin ja sellasii et ... ja sitte se varsinkin, et kun he pääsee kouluun, ni monet lähtee siitä ku raketit. (Virkamies)

Et meil on nyt se on ihan totta se ei oo niiku ees mitään valhet, et meil on kolme jotka kaks ku on valmistunu lääkäriks ja yks joka opiskelee täl hetkel Romanias ... se on aika hyvin kyllä, et yks on tuol Karolinska Institutetissä hän meni ensiks täällä Åbo Akademiin ja sit hän luki kemiaa ja pyrki sit myöhemmin sinne ja pääsi ja mitä mä viimeks näin hänt ni hän varmaan ens kesäl on jo 4 vuotta opiskellu Ruotsis ja varmaa valmistuu kahden vuoden päästä lääkäriks tai jotain muuta. (Ohjaaja 4)

Tukitoiminnassa toimivat näkevät ongelmat, koska pärjääjät eivät juurikaan tarvitse heidän palvelujaan. Tukitoiminnan ideahan on nimenomaan siinä, että toiminnalla estetään riskialttiiden nuorten syrjäytyminen. Tällöin avustetaan nuorta löytämään paikka koulutuksesta ja työelämästä pudonneille, ja saada heidän elämänsä hallintaan. Ohjaajat näkevät tämän läheltä:

Ehkä meillä on käsissämme nuoria, joilla olisi mahdollisuus vaikka mihin, mutta ei oo mitään mihin heidät vois laittaa, niitä paikkoja. Sitten me ollaan koetettu paja-toimintaa, mutta sekään ei oo oikea paikka myöskään. (Ohjaaja 1)

Mutta onhan meillä sitten käsissämme tavallaan ne heikoista heikoimmat. Ei kaikki ala-ikäisenä yksin tulleet saa EHJÄ:n tukea, eikä kaikki välttämättä tarvitse. Meillä on siitä vähemmistöstä ne portti-ihmiset, jotka todella on avun tarpeessa. Kyllä me nähdään se kaikkein heikoin aines ehkä. (Ohjaaja 2)

Niin ja meidänkin nuorten joukossa on pärjääjiä, niin kuin vaik A ... on edennyt, kouluttautunut ja pärjännyt siinä mielessä tosi hienosti. On niitäkin joukossa. Meillä on ehkä enemmän tässä EHJÄ:n parissa niitä, jotka eivät tässä koulupolussa löydä tietään eteenpäin. (Ohjaaja 1)

Mä osittain näen myös sen, että... Mä näkisin, että kun heillä on hyvä olla Suomessa, niin silloin se kotoutuminen on onnistunut suhtkoht hyvin. Se ei aina tarvitse olla, että onko joku ammatti tai ooksä päässyt töihin vai... On myös sellaisia nuoria mitkä on ollut monta vuotta, mutta näkee oikeesti että he voi pahoin, että he ei jollain tavalla ei oo päässy kiinni tähän yhteiskuntaan millään tavalla ja heillä ei oo hyvä täällä. Silloin se kotoutuminen ei oo onnistunut. (Ohjaaja 7)

Ja kyllä se liittyy... Meillä on nuoria, jotka pärjää koulussa äärimmäisen hyvin, mutta heillä on muilla elämänalueilla niin paljon haasteita, että he voivat huonosti. (Ohjaaja 2)

Kaikki haastatellut kokivat kuitenkin saaneensa tarpeeksi ohjausta ja tukea, eikä kukaan ollut tyytymätön. Tuen ja ohjauksen tarve on kuitenkin ehkä suurempi kuin mitä nuoret itse ymmärtävät. Varsinkin koulutuksessa he tarvitsevat pätevää ohjausta, etteivät tekisi valintoja, joita myöhemmin katuvat.

Mä va tykkään niiku hoitaa asioita yksin, jos se oli niin vaikea, niin sit mä soitta heille [ohjaajille] mut muuten mä hoidan kaikki yksin. Mun mielestä kaikki on hoidettu hyvin, kaikki huolehtii ja auttaa, ei mun mielestä mitä parantaa. (N, 21)

Pohdinta

Tutkimuksessa kaikilla haastatelluilla oli valoisa näkemys tulevaisuudesta, mutta paljon on kiinni nuoren omasta toimijuudesta. Vaikka yksintulleiden lähtötilanne on haavoittuva, ja takana saattaa olla hyvinkin traumaattisia kokemuksia, heillä on myös resursseja: he ovat ”sitkeitä sissejä”, kuten eräs ohjaaja asian ilmaisi. Esimerkiksi Kohli (2006) sekä Raghailagh ja Ghilligan (2010) ovat tutkimuksissaan osoittaneet, että yksintulleet turvapaikanhakijat eivät ole niin haavoittuvia kuin monissa tutkimuksissa ja selvityksissä on annettu ymmärtää. Heillä on kova motivaatio kotoutua ja pärjätä.

Nyt mä olen Suomessa. Ja mä yritän aina oppia Suomen kulttuuria ja opiskellessäni koulussa. Mutta jokaisella on oma kulttuuri. Mä olen somalisuomalainen ja sillä tavalla on pakko oppia Suomen kulttuuri. (M, 21)

Yksintulleet tarvitsevat tukea ja ohjausta, erityisesti elämän ”nivelevaiheissa”, joista tärkeimmät ovat maahantulo, perheryhmäkotiin asettuminen, muuttaminen omaan asuntoon, kotoutumiskauden (ja tuen) loppuminen, koulutuspolun valitseminen ja työelämään siirtyminen tai opintojen jatkaminen. Tuki voi tulla monelta eri taholta: perheeltä ja/tai sukulaisilta, ystäväpiiristä, joka muotoutuu jo ryhmäkodissa ja sen jälkeen, ohjaajilta ja sosiaalityöntekijöiltä ja myös uskonnolliselta yhteisöltä.

Monet saavat perheeltään tai sukulaisiltaan henkistä tukea, vaikka omaiset eivät olekaan fyysisesti läsnä. Melkein kaikki haastatellut nuoret pitivät yhteyttä perheenjäseniin, ja useat lähettivät enemmän tai vähemmän säännöllisesti heille rahaa. Tämä ei tietysti ole mahdollista vastatulleilla, mutta pidempään asuneilla oli jo tämä mahdollisuus, mikä ikään kuin tuo perheen lähemmäksi. Toisaalta kotimaassa asuva perhe saattaa painostaa nuorta pärjäämään ja velvoittaa autamaan rahallisesti.

Ystäväpiiri ja omanmaalaiset ovat erityisen tärkeitä yksintulleelle nuorelle. Tähän tutkimukseen osallistuneilla nuorilla oli hyvin kansainväliset ystäväpiirit, ja vain pari heistä tukeutui samasta maasta tulleisiin. Leen (2012) tutkimukses-

sa yksintulleista pakolaistaustaisista nuorista Yhdysvalloissa ilmeni sama asia: nuoret yleensä hakeutuivat sellaiseen ryhmään, jonka jäsenillä oli samankaltaisia kokemuksia. Heillä oli vähemmän yhteistä omanmaalaistensa kanssa kuin samassa tilanteessa olevien kanssa. Tämän tutkimuksen nuorilla oli tavallista, että ne tärkeimmät ystävät löytyivät jo ryhmäkodista tai perheryhmäkodista. Suomalaisia hyviä ystäviä oli harvalla.

Ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja muut auttajat ovat aivan keskeisessä asemassa, koska he korvaavat puuttuvan perheen konkreettisesti tarjoamalla elämän perustarpeet ja auttamalla arjessa. Kaikki Turun perheryhmäkodissa asuneet olivat erittäin tyytyväisiä siellä vietettyyn aikaan, ja muutamat kaipasivat jopa takaisin.

Se on ihan luonnollista että nuoret parinkymppin tietämällä rupee sitä odottamaan et voiku pääsen muuttamaan omaan kotiin ja päättämään omista asioista. Sit menee jonkin aikaa ku on muuttanut ni sit sitä taas jo miettii et voi ku ois kiva ku joku tekis ruoan valmiiks ku tulis koulusta ja olis lämmin ruoka odottamassa. Monesti menee niin, että meillä saattaa olla joku nuori tulee, täältä asunut muuttanut pois, ja tulee käymään täällä meitä tapaamassa ja muita nuoria tapaamassa ja sit joku toinen nuori sanoo et "voi minä haluaisin muuttaa pois" niin tää saattaa sanoa että "vaihdetaan, muuta sinä minu kotii minä muutan takaisin". (Ohjaaja 5)

Uskonnollinen yhteisö voi myös olla nuorelle tärkeä. Haastatelluista kukaan ei maininnut uskontoa tärkeänä tekijänä, ennen kuin siitä kysyttiin. Kävi ilmi, että uskonto oli tärkeä lähes kaikille, mutta ikään kuin taustana.

Mä en ole sellainen ihminen joka laittaa uskonto muitten asioiden eteen. Minä uskon jumalaan, ja mä olen muslimi, ja juhlin kaikkea näitä juhlia mitä milloin on. Mutta esimerkiksi jotkut sanoo että mä en voi mennä kouluun koska meillä niit juhla ja mä en tee sitä, mä en olisi pois koulusta sellaisten asioiden takia. Mulle on esimerkiksi tosi tärkeä se, ja se on tärkeämpi kuin koulu, mä kyllä uskon mutta elän normaalia elämää, ei uskonto mee kaikkien asioiden edessä. (N, 21)

Ohjauksesta ja tuesta huolimatta nuoren ei ole helppo onnistua tavoitteissaan. Paljon riippuu siitä, miten korkealle hän ne asettaa. Kaikki haastateltavat olivat mielestään pärjänneet elämässään hyvin, mutta on mahdollista, että he olivat valikoituneet tutkimushenkilöiksi. Huonosti menestyneillä on korkeampi kynnys kertoa asioistaan. Ehkä he olivat taipuvaisia myös kaunistelemaan asioitaan, koska perheelle lähtömaassa on tärkeä, että nuoret menestyvät.

Se on sellainen mitä he tavallaan itse tavallaan ylläpitää. Kukaan ei täältä koskaan mene kotiin, tai soita kotiin ja sano, että "nyt on vaikeeta siellä Euroopassa, aivan p-stä niinku, rahaa ei saa mistään ja työtä on vaikeeta saada". Vaan kaikkien pitää mennä sinne ja sanottava, että hyvin menee ja helppoa on

ja rahaa tulee ovista ja ikkunoista. Kukaan ei voi mennä sinne sanomaan, että täällä on vaikeeta, et täällä ei oo helppoo, koska silloin se yksilö on epäonnistunut, koska kaikilla muilla menee niin hyvin. Kun ne tulee sieltä ne ajattelee, että tää on kaikki hyvin, kaikki onnistuu ja kaikki ovet on avoinna. Ja kun se ei oo ihan niin. (Ohjaaja 2)

Monella olisi voimavaroja tehdä enemmän varsinkin, kun koulutuspolku on kuljettu loppuun, eikä työtä löydy.

On hyvä asua Suomessa. Mutta mulla on yks ... ulkomaalaisia ... meillä on yksi ongelma. Työasia, meillä on vaikeus ... tekemään työtä. Mä olen yhtä kurssille ja opiskelen neljä tuntia vain. Jos mä heräsin aamulla ei ole mitään tekemistä. On pitkä aika kun ei mitään tekemistä. Mulla on paljon aikaa sillä välillä. Välillä mä yritän itse työtä mutta en ole saanut mitään. Kaikki kysyy sulta, onko sulla ammatti? (M, 21)

Mut ainaha sit joka porukas on jotai epäonnistujii et ei ei se niiku ihan mee tasasesti mut kuin hyvin me saadaa sit ne kerättyy ne tiedot heist niiku mitä niiku heist on tullut et mut et nää mist yleensä ne on ne mist me tiedetään nii heil on mennyt hyvin Et pitää yhteyt niiku iha säännöllisest tai käy tääl tai jotai tai sit on joku ihan onneton ku käy sen takia kun on niin onneton et ettei mistään tuu mittää et aina on ongelmii ja huolii nii niitäki löytyy et. Mää ainaki aattelin näin et jos voi olen mä yltyöpositiivinen mut mä aattelen näin et et heil aika hyvin käy tääl Suomes kuitenkin, Et, et he o kauhja ahkerii koulun kans ja sit he jonku ammatin ittellee yrittää hankkii ja moni sit sen ammatin saaki, ja sit he o aika fiksui. (Ohjaaja 4)

Tämän tutkimuksen perusteella ei voi vetää johtopäätöksiä siitä, miten yksintulleet turvapaikanhakijat ovat Varsinais-Suomessa tai koko maassa pärjänneet, eikä siitä, ovatko he elämässään onnistuneet pääsemään haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Tässä tutkimusprojektissa yritettiin saada tilastoja tällaisen tarkastelun pohjaksi; Maahanmuuttovirastosta, Tilastokeskuksesta ja ELY-keskuksesta. Tämä ei valitettavasti onnistunut, koska tilastollisesti yksintulleita oli liki mahdoton määritellä tilastollista analyysia varten.

Mitä tämän tutkimuksen perusteella voi sanoa on, että kaikki haastattelut osoittavat, että vastaanottojärjestelmä ja kotouttamistoimenpiteet toimivat hyvin, sekä yksintulleiden maahanmuuttajanuorten että palveluiden tuottajien mielestä. Nuoret kokivat parantamisen tarvetta lähinnä koulutuksessa. Sekä peruskoulu että jatkokoulu olivat heille vaikeita, kun suomen kielen taito ei ollut tarpeeksi hyvä. Siksi he valitsevat usein sellaisia ammatteja, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia, esimerkiksi hoitoala, rakennus- tai metalliala tai siivousala. Moni vierastaa pitkää koulutusta, koska he kokevat saaneensa niin myöhäisen startin Suomessa, että he valmistuisivat suhteellisen vanhoina. Siinä vaiheessa he toivovat jo perustaneensa perheen ja löytäneen paikkansa elämässä.

Vaarallisin nivelvaihe yksintulleen nuoren elämässä on, kun kotoutumistuki loppuu, ja toimeentulo vähenee huomattavasti, kun hän putoaa opintorahan tai työttömyysturvan varaan. Silloin houkutus on suuri jäädä kotiin oleskelemaan ja silloin tällöin ”auttaa kaverin pizzeriassa”. Tässä aikuistumisen kynnyksellä ohjaus on erittäin tärkeä riippumatta siitä, onko nuori virallisen kotouttamisen piirissä vai ei.

Kirjallisuus

- Asiantuntijatyöryhmä (2014): HALATEN-hanke, Palvelupolku yksintulleille.
- EU-tuomioistuimien (2013): Court of Justice of the European Union Judgment in Case C-648/11. <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2013-06/cp130071en.pdf> – Luettu 12.8.2013.
- Helander, R. & Mikkonen, A. (2002): Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, E13/2002.
- International Organization for Migration (IOM) (2013): Children on the move. Geneva.
- Kohli, R. (2006): The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-Seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* (July 2006) 36(5): 707–721.
- Lastensuojelulaki (2007/714).
- Lee, J. S. (2012): Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory. Virginia Commonwealth University, Richmond, Virginia. <http://hdl.handle.net/10156/3862> – Luettu 15.8.2013.
- Lepola, O. (2012): Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun keskusliitto. http://www.lskl.fi/files/1354/Ei_omainen_eika_viranomainen.PDF – Luettu 6.11.2013.
- Maahanmuuttovirasto (2014): <http://www.migri.fi/medialle/tilastot> – Luettu 5.6.2014.
- Mustonen, H. & Alanko, S. (2011): Lapsen Etu – Projektin puheenvuoro. Teoksessa: Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf – Luettu 9.1.2014.
- Pakolaisneuvonta (2014): http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=135&lang=suo – Luettu 8.4.2014.
- Pakolaisneuvonta ry. & Maahanmuuttovirasto (2010): Edustajana turvapaikkamennettelyssä. Opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. http://www.migri.fi/download/16470_PAN_edustajaopas_2010_fi.pdf?e1beecffc01ad188 – Luettu 10.9.2013.

- Raghallaigh, M. & Gilligan, R. (2010): Active Survival in the Lives of Unaccompanied Minors: Coping Strategies, Resilience, and the Relevance of Religion. *Child & Family Social Work* 15 (2), 226–237.
- Rantakokko, V. (2013): Koulutuspolun muodostaminen ja toimijuus Suomeen turvapaikanhakijoina yksin tulleiden nuorten kertomuksissa Oulussa 2012. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, kulttuuriantropologia.
- Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014–2017 (2014): <http://www05.turku.fi/kesvi/ah/kv/2014/0310003x/Images/1304449.pdf> – Luettu 23.5.2014.
- Turun Sanomat (TS) 31.5.2014.
- UNHCR – Mid Year Trends 2013 (2014): <http://www.unhcr.org/52af08d26.html> – Luettu 15.4.2014.
- Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa (2009): Euroopan muuttoliikeverkosto. http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf – Luettu 2.9.2013.

Sotavuosien kokemukset aikuisuuden voimavarana

Merja Paksuniemi

Johdanto

Toisen maailmansodan aikana käytiin Suomessa kolme eri sotaa. Suomalaiset sotiivat talvisodassa Neuvostoliittoa vastaan marraskuun 1939 lopusta maaliskuuhun 1940. Tämän jälkeen alkoi jatkosota, jota käytiin kesäkuusta 1941 syyskuuhun 1944. Kyseisen sodan aikana Suomi oli liittoutuneena Saksan kanssa. Kolmas sota, Lapin sota, käytiin saksalaisten ja suomalaisten välillä vuosina 1944–1945. Syynä aseveljien kääntymisellä toisiaan vastaan oli Neuvostoliiton rauhansopimuksissa asettama vaatimus siitä, että saksalaiset oli ajettava Suomen rajojen ulkopuolelle tiettyyn määräaikaan mennessä sotilaallisin keinoin. Lapin sodan aikana lähes koko Lapin läänin väestö karjoineen oli evakuoituna eteläiseen Suomeen tai Ruotsin puolelle. Suurin osa evakuoituista henkilöistä oli lapsia. (Kulju 2013.)

Tutkimukset lapsen elämästä sotavuosien aikana ovat lisääntyneet viime vuosikymmenten aikana. Aikaisemmin tämä kohderyhmä jätettiin huomiotta ja sen sijaan tutkimukset keskittyivät muun muassa sotaveteraaneihin, elämään kotirintamalla ja suojeluskuntatoimintaan (esim. Kallioniemi 2006; Kujala 2009). Kansainvälisen ja kotimaisen sota-ajan lapsiin kohdistuvan tutkimuksen keskiössä olivat sodan lapsille aiheuttamat traumat ja niiden vaikutukset myöhempään elämään (esim. Alastalo 2013; Elbedour et al. 1993; Lev-Wiesel & Amir 2003; Parson 2008; Smith et al. 2003). Toinen tutkimuksissa korostuva teema on lastensiirot toisen maailmansodan aikana. Suomesta lähetettiin lapsia sotaa pakoon Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan n. 70 000 lasta, näistä valtaosa ruotsalaisiin perheisiin (esim. Kavén 2010; Salminen 2007). Sen sijaan sotavuosien vaikutusta lapsen elämään ja myöhemmin aikuisuuteen on vähän tutkittu aihe.

Tutkimukseni kohde onkin juuri lapsuuden sotavuosien kokemukset ja niiden vaikutukset aikuisuuteen. Aikuisuudesta tarkastellaan lähemmin elämän tärkei-

tä valintatilanteita, kuten ammattiin kouluttautumista, ja perheen merkitystä. Voimavara-käsitettä voidaan lähestyä monesta lähtökohdasta riippuen siitä, mitä tutkitaan, miten tutkitaan ja miten voimavarat määritellään (esim. Heikkinen & Marin 2002; Heikkinen & Rantanen 2003; Hervonen 2001). Kumulatiivisen elämänkulun mukaan ihmisen elämän aikana hänelle kasaantuu hyviä ja huonoja kokemuksia ja olosuhteita. Sen mukaan lapsuusajan ankeat olot vaikuttavat aikuisuuteen. Kumulatiivinen elämänkulkuajattelu soveltuu hyvin tutkittaessa aikuisuuden voimavaroja ja niihin vaikuttaneita tekijöitä elämän aikana. Aikaisempien tutkimusten mukaan lapsille kehittyy tietynlainen taito selviytyä negatiivisista kokemuksista; osalla taito on vahva ja he pystyvät katsomaan eteenpäin elämässään ja hyödyntämään tätä myös aikuisuudessa. Osa puolestaan jää kiinni negatiiviseen ajattelutapaan, ja toteuttaa tätä aikuisuudessakin (Diener et al. 2006; Park 2004; Tudgade & Fredrickson 2004).

Tässä artikkelissa aikuisuuden voimavarat ryhmitellään kolmeen ryhmään: 1. perhe, 2. koulunkäynti ja 3. ammatillinen koulutus ja työnteko. Teemat nousevat aikaisimmista sota-ajan lapsuutta käsittelevistä tutkimuksista. Aikaisempien tutkimusten mukaan lasten elämän kulmakiviä sota-aikana olivat juuri perhe, koulunkäynti, työnteko ja leikki. Lapsuus katkesi, tai ainakin lyheni, sotavuosien vuoksi, mikä tarkoitti aikaisin töihin ryhtymistä koulunkäynnin ja leikin ohessa (Kallioniemi 2006; Paksuniemi 2014).

Lapsuuden kasvuolosuhteet ja kehitys luovat pohjaa myöhemmälle elämälle ja lapsuuden yksi tärkeimmistä tahoista on perhe. Lapsi, jonka perhe elää muutosvaiheessa sisäisten ja/tai ulkoisten vaikutusten vuoksi, on haavoittuvassa tilanteessa (Graham & Power 2004; Pulkkinen 2002). Sosioekonomiset olosuhteet vaikuttavat siihen, miten lapsia kohdellaan ja millainen kodin ilmapiiri on. Nämä puolestaan vaikuttavat lapsen emotionaaliseen kehitykseen. Perheen sosioekonomisten olosuhteiden katsotaan olevan yhteydessä lapsen myöhempään elämään. Kokemukset ovat tosin yksilöllisiä: huonot olosuhteet eivät välttämättä tarkoita huonoa tulevaisuutta ja päinvastoin. Hyvät suhteet vanhempiin tosin eittämättä luovat pohjaa elämän vastoinkäymisiä vastaan (Korkeila et al. 2004; Schoon & al. 2003).

Lapselle muodostuu usein traumaattisia kokemuksia, mikäli hän joutuu eroon vanhemmistaan, tai ei koe vuorovaikutussuhdetta aikuisen kanssa. Ehjässä perheessä luotiin mahdollisuudet lapsen normaalille kehitykselle (Bowlby et al. 1956; Holmes 1993; Vuori 2004), mutta sota-ajan perheen elämä sai usein yllättäviä käännteitä ja perheidylli rikkoontui: perheenjäsenet joutuivat eroon toisistaan ja osa perheenjäsenistä kuoli. Sotavuosina orvoksi jäi noin 50 000–60 000 lasta; rintamalla kaatui, haavoittui tai katosi yhteensä 271 498 henkilöä, joista valtaosa 20–39 -vuotiaita miehiä. (Martikainen 2005, 31.)

Sota-ajan vuoksi koulunkäynti oli hajanaista, mutta sitä pyrittiin järjestämään olosuhteista huolimatta. Koulujen ja opettajaseminaarien rakennuksia tarvittiin maanpuolustustoimintaan, muun muassa sotasairaaloiksi. Niinpä Suomessa py-

rittiin tekemään erityisjärjestelyitä, että koulu olisi saatu pidettyä jollain tasolla toiminnassa: koulua käytiin tiloissa, jonne oppilaat mahtuivat koulua käymään. Yhtenä merkittävämpänä uudistuksena oli vuonna 1943 aloitettu kouluruokailu, joka pyrki takaamaan yhden lämpimän aterian päivässä (Paksuniemi 2014, 18–20; Syväoja 2007). Leikki oli toinen lapsen elämänrytmiä ylläpitävä toiminta. Tutkimusten mukaan leikki auttaa lapsia selviytymään negatiivisista kokemuksista ja myös työstämään ympärillään tapahtuvia asioita. Leikkiminen toimii ikään kuin terapiana lapsen selviytymisessä. Toinen suojaava tekijä on mielikuvituksen käyttö, joka on tyypillistä lapselle hänen leikkiessään (esim. Punamäki 2010; Paksuniemi 2014; Werner 2001; Wessels 1998.)

Metodi

Elämänhistoria asettaa yksittäisten ihmisten elämäntarinat laajempaan kontekstiin; joko yhteiskunnalliseen tai historialliseen. Elämänhistorian tehtävänä on tulkita ihmisten elämäntarinoita ja tavoittaa ymmärrys tutkimuskohteesta. Se on prosessia, jossa eletty elämä puetaan muistinvaraisesti kertomukseksi esimerkiksi haastattelutilanteessa. Kyseessä ei siis ole tarkka tai kaiken kattava kuvaus yksilön menneisyydestä, vaan siinä keskitytään tarkentamaan niitä elämänvaiheita, joita haastattelussa nostetaan esille (ks. Hatch & Wisniewski 1995; Polkinghorne 1995).

Elämänkulku on historiallisten tapahtumien, aikaisempien elämäkokemusten vaikutusten ja nykyisyyden vuorovaikutusta. Siihen liittyy myös ne henkilökohtaiset ratkaisut, joita yksilö on tehnyt elämänsä aikana ja joihin vaikuttavat menneisyyden tapahtumat. Elämänkulussa korostuvat ne polut, joita yksilöt valitsevat ja joita pitkin he kulkevat. Valintoihin vaikuttavat yksilölliset historialliset kokemukset. Tyypillistä on myös se, että polkuja voi vaihdella: elämän ei tarvitse jatkua samaa rataa. Elämänkulun keskeisiä sisältöjä ovat elämäntapahtumat ja siirtymät. Näitä ovat esimerkiksi koulunkäynti ja työnteko. Elämänpolkuja ovat sen sijaan muun muassa koulutus- ja työura sekä perhe (Hockey & Allison 2003; Hooyman & Kiyak 1999; Quadagno 1999).

Menneisyys vaikuttaa jollakin asteella ja tavalla ihmisen elämään ja aiemmat kokemukset ovat pohjana myöhemmälle elämälle. Lapsuus ei kuitenkaan sido ihmistä menneisyyteen koko elämän ajaksi. Elämäkokemuksille annettu sävy, negatiivinen tai positiivinen, on elämänhallintaa ja nämä määrittävät elämän kulkua ja kokemuksia. Ihmisen elämä koostuu sarjasta elämäkokemuksia. Niiden tulkinnessa on kyse subjektiivisesta kokemuksesta. Elämänhistorioita ja elämänkulkua voidaan lähestyä erilaisista näkökulmista. Tutkijan on hyvä olla tietoinen siitä, että elämäntarinat ovat subjektiivisia ja aina sidoksissa tutkimushenkilön tietoisuuteen. (Roos 1988.) Elämänhistoria rakentuu nykyhetken kautta

ja etenkin tutkimuksessa, jossa aineisto kerätään retrospektiivisen haastattelun avulla, jossa tutkimushenkilöt muistelevat menneitä tapahtumia lapsuudestaan, on muistojen väärinmuistamisen mahdollisuus. Se, mitä tutkimushenkilö kertoo ja uskoo tapahtuneen, ovat tutkimustulosta. Olettamuksena on, että muistot eleyistä vuosista ovat voineet muuttua vuosien varrella, eikä muuttuneiden ja koettujen kokemusten erottaminen ole välttämättä mahdollista, kun lapsuuden kokemuksista on kulunut joissain tapauksissa yli 70 vuotta.

Sodan kokemusten tutkimisessa tutkitaan historiallista ja pitkää ajanjaksoa tutkimushenkilön elämässä. Ei ole niinkään tärkeää, mitä tapahtui, vaan se, kuinka ihmiset tapahtumat henkilökohtaisesti kokivat. Tutkimuksen aineisto perustuukin pitkälti muistinvaraiseen tietoon. Muistelu on menneisyyden mieleen palauttamista, pohtimista, jakamista ja oman elämän paikantamista osaksi historiaa (Fingerroos & Haanpää 2006; Ukkonen 2000). Haastatteluista koostuvat elämäkerrat kuvaavat tietyn ajan tyypillistä elämää, vallitsevia ajatusmuotoja ja elinolosuhteita. Tutkimusaineiston metodologinen lähtökohta on tarinallinen ote: se antaa tutkittavalle mahdollisuuden kuvata omalla tavallaan asioita ja tapahtumia, joilla on hänelle merkitys. Kyseinen tapa auttaa tutkittavia reflektoimaan elämäänsä haastattelun avulla. Kun muistitietotutkimuksen kohteena ovat historialliset tapahtumat, kyseessä on muistitietohistoriallinen tutkimus. Artikkelitarkentuu tutkimaan sotavuosien lasten elämänhistoriaa.

Tutkimusjoukkoon kuuluu 29 sota-aikana lapsena elänyttä henkilöä. Aineisto hankittiin haastattelemalla heitä retrospektiivisen haastattelun keinoin, teemahaastattelun menetelmällä sekä vastaanottamalla kirjoitettuja muisteluita. Haastattelut seurasivat teemoja: lapsuus sota-aikana, perheen elämä ja merkitys, koulunkäynti ja kouluttautuminen ammattiin, työnteko ja työn merkitys elämässä. Teemoja käsiteltiin aikavälillä lapsuus–nykyhetki ja mahdollisia voimavaroja, joita lapsuuden kokemuksista kumpusi (ks. Heikkinen & Marin 2002; Heikkinen & Rantanen 2003; Hervonen 2001). Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Tutkimusaineiston analyysissä käytetään suoria lainauksia aineistosta. Kaikki haastateltavat eivät halunneet nimeään julkisuuteen, vaan halusivat pysyä anonyyminä, joten heille on annettu eri nimet. Kaikki haastateltavat asuivat lapsuutensa Lapissa, mutta osa heistä on myöhemmässä elämänsä vaiheessa muuttanut asumaan eteläisempään Suomeen.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Millaista sota-ajan lapsuus oli?
- Miten lapsuuden kokemukset vaikuttivat aikuisuuteen?

Tutkimustulokset

Elämä perheessä

Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat sitä muutosta, miten sota-aika vaikutti heidän perheensä elämään. Voimakkaimmin heille oli jäänyt muistoihin isän ja vanhempien veljien osallistuminen sotatoimiin. Esimerkiksi Raimo kertoi asiasta näin: *”Että olihan se sitte outoa, kun yhtäkkiä siinä oltiinki vain me lapset ja äiti. Ja kauhia huoli tietenki, että miten isän ja veljien käy siellä rintamalla.”*

Usean tutkimushenkilön isät palasivat rintamalta kotiin, tosin muuttuneina miehinä, yhtä onnellisesti ei ollut esimerkiksi Kirstin, Juhan ja Raimon kotona: heidän isänsä kaatuivat rintamalla. Kirsti kertoi:

”Se suru oli ihan kamala. Että ei sitä siihen aikaan ollut kriisiryhmiä, vaikka olisi tarvittukin. Siitä alko pitkä ja hiljainen suruaika. Äiti yritti meitä lapsia siltä surulta varjella ja me lapset tietenki äitä. Surin itsekseni isän menetystä.”

Martti kertoi myös suuresta surustaan, kun hänen isänsä kaatui rintamalla. Hän, kuten moni muukin haastateltavista totesi, että surua ei kuitenkaan näytetty. Martti kertoi muutenkin ankeasta lapsuudestaan, kuten köyhyydestä ja isäpuolensa

toiminnasta. Nämä huonot kokemukset olivat kehittäneet hänelle tietynlaista periksiantamattomuutta. Hän kertoi seuraavasti:

”Olen monesti ihmetellyt, kuinka olen kaikki kestänyt. Puute, köyhyys, alistuva kunnioitus uuteen isäpuoleen, poikasesta mieheksi täytyminen niin varhain. Ne surut, kyyneleet piti niellä. Minä olin poika ja pojan ei ollut sopiva itkeä: miehet eivät itke. Kotipuolellani on sanonta, että ihminen kestää vaikka aidan seipäänä. Siinä on vastausta jaksamiseen. Olen monesti miettinyt, että onko minun aina mentävä elämässä kaikkein vaikeimman kautta? Mutta kun taivoite on onnistunut, osaa antaa arvoa itselleen.”

Surun peittäminen oli sotavuosien aikana tyypillistä ja toimintaan liittyi juuri ajatus siitä, että toisten surutaakkaa ei tullut lisätä. Surusta puhuminen ja yhteisten kokemusten jakaminen olisi auttanut lapsia selviämään surussaan (ks. Fethney et al. 1990; Kübler-Ross & Kessler 2005; Paksuniemi 2014). Martin lisäksi moni muu tutkimushenkilö, kuten muun muassa Teuvo, totesi lapsuuden kovat kokemukset kasvattaneen hänestä sisukkaan menestyjän aikuisena.

Helene menetti molemmat vanhempansa ja hänen mukaansa siitä on muodostunut menettämisen pelon tunne, mikä on vaikuttanut aikuisuuteen saakka. Hän kertoi:

”Vanhempieni menettäminen on vaikuttanut siihen, että pelkäsin isovanhempien menettämistä ja myöhemminkin olen pyrkinyt turvaamaan elämäni. Koettelemukset lapsuudessa ovat vahvistaneet minua kestäämään myöhemmin elämässäni vastaan tulleita vastoinkäymisiä. Lapsuuden koettelemukset ovat tehneet minusta vahvan niin etteivät aivan pienet asiat heilauta minua.”

Raimon mukaan isän menettäminen ja äidin kiireellisyys johtivat siihen, että hänen oli opittava tulemaan toimeen omillaan:

”Sain sitkeyttä vaikeista lapsuusvuosistani ja olen sen avulla saavuttanut elämässäni suuria asioita.”

Kun sodasta selvinneet miehet palasivat kotiin rintamalta, ei kaikissa perheissä elämä ollut rauhallista yhdessä oloa. Tutkimushenkilöt kokivat isäpuolet ja isät etäisiksi ja lyhytpinnaisiksi miehiksi, jotka eivät pystyneet palaamaan tasapainoiseen perhe-elämään, vaikka olisivat halunneetkin. Syitä tähän olivat muun muassa: rintamakokemukset, joihin osa miehistä olisi tarvinnut terapiaa, alkoholikäyttöön tottuminen sekä se, että äidit ja lapset olivat ottaneet myös miehen roolin perheessä itselleen. Miehet jäivät ainakin alkuun ulkopuolelle perheen arjesta (ks. Kallioniemi 2006; Kujala 2003; Paksuniemi 2014). Myös Juhan isä kaatui rintamalla ja kun surusta oli jotenkin selvitty, saapui kotiin isäpuoli, joka kovalla kädellä kasvatti perheen lapsia. Juhan mukaan isäpuoli yritti lannistaa

lapset henkisesti, mainitsemalla useaan otteeseen heidän huonoudestaan. Äiti kuitenkin piti lastensa puolta ja teki parhaansa heitä puolustaessaan. Juha kertoi:

”Mielestäni minusta on tullut vahvempi näillä lapsuuden kokemuksilla. Vaikka isäpuoli yritti lannistaa minua, äidin rakkaus kuitenkin oli vahvempi. Että tästä nousen ja näytän! Halusin tehdä parhaani ja tulla kunnon työmieheksi.”

Myös Sanna nosti esille äidin merkityksen hänen elämänpolkunsuunnassa. Hän totesi:

”Elämäni on ollut selviytymistarina pitkälti ymmärtäväisen, tarmokkaan ja itsensä uhraavan, iloisen ja optimistisen äidin ansiosta.” Rauni kertoi niin ikään ongelmallisesta suhteestaan isäpuoleensa: ”Aluksi kaikki meni hyvin isäpuolen kanssa, mutta mitä isommaksi kasvoin, sitä kireämmäksi välimme menivät. Edes aika ei ole kullannut muistoja, joten en halua niitä muistella.” Repaleinen perhe-elämä sai pohtimaan omaa aikuisuutta: ”Mie silloin ajattelin, että sitten kun minulla on perhe, niin elämä on siellä täysin toisenlaista” – muisteli ajatelleensa esimerkiksi Lea.

Suurin osa tutkimushenkilöistä oli kokenut elämän isäpuolen kanssa erittäin haasteelliseksi, mutta oli joukossa heitäkin, jotka muistelivat isäpuolia lämmöllä. Esimerkiksi Erkki kertoi isäpuolen olleen hänelle oiva miehen malli ja isä: *”Hän antoi elämän ohjeita ja kannusti minua elämässä.”*

Työnteon oppiminen ja koulutuksen merkitys

Lasten elämää rytmitti koulunkäynti, jota sota-ajasta huolimatta pyrittiin järjestämään erityisjärjestelyin. Valtaosa Suomen opettajista oli maata puolustamassa ja tämä tarkoitti sitä, että opettajana toimi usein epäpätevä, ilman pedagogista koulutusta saanut henkilö. Opettajapula tuntui etenkin Pohjois-Suomen syrjäseudulla. Tutkimushenkilöiden mukaan koulua käytiin kurissa ja järjestyksessä. Mieleen oli jäänyt myös erilaiset talkootyöt, joita opettajan johdolla tehtiin. Muistoihin oli jäänyt opettajien tapa kohdella lapsia. Osa muisti opettajat kannustavina ja eteenpäin elämässä rohkaisevina henkilöinä. Esimerkiksi Martti kertoi opettajasta, joka oli rohkaissut häntä hakemaan kansakoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen. Muistoissa oli myös opettajia, jotka kohtelivat lapsia epäasiallisesti. Annille oli erityisesti jäänyt mieleen opettaja, joka oli sanoillaan pyrkinyt latistamaan hänen kouluintoaan. Hän kertoi: *”Opettajalla oli ajatus, ettei minun tarte oppia, kuin sen verran, että oppisin laskemaan ja lukemaan että piikana pärjään.”* Opettajan sanat olivat saaneet aikaan sen, että Anni halusi aikuisena opettajaksi: *”Mie tiesin, että minkälaista opettajaa minusta ei ainakaan tulisi”* – hän jatkoi.

Kodin arkea pyöritettiin äidin johdolla, kun perheen pää oli isänmaata puolustamassa, tai menehtynyt. Tämä tarkoitti sitä, että sekä äidin, että lasten työtehtävien määrä kasvoi: oli tehtävä isännän ja emännän työt. Äidin kiireellisyys vaikutti siihen, että lapset hakeutuivat aina, kun oli mahdollista, turvallisen aikuisen läheisyyteen. Näitä olivat isovanhemmat, lähisukulaiset tai naapuritalon väki. Anna-Liisa muisteli viettäneensä paljon aikaa mummolassa: *"Siellä oli ihan hyvä olla, mummolassa."* Mummolasta tulikin sotavuosina usean lapsen hoitopaikka, ja isovanhempien vierailut olivat odotettuja. Monen lapsen muistot isovanhemmista olivat pelkästään lämpimiä. (ks. Kallioniemi 2006, 152.) Lapset pitivät myös huolta toisistaan. Tämä teki Paulista hänen omien sanojensa mukaan vastuuntuntoinen ja toisista huolta pitävän aikuisen.

Tutkimushenkilöt olivat kotoisin maaseudulta, jossa pellot oli kylvettävä ja kynnettävä sekä huolehdittava karjasta. Maalaislapset ohjattiin työntekoon heti pikkulapsi-ian päätyttyä ja tavoitteellinen työntekoon kasvattaminen alkoi monessa perheessä jo noin 5–6 -vuotiaana. Kymmenen vuotta täyttäneiden poikien katsottiin olevan riittävän isoja siirtyäkseen jo miesten töihin. Näitä olivat esimerkiksi metsätyöt. Työtä tekemällä lapsista kasvoi vähitellen työtä tekeviä aikuisia (esim. Häikiö 1996; Paksuniemi 2014; Salmi 1986). Aune kertoi siitä, että hän lypsi talon lehmiä jo 7-vuotiaana ja sulatti talvella lumesta veden karjalle. Hän osallistui myös pöllien parkkuuseen. Aineiston mukaan lapset tekivät

uutterasti työtä ja auttoivat kaikessa, missä pystyivät. Reeta kertoi siitä, että työt eivät tuntuneet loppuvan koskaan. Yhden työn kun sai valmiiksi, niin toinen tehtävä odottamassa: *”Että vaikka mie olin isän mukana pöllimettässä ja heinänteossa ja tein vaikka mitä, niin kun mie tulin kotia, niin äiti käski heti!”* Myös Hilja kertoi maaseudun työntäyteisestä elämästä: *”Kesällä oli heinäntekoa, perunan ja vihannesten istuttamista ja syksyllä perunan nostoa ja marjojen keräystä. Saimme oppia käytännöllistä työtä.”*

Miespuolisten tutkimushenkilöiden mukaan isänsä menettäneet pojat kanttoivat suurempaa vastuuta työnteosta kuin nuoremmat sisaruksensa. Heidän oli astuttava talon isännän saappaisiin jo nuorena (ks. Kujala 2003). Juhani kertoi seuraavasti: *”Äiti pakotti minut työmaalle hanslankariksi enon mukana. Äidille oli erittäin tärkeää että perheen ainoa poika oppii työnteon ja ansaitsemisen jo varhain.”* Tutkimushenkilöiden mukaan perinteinen työnjako tyttöjen ja poikien töihin muuttui sotavuosina siten, että jokainen teki sitä työtä, mihin pystyi. Esimerkiksi Kerttu auttoi karjan ja viljelysten parissa, mutta kävi myös mottimetsässä. Kaarina kertoi olleensa pappansa kanssa oravametsässä. Pappa ampui oravan ja Kaarina kopautti kirveellä puun runkoon, että orava tippuisi alas. Hän kävi myös kalastamassa papan kanssa: *”ko eihän meilä ollu poikia”* – hän kertoi. Suomessa oli aloitettu tiettyjen elintarvikkeiden säännöstely, kuten kahvin ja sokerin, jo vuonna 1939. Tämä säännöstely laajeni käsittämään myös viljatuotteita ja maitorasvaa sekä lihatuotteita. Kansalaisille jaetuissa elintarvikekorteissa oli tarkoin määritelty se, kuinka paljon mitäkin tuotteita tiettyyn ryhmään kuuluva sai ostaa. (Paksuniemi 2014.) Ruokavarat eivät kuitenkaan riittäneet, joten täytyi olla kekseliäs ja hyödyntää metsän antimet, kuten eläimet, marjat ja sienet ruoanlaitossa. Aatu kertoi, että he laittoivat myös vesilinnuille pönttöjä, joista keräsivät munia ruoan valmistukseen.

Työnteko ja erilaisista asioista huolehtiminen pakotti tutkimushenkilöitä kantamaan vastuuta asioista, jotka heidän mukaansa eivät lapsille kuuluneet. Olosuhteiden pakosta heidän kuitenkin oli tehtävä niin. Elmi kertoi, että tämä huolenkantaminen vaikutti häneen vahvasti ja sillä on ollut negatiivista vaikutusta myös aikuisuudessa: *”Jo lapsena minua alkoi vaivata unettomuus, joka jatkuu edelleen. Uskoisin sen olevan seurausta siitä, että ei saatu olla oikein lapsia, vaan aikuisten murheista osa sälytettiin lasten harteille.”*

Tutkimushenkilöt nostivat positiivisena esille sen, että työtä tekemällä he oppivat hyödyllisiä taitoja. Ulla-Maijan mukaan hän oppi työn teossa tärkeitä asioita, joita hän on hyödyntänyt myöhemmin elämässään: *”Silloin opin jo nuorella iällä töitä tekemään. Kaikkia taitoja, joita opin lapsena ja nuorena, olen joutunut soveltamaan myöhemmässä elämässäni neljän lapseni kanssa. Elämään merkityksellisyyttä tuo myös kymmenen lastenlastani ja kaksi lastenlasten lastani jotka käyvät minua katsomassa ja lomailemassa luonani.”* Kova työn tekeminen teki heistä myös ritteliäitä ja opetti pärjäämään omillaan sekä ponnistamaan elämässä eteenpäin.

Martti totesi: *”Olen aina ollut kova yrittämään. Hyvän miehen mittana pidänkin: kova työmies, joka osaa tehdä melkein kaikkea mahdollista. Koska olosuhteiden pakosta koulutukseni jäi kansakoulutasolle, olen joutunut itse opiskella ammatin aikuisiässä. Se oli rankkaa.”*

Kirsi ei käynyt kouluja lapsuutensa jälkeen ja hän kertoi siitä, kuinka ahkeralla työntekoa lapsena opetti siihen, että kouluja käymätönkin saattoi menestyä elämässä ahkeralla työnteolla. Esimerkiksi hän, kuten usea muukin tutkimushenkilö, lähti 1960-luvulla Ruotsiin töihin, kun Suomessa ei ollut töitä tarjolla. Korkiasaaren (2001) mukaan Pohjois-Suomesta muutti Ruotsiin tuhansia henkilöitä. Yksi merkittävä tekijä oli juuri se, että 1960-luvun lopulla siirtyminen pois maatalousyhteiskunnasta kohti teollistuneeseen yhteiskuntaan, oli erittäin voimakasta. Työttömyys Suomessa nousi, erityisesti maan pohjois- ja itäosissa, mikä näkyi ennätysmäisenä muuttona Ruotsiin. 1960 ja 1970-lukujen taitteessa Ruotsiin muutti yli 40 000 henkilöä. (Korkiasaari 2001, 2, 6.)

Varhain työhön ryhtyminen sai osan tutkimushenkilöistä ajattelemaan tulevaisuutta ja aikuisuuden valintoja jo melko varhain. Esimerkiksi Juho totesi: *”Kun syyskynnöt ja puimiset oli tehty, lähdin metsätöihin. Taisin olla silloin 15-vuotias. Kovaa työtä se oli ja muistan kuinka väsynyt olin iltaisin. Se työ oli niin raskasta, että ajatukset helpommasta tulevaisuudesta ja koulujen käymisestä alkoivat mietityttää jo silloin.”* Samasta itsenäisyydestä ja omillaan pärjäämisestä kertoivat myös Anni ja Astrid. Anni totesi: *”Olen hommannut koulutuksen ammattiin, josta olen pitänyt. Sota-aika vaikutti minuun ihmisenä ainakin sen, että olen joskus joutunut antamaan omia asioitani muiden hoidettavaksi. Se on ollut kova paikka. On kasvanut semmoinen luonne, että ensin pitää yrittää itte ja muut vasta sitte.”*

Astrid puolestaan kertoi: *”Minä olin vanhimpana lapsena mielestäni vastuussa kaikkein eniten. Nyt kun ajattelen sitä jälkeensä, niin olin kyllä itsekkin vielä lapsi, kymmenen tai yhdentoista vanha. Minä vanhimpana jäin ilman koulutusta josta olen katkera. Olen toiminut siivoojana ja aikuisiällä kävin laitoshoitajan koulutuksen ja pääsin hoitotyöhön, mikä oli unelma-ammattini. Toisilla sisaruksilla on hyvä koulutus.”*

Koulunkäynti ja ammattiin valmistuminen olivat tutkimushenkilöiden elämässä merkittävässä asemassa. Isän menettämisen myötä, sotaorvoille myönnettiin taloudellista tukea ammatilliseen kouluttautumiseen. Avun jakaminen ja saaminen oli käytäntönä kuitenkin melko kirjavaa: osa tutkimushenkilöistä ei saanut apua, osa puolestaan sai. Lähtökohdat sotaorpojen kouluttautumiselle koettiin epäoikeudenmukaiseksi. Esimerkiksi Arvi totesi: *”Sotaorpois toi tavallaan koulunkäynnin mahdollisuuden ja pääsin hyvään ammattiin.”* Kaikki eivät kuitenkaan saaneet heille kuuluvaa etua. Osa lapsista tarvittiin kotona auttamassa, joten vain osa sisarparvesta pääsi ammatilliseen koulutukseen. Muun muassa Helli kertoi tilanteestaan seuraavasti: *”Olen jo nuorena joutunut hoitamaan asiani ja huolehtimaan siskoistani. Unelmani eivät toteutuneet, koska piti ansaita toimeen-*

tulonsa, eikä sitä väsyneenä jaksanut opiskella siihen ammattiin, mihin halusin.” Myöskään Aili ei saanut taloudellista tukea ammatilliseen kouluttautumiseen, mutta hän kertoi olleensa asian suhteen yritteliäs ja sinnikäs. Hän totesi: ”Itsestä se on kiinni ja omasta ahkeruudesta että menin opintielle.” Eero kertoi siitä, että tietoisuus taloudellisesta tuesta ei saavuttanut ainakaan hänen perhettään. Hän totesikin: ”Mielestäni olisi pitänyt olla tarkemmat tiedot koulutuksen suhteen. Tietoa ei annettu tai se ei tullut kaikille selväksi, koulut jäivät nuorena käymättä.”

Taloudellisen tuen ja oman sinnikkyuden lisäksi tutkimushenkilöt mainitsivat vanhempien tai vanhemman tuen merkitykselliseksi koulun käynnin kannustimena. Esimerkiksi Juhanin kohdalla äidin päättäväisyys ohjasi häntä opinpolulla: *”Isäpuoli olisi halunnut kasvattaa minusta työmiestä, mutta äiti oli kuitenkin vahvasti meidän lasten koulunkäynnin kannalla ja sai tahtonsa läpi ja meille kaikille jonkinlaisen ammatin ja innostumaan opiskelusta vielä pidemmällekin.”*

Koulun käynnin arvostamisen nosti esille myös Rauni. Hän koki erittäin tärkeäksi sen, että oli itse saanut kouluttauduttua hyvään ammattiin ja saanut myös kannustettua lapsensa opiskelemaan itselleen mieluiset ammatit. Hän kertoi: *”Elämän merkitykselliseksi tekee hyvä ammatti, pitkä työura ja seitsemän lasta. Kaikki ovat käyneet kouluja ja saaneet mieleisensä ammatin. Elämäni on ollut ankeasta lähtökohdasta huolimatta onnellinen. Ja olemme saaneet antaa lapsille turvallisen kodin ja kasvuympäristön.”*

Pohdinta

Tutkimusaihe oli herkkä ja tunteita herättävä. Toisille sota-ajan kokemukset lapsuudessa ovat olleet erittäin traumaattisia, toisille vaikutukset ovat jääneet pienimmiksi. Tutkimustuloksissa korostuvat yksilötason kokemukset ja niiden erilaisuus sekä tutkimushenkilöiden tapa kokea asioita. Aineisto osoittaa, että enemmistö tutkimushenkilöistä selviytyi lapsuuden negatiivisista kokemuksista paremmin kuin toiset. Heille muodostui myös aikuisuudessa kyky selviytyä negatiivisista kokemuksista ja suunnata katse tulevaan. (ks. Diener et al. 2006; Park 2004; Tudgade & Fredrickson 2004.)

Turvallisen aikuisen läsnäololla ja kannustavalla kasvatuksella ja asenteella näyttää olleen merkitystä tutkimushenkilöiden myöhemmälle elämälle. Hyvät suhteet aikuiseen tai aikuisiin suojasivat sota-ajan kokemuksilta ja muutoin kaottiselta elämäntilanteelta. Myös hyvä itsetunto, henkiset voimavarat ja perik-siantamattomuus muuttivat lapsuuden kokemuksia positiivisempaan suuntaan. Tulokset osoittavat, että yksilön omat sekä ympäristön voimavarat liittyvät tutkimushenkilöiden hyvinvointia tukeviksi tekijöiksi (ks. Hockey & Allison 2003; Hooyman & Kiyak 1999; Quadagno 1999). Perheen merkitys oli suuri niin lap-

suudessa kuin aikuisuudessakin. Ehjän, rakastavan ja huolehtivan perheen idylli jäi usealla tutkimushenkilöistä lapsuudessa haaveeksi (ks. Bowlby et al. 1956; Holmes 1993; Vuori 2004). Äidit olivat kiireisiä ja sotarintamalta kotiin palaavat miehet useimmiten kykenemättömiä osallistumaan täysipainotteisesti perheen elämään. Monelle oli jäänyt traumaattisia kokemuksia lapsuuden kodista, mutta suurin osa heistä osoitti myös sopeutumiskykyä muuttuneeseen perhetilanteeseen. Aikuisuudessa he kokivatkin tärkeäksi saavuttaa harmoninen tasapaino oman perheensä elämään, pysäyttää negatiivinen kierre.

Tutkimushenkilöt kokivat lapsuuden työnteon olleen oppia tulevaisuutta varten. Työn tekeminen koettiin toisinaan myös negatiivisena asiana. Tämä toimi suuntaavana tekijänä siihen, että tutkimushenkilöt hankkiutuivat ammatilliseen koulutukseen huolimatta esimerkiksi isäpuolen tai opettajan lannistavasta asenteesta ja sanoista, tai siitä, että jäi sotaorvoille kuuluneen taloudellisen tuen ulkopuolelle. Tutkimushenkilöt oppivat jo varhain siihen, että apu ja tulevaisuus olivat omissa käsissä. Heidän oli pakko pärjätä lapsuudessa itse ja sama omillaan toimeen tuleminen kantoi aikuisuuteen asti. Työnteko opetti siihen, että kovalla työn teolla pystyy pärjäämään elämässä, vaikka ammatilliseen kouluttautumiseen ei mahdollisuutta olisi ollutkaan. Tämä ajatusmalli kannusti muun muassa lähtemään ulkomaille töihin, kun Suomessa ei ollut työnsaanti mahdollisuutta: ei saanut luovuttaa, vaan piti miettiä uusia ratkaisumalleja.

Tulosten mukaan vaikeat tai erittäin haasteelliset elämänolosuhteet eivät yksinomaan määrää tulevaisuuden suuntaa negatiiviseen suuntaan. Osalle tutkimushenkilöistä taito kääntää nämä negatiiviset tapahtumat voimavaraksi oli aineiston mukaan vahvempi. Toiset tutkimushenkilöistä jäivät useiksi vuosiksi kiinni negatiiviseen ajatteluun, josta kuitenkin osa heistä pystyi irrottautumaan aikuisuuteen tultaessa. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että lapsuus ei sido ihmistä menneisyyteen koko elämän ajaksi.

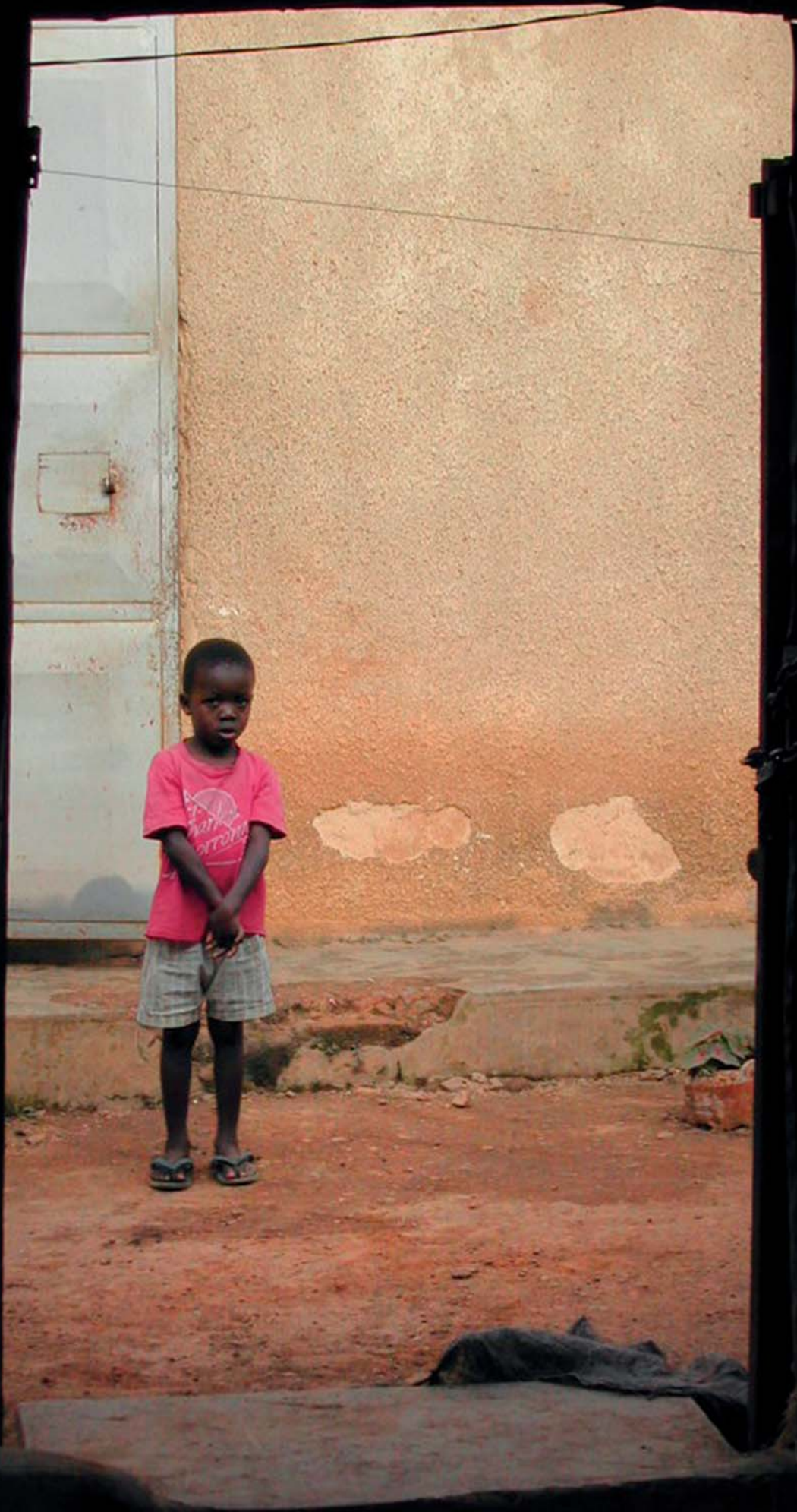
Kirjallisuus

- Alastalo, Hanna (2013): Early life stress and later health – Cardiovascular disease and general health among former war evacuees. National Institute for Health and Welfare. Research 114. University of Helsinki.
- Bowlby, John, Ainsworth, Mary, Boston, Mary & Rosenbluth, Dina (1956): The effects of mother-child separation: A follow-up study. *British Journal of Medical Psychology* 29 (2), 11–247.
- Diener, Ed, Lucas, Richard E. & Scollon, Christie, Napa (2006): Beyond the hedonic treadmill: revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist* 61 (4), 305–314.
- Elbedour, Salman, Bensei, Ropbert & Bastien, David (1993): Ecological integrated model of children of war: Individual and social psychology. *Child Abuse & Neglect*. (17) 6, 803–819.
- Fethney, Michael (1990): The absurd and the brave. CORB-the true account of the British Government's World War II evacuation of children overseas. Great Britain.
- Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (2006): Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Graham, Hilary & Power, Chris (2004): Childhood Disadvantage and Adult Health: A Lifecourse Framework. Health Development Agency, London.
- Hatch, J. Amos & Wisniewsky, Richard (1995): Life History and Narrative. Falmer Press, London.
- Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.) (2002): Vanhuuden voimavarat. Tammi, Vammala.
- Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) (2003): Gerontologia. Duodecim, Tampere.
- Hervonen, Antti (2001): Vuosisadan vartijat. Ikääntymisen suomenmestarit kertovat. Tammi, Helsinki.
- Hockey, Jenny & James, Allison (2003): Social Identities across the Life Course. Palgrave Macmillan, New York.
- Holmes, Jeremy (1993): John Bowlby and Attachment Theory. Routledge, London.
- Hooyman, Nancy R. & Kiyak, H. Asuman (1999): Social Gerontology. A Multidisciplinary Perspective. Fifth Edition. Allyn and Bacon, Boston.
- Häikiö, Martti (1996): Suomi toisessa maailmansodassa. Teoksessa: Korppi-Tommola Aura (toim.): Sotalapset. Tutkimusraportti. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Helsinki, 4–7.
- Jääsaari, Johanna & Martikainen, Tuomo (1991): Nuorten poliittiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki.
- Kallioniemi, Jouni (2006): Kotirintaman lapset ja nuoret. Suomi 1939–1945. Newprint Oy, Raisio.

- Kavén, Pertti (2010): Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen. Oy Nord Print Ab, Helsinki.
- Korkeila, Katariina, Kivelä, Sirkka-Liisa, Suominen, Sakari, Vahtera, Jussi, Kivimäki, Mika, Sundell Jari, Helenius, Hans & Koskenvuo, Markku (2004): Childhood adversities, parent-child relationships and dispositional optimism in adulthood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 39, 286–292.
- Korkiasaari, Jouni (2001): Suomalaisten Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden yhteiskunnalliset syyt 1900-luvulla. Once a Jolly Swagman’— Essays on Migration in Honor of Olavi Koivukangas on his 60th Birthday. Saatavilla: <http://www.migrationinstitute.fi>
- Kujala, Erkki (2003): Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta. University of Jyväskylä, Studies in Education, Psychology and Social Research 222, Jyväskylä.
- Kujala, Erkki (2009): Sodan pitkä varjo. Sota-ajan lapsen elämä. Kirjapaja, Helsinki.
- Kulju, Mika (2013): Lapin sota 1944–1945. Gummerus Kirjapaino Oy, Juva.
- Kübler-Ross, Elisabeth & Kessler, David (2005): On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss. Scribner. New York.
- Lev-Wiesel, Rachel & Amir, Marianne (2003): Time Does not Heal All Wounds: Quality of Life and Psychological Distress of People Who Survived the Holocaust as Children 55 Years Later. *Journal of Traumatic Stress* 16, 295–299.
- Martikainen, Tyyne (2005): Jatkosodasta Lapin sotaan. Lapin tuho – Sotarikos. Mainos- ja painotalo Värisuora Oy, Kemi.
- Paksuniemi, Merja (2014): Vahvoiksi kasvaneet. Lapin lapset sodan jaloissa. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A45. Painosalama, Turku.
- Park, Nansook (2004): The role of subjective well-being in positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 1, 25–39.
- Parson, Martin (2008): War Child: A History of Children Caught in Conflict. The History Press Ltd, UK.
- Polkinghorne, Donald E. (1995): Narrative configuration in qualitative analysis. *International journal of qualitative studies in education* 8 (1), 5–23.
- Pulkkinen, Lea (2002): Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa: Rönkä, Aarno & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus, suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Otava, Jyväskylä, 14–29.
- Punamäki, Raija-Leena (2010): Kun trauma astuu perheeseen: lasten kehitys sekä selviytymis- ja hoitokeinojen tehokkuus. Teoksessa: Silvén, Maarit (toim.): Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuiseseen kehitykseen. Minverva Kustannus, Helsinki, 129–144.
- Purhonen, Semi (2002): Suurten ikäluokkien itsetietoisuus sukupolvena. *Hyvinvointikat-saus. Tilastollinen aikakauslehti* 1, 37–46.

- Purhonen, Semi (2007): Sukupolven ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251. Yliopistopaino, Helsinki.
- Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, Jaje-Pekka (2008): Suuret ikäluokat ja elämän käännekohdat. Teoksessa: Purhinen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, Jaje-Pekka (toim.): Kenen sukupolveen kuulut? Gaudeamus. Esa Print Oy, Tampere, 33–50.
- Quadagno, Jill (1999): Aging and the Life Course. An Introduction to Social Gerontology. McGraw-Hill College, Boston.
- Roos, Jaje-Pekka (1988): Elämäntavasta elämäkertaan – elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliitto, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Salmi, Tuula (1986): Kansakunnan lesket. Raportti suomalaisista naisista jotka menettivät miehensä toisen maailmansodan vuoksi. Tammi, Helsinki.
- Salminen, Heikki (2007): Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotalaisten historia. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Schoon, Ingrid, Sacker, Amanda & Bartley, Mel (2003): Socio-economic adversity and psychosocial adjustment: a developmental-contextual perspective. *Social Science & Medicine* 57 (6), 1001–1015.
- Smith, Patrick, Sean, Perrin, Dyregrov, Atle & Yule, William (2003): Principal components analysis of the impact of event scale with children in war. *Personality and Individual Differences* 34 (2), 315–322.
- Syvöja, Hannu (2007): Isänmaallisuuskasvatus Suomen kansakoulussa. Teoksessa: Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja, 117–145.
- Tugade, Michele M. & Fredrickson, Barbara, L. (2004): Resilient Individuals use Positive emotions to Bounce back from negative Emotional Experiences. *Journal of Personality and Social Psychology* 86 (2), 320–333.
- Ukkonen, Taina (2000): Meneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Werner, Emmy E. (2001): Through the eyes of innocents: Children witness World War II. Westview Press, Boulder.
- Wessels, Michael G. (1998): Children, Armed Conflict and Peace. *Journal of Peace Research* 35 (5), 635–646.
- Vuori, Jaana (2004): Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa: Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.): Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino, Tampere, 29–63.

Ilman huoltajaa uudessa maassa – Miten luoda turvallisuutta ja luottamusta nuoren elämään?¹

Anne Alitolppa-Niitamo

Vaikeat kokemukset heijastuvat nykyisyyteen

Ilman huoltajaa maahan tullut nuori tarvitsee ymmärrystä ja monenlaista pitkäjänteistä tukea sekä käytännöllisissä että psyykkiseen hyvinvointiin ja kehitykseen liittyvissä asioissa. On tärkeää, että asumiseen, koulutukseen ja terveyteen liittyvät perusasiat ovat kunnossa. Nuori tarvitsee lisäksi tukea oppiakseen ymmärtämään kokemuksiaan ja ilmaistakseen tunteitaan. Hänellä on paljon vaikeita kokemuksia takanaan, mutta tarjoamalla hänelle positiivisia kokemuksia ja toivon perspektiivin, hänellä on mahdollisuus päästä uudelleen elämäänsä kiinni.

Ilman huoltajaa maahan tulleen nuoren elämää leimaa erityisesti yksi asia: epävarmuus. Epävarmuuden tunteet kuuluvat elämään. Jos epävarmuus kuitenkin liittyy elämään ja kuolemaan ja omaan tai läheisten turvallisuuteen ja hyvinvointiin, jos se jatkuu kuukausia tai vuosia ja jos kokijana on lapsi tai nuori, voi epävarmuuden kokemuksella olla pitkäaikaiset negatiiviset seuraukset yksilön kehitykselle.

Epävakaista poliittisista ja taloudellisista oloista lähtenyt lapsi tai nuori on kokenut turvattomuutta joutuessaan itse väkivallan kohteeksi tai todistaessaan muihin kohdentuvaa väkivaltaa. Hän on ehkä joutunut kokemaan eron läheisistään tai läheisten menetyksiä, perheen hajoamisen ja materiaalista puutetta.

Matkaan lähtö yksin, kaiken tutun jättäminen, tuntemattomaan suuntaaminen voi olla raastava kokemus. Matkanteko voi tapahtua jonkun sukulaisen tai tutun tai tuntemattoman aikuisen kanssa, joskus aivan yksin. Matkareitti ei ole tuttu

---

¹ Artikkelin perustuu 1.4.2014 Euroopan Pakolaisrahaston rahoittaman HALATEN-hankkeen ja Turun ammattikorkeakoulun ja Siirtolaisuusinstituutin järjestämässä Kohti ehjää aikuisuutta – Towards Healthy and Safe Adulthood -seminaarissa pidettyyn esitelmään.

ja sen varrella nuori saattaa joutua kokemaan huonoa kohtelua ja väkivaltaa. Päämäärään pääsemistä ei ole mitään takeita.

Kun nuori pääsee päämääräänsä ja ryhtyy asettumaan uuteen ympäristöön, ei turvattomuus ja epävarmuus vieläkään pääty: hänen mieltään piinaavat ajatukset siitä, miten voivat perheenjäsenet lähtömaassa tai eri puolilla maailmaa? Miten voi oppia uuden kielen, saada ystäviä ja pärjätä koulussa? Miten voi saada muun perheen tänne uuteen maahan? Kuka oikein olen tässä uudessa ympäristössä? Mitkä ovat mahdollisuuteni?

Näennäisesti turvallinen uusi elinympäristö ei välttämättä tuo turvantunnetta nuoren mieleen. Hän saattaa tuntea syyllisyyttä siitä, että on itse päässyt turvaan. Hän saattaa myös tuntea ahdistusta ja kiukkua siitä, että vanhemmat eivät ole pystyneet häntä suojelemaan tutussa elinympäristössä, vaan ovat hänet lähettäneet pois. Hän saattaa kokea itsensä vanhempiensa hylkäämäksi. Joku toinen taas voi tuntea vahvaa lojaalisuutta perhettään kohtaan. Hän saattaa kokea vahvaa velvollisuutta suoriutua hyvin uudessa ympäristössä ja edesauttaa perheen pääsyä turvaan. Uuteen turvalliseen ympäristöön pääsyyn liittyvää helpotusta saattaa seurata pettymys siitä, että uusi yhteiskunta ei olekaan paratiisi (Williamson 1998).

Jokainen nuori on tärkeä oma yksilönään. Jokaisella nuorella on haaveita, toiveita ja tulevaisuudensuunnitelmia. Niissä on nuoruuden voima! Jatkuva epävarmuus ja huoli voivat kuitenkin siirtää tulevaisuuden unelmat taustalle. Miten voimme auttaa nuorta palauttamaan turvallisuuden tunteen ja luottamuksen elämään? Voimme antaa aikaa, osoittaa välittämistä, keskustella toiveista ja haaveista ja luoda askelmia niitä kohti.

Miten palauttaa turvallisuuden tunne ja perusluottamus

Suuria menetyksiä kokeneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen vaatii ennen kaikkea pitkäjänteisyyttä. Nuoren ei ole helppoa luoda uusia luottamuksellisia suhteita, jos aiemmassa elämässä on ollut paljon läheisten ihmisten menetyksiä (Williamson 1998).

Meille aikuisille voi olla vaikeaa asettua yksin tulleen nuoren kokemusmaailmaan. Hänen kokemuksensa ovat rankkoja ja ne ylittävät sen, mitä miellämme kuuluvaan lapsen ja nuoren normaaliin kehitykseen. Nuoren kokemusmaailmaa on vaikea ymmärtää ja hän voi tuntua tästä syystä vieraalta ja etäiseltä, mutta juuri sen takia emme saa jättää häntä yksin kokemuksineen. (emt.)

Nuoren oma huomio saattaa keskittyä oleskeluluvan saamiseen, perheen yhdistämiseen ja menneen elämän ja läheisten kaipaukseen. Nämä asiat ovat tärkeitä ja tarvitsevat oman aikansa. Meidän tulee kuitenkin myös auttaa häntä

luomaan turvallisia ihmissuhteita ja löytämään mielekästä, nuoren ikään sopivaa tekemistä tässä hetkessä.

Nuori tarvitsee toivon perspektiiviä, joka ei rakennu ainoastaan sen varaan, että perhe saapuu jossain vaiheessa maahan. Uuden elämän peruskiviä tulisi alkaa luoda mahdollisimman pian maahantulon jälkeen sen sijaan, että jäätäisiin odottamaan ja katsomaan, miten nuori itse pärjää.

Tavoitteena on tehdä nuoren psyykkistä hyvinvointia ja elämänhallintaa tukevaa ennaltaehkäisevää työtä. Tämä työ ei tarvitse erityistä monikulttuurista asiantuntijuutta, vaan yleistä ymmärrystä nuoren kehityksestä ja tarpeista. Perusluottamuksen ja turvallisuuden palauttaminen vaatii aikaa ja pitkäjänteistä työtä (Richman 1998).

Turvallisuuden peruskivet

Yksin tullut nuori tarvitsee ennen kaikkea välittäviä aikuisia, joilla on aika nähdä nuoren pärjäävän pinnan alle. Jo lähtömaassaan vaikeissa olosuhteissa nuori on saattanut joutua ottamaan selviytyjän roolin ja paljon vastuuta. Myös pakomatkan aikana nuoren on ollut pakko olla vahva ja rohkea. Haasteet jatkuvat oleskelumaasakin ja siksi nuoren voi olla vaikea luopua pärjäävästä kuorestaan ja palautua normaalitilaan (Williamson 1998).

Ilman huoltajaa maahan tullut nuori tarvitsee kuitenkin aikuisen osoittamaa lämpöä, välittämistä, huolenpitoa sekä kontrollia – aivan niin kuin kaikki nuoret tarvitsevat oman kehityksensä turvaamiseksi (Richman 1998).

Mutta ketä nämä välittävät aikuiset voisivat olla silloin, kun lapsen omat vanhemmat asuvat toisessa maassa, kenties toisella mantereella? Löytyykö perheryhmäkodista yksi tai kaksi luottoaikuista? Kenties opettaja, koulun kuraattori tai psykologi? Tai ehkä harrastuksen ohjaaja, maassa asuva sukulainen tai etnisen ryhmän jäsen voisi toimia luottohenkilönä ja nuoren tunteiden säiliönä? Tärkeää on joka tapauksessa koordinoida ja pitää huolta siitä, että nuorella on ympärillään ainakin yksi aikuinen, jolla on aikaa ja tahtoa luoda nuoreen henkilökohtainen suhde ja osoittaa aitoa välittämistä ja huolenpitoa.

Pitkäjänteisyys ja pitkämielisyys ovat luottoaikuisen tärkeitä ominaisuuksia, sillä nuoren, joka on kohdannut läheisten ihmisten menetyksiä, epävarmuutta ja huonoa kohtelua, on usein vaikea sitoutua ja luoda uudelleen luottamusta toisiin ihmisiin. Nuoren voi myös olla aluksi vaikea hyväksyä sääntöjä, ohjausta, rutiineja ja tukea vieraalta kasvattajalta siinä tilanteessa, kun hän haluaa säilyttää lojaalisuutensa omia vanhempiaan kohtaan ja kun hänen ainoa toiveensa on olla yhdessä vanhempiensa kanssa (Williamson 1998).

Suhteella ymmärtävään ja välittävään aikuiseen, joka auttaa nuorta ymmärtämään kokemuksiaan ja puhumaan haaveistaan, on nuoren kehitykselle suuri vaikutus. Luottamuksellinen suhde yhteenkin henkilöön voi ennaltaehkäistä ei-toivottavia kehityskulkuja ja syrjäytymistä.

Onko elämässä mitään logiikkaa?

Samalla kun nuori pyrkii sopeutumaan uuteen ympäristöön, hän yrittää ymmärtää, mitä hänelle on tapahtunut. Aikuisten tulisikin auttaa nuorta ymmärtämään, miksi hän joutunut lähtemään kotimaastaan ja perheensä luota. Nuori tarvitsee tietoa ja ymmärrystä siitä, mitä lähtömaassa on tapahtunut, miten se on koskettanut nuorta ja hänen perheensä elämää, ja mitä mahdollisesti on ollut vanhempien mielessä, kun lapsi on lähetetty matkaan. Loogisen ja ymmärrettävän tarinan keräämisellä niistä tiedonmurusista, joita on saatavilla, voi olla tärkeä merkitys nuorelle, jolle elämä sillä hetkellä näyttäytyy sattumanvaraisena ja ennalta-arvaamattomana.

Nuori voi myös tässä yhteydessä tuntea syvää epäoikeudenmukaisuuden tunnetta. Hän kysyy itseltään: miksi minulle kävi näin? Miksi olen yksin täällä? Miksi juuri minä? Miksi synnyinmaani ei pystynyt tarjoamaan minulle turvaa tai tulevaisuutta? Miksi joillakin muilla nuorilla elämä näyttää olevan helppoa ja turvallista? Elämän epäoikeudenmukaisuuksille ei ole helppoja selityksiä, mutta aiheesta voi keskustella.

Lisäksi nuori tarvitsee tietoa omasta oikeudellisesta asemastaan ja viranomaisprosessien tarkoituksenmukaisuudesta. Nämä asiat ovat usein vaikeita aikuisellekin ja siksi tarvitaan aikaa esimerkiksi lupaprosessien selittämiseksi useita kertoja. Aikuisten apua tarvitaan usein myös yhteyden löytämiseen nuoren vanhempiin (Williamson 1998).

Jos nuori asuu esimerkiksi perheryhmäkodissa, olisi tärkeää, että nuoren taustatiedot olisi tallennettuna jossain niin, että nuoren ei tarvitse kertoa tarinaansa uudelleen jokaiselle uudelle työntekijälle. (emt.)

Perhe poissa ja läsnä

Nuoren oloa voi helpottaa se, että poissaolevista perheenjäsenistä puhutaan. Perheenyhdistäminen voi kestää vuosia. Muistot ja mielikuvat voivat hämärtyä, asioita unohtuu ja uudet kokemukset korvaavat menneitä. Muihin asioihin keskittyminen ja perheen ajoittainen unohtaminen voi aiheuttaa nuorella ahdistusta ja voimakkasta syyllisyyttä ja lojaliteettiristiriitaa. Yhteydenpito poissa oleviin

läheisiin voi helpottaa näitä tunteita. Yhteydenpito on nuorelle tärkeää ja niin myös perheestä puhuminen (Williamson 1998).

Joskus nuori voi kuitenkin hallita vaikeita kokemuksiaan ja pelkojaan yrittämällä unohtaa vaikeat muistot. Kun luottamus nykyisessä elämäntilanteessa lisääntyy, muistojen avaamisellekin voi vähitellen löytyä uskallusta.

Vaikein tilanne on nuorilla, jotka täällä ollessaan saavat tietää lähtömaassa olleen perheenjäsenen kuolemasta. Tällaiset tapahtumat herättävät suurta surua, voimattomuutta ja ehkä myös syyllisyyden tunteita siitä, että nuori ei ollut paikalla, eikä pystynyt auttamaan tai saamaan läheisiä pois turvattomista oloista. Tällöin välittävän ja myötätuntoisen aikuisen läsnäolo ja lohdutus on erityisen tärkeää.

Joillakin nuorilla voi olla myös epä tietoisuutta siitä, missä perheenjäsenet ovat tai siitä, ovatko he hengissä lainkaan. Tilanne on hankala, sillä tunteita ja ajatuksia on vaikea kohdentaa: nuori kokee epävarmuutta ja surua, mutta surutyö ei voi alkaa.

Joka tapauksessa nuori suree poissa olevaa perhettään, mutta hän voi peittää surunsa niin, että suru jää huomaamatta. Suru voi myös muuttua masennukseksi.

Ihan tavallisia asioita

Ilman huoltajaa maahan tulleen nuoren hyvinvointia voidaan tukea hyvin yksinkertaisilla arkisilla asioilla. Arkisissa asioissa auttaminen on tärkeää, sillä vaikeuksilla on kumulatiivinen vaikutus. Esimerkiksi elämänhallinnan puute raha-asioissa voi aiheuttaa pettymyksiä, joka puolestaan voi heijastua sosiaaliin suhteisiin. Tällä on taas vaikutusta psyykkiseen hyvinvointiin ja laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

Kaiken uuden ja oudon keskellä esimerkiksi tuttu ruoka ja tutut tavat luovat nuorelle hetkellisen mahdollisuuden hellittää ja palata turvalliselle mukavuusalueelle. Esimerkiksi etniset yhdistykset, jotka järjestävät nuorten toimintaa tai kulttuurisia juhlia, voivat olla nuorelle tärkeä kontakti etnisen identiteetin ja vanhojen muistojen ja mielikuvien yllä pitämiseksi. Nuoren identiteettiä voi tukea myös se, että joku ylipäättään on kiinnostunut hänen kulttuuristaan ja lähtömaansa historiasta (Richman 1998).

Samalla, kun sukellus menneisiin muistoihin ja etniseen kulttuuriin voi olla elävöittävää, on tärkeää, että fokus tulevaisuuteen pysyy mukana. Nuori tarvitsee aikuisen neuvoja siitä, millaisia vaihtoehtoja hänellä on tässä maassa. Hänen täytyy saada osaavaa ohjausta ja tietoa niistä vaihtoehdoista, joita hänen on realistista tässä maassa saavuttaa. Nuoren (ja hänen perheensä) toiveena on, että hän saa paremman elämän ja ehkä mahdollistaa sellaisen myös läheisilleen. Hän tarvitsee siis omista toiveistaan lähteviä realistisia askelmerkkejä (Williamson 1998).

Menneen ja tulevaisuuden lisäksi on elettävä kuitenkin nykyisyydessä. Nuori voi tarvita paljon käytännön tukea arjen asioissa ja säännöllisen elämänrytmin luomisessa. Unirytm, terveellinen ravinto, asianmukainen pukeutuminen ja säännöllinen päivärytmi ovat oppimistehtäviä kaikille nuorille – ilman huoltajaa elävät nuoret tarvitsevat tässä usein pitkäjänteistä ohjausta ja välittävää kontrollia.

Myös kotoutumisen kysymykset kaipaavat huomiota. Uusi tilanne on hämmentävä, kun opittavaa on niin paljon. Lapsi tai nuori ei kotoudu automaattisesti, vaan esimerkiksi hänen kielenkehitykseensä liittyen tulee tehdä oikeita päätöksiä. Miten tukea äidinkielen säilymistä ja kehittymistä niin, että hän pystyy myöhemminkin kommunikoimaan perheenjäsentensä kanssa? Varsinkin yläkouluiässä tai sen jälkeen saapuneet nuoret tarvitsevat myös paljon tukea suomen-/ruotsinkielen taidon hankkimiseen niin, että puutteellinen kielitaito ei olisi esteenä ammattitaidon hankkimiselle myöhemmin (Richman 1998).

Nuoren tarvitsee oppia myös asumisesta, suomalaisesta tapakulttuurista, yhteiskunnasta ja koulutusjärjestelmästä. Hän tarvitsee ohjausta löytääkseen toimintaa, jossa hän voi tutustua ikäisiinsä, saada ystäviä ja positiivisia kokemuksia. Mukaansatempaavalla, positiivisia kokemuksia herättävällä toiminnalla voi olla

nuoren jaksamista tukeva suuri merkitys, sillä se voi vapauttaa nuoren hetkeksi ylenmääräisestä vastuusta, huolista ja epävarmuuksista ja lisätä näin jaksamista.

Myös nuoruuteen liittyvät tyypilliset huolet saattavat hämmentää: pukeudunko kavereiden arvostamalla tavalla, ilmaisenko itseäni hassusti, nauretaanko minulle? Jokaiselle nuorelle on tärkeää tulla hyväksytyksi ja saada kavereita ikäistensä joukossa (Björnberg 2013).

Harrastukset, pelit, leikit ja taide tuottavat iloa ja auttavat elämään hetkessä. Parhaimmillaan ne voivat antaa onnistumisen kokemuksia, parantaa itsetuntoa ja tuoda samanhenkisiä ystäviä. Leikki ja luovuus rentouttavat ja rohkaisevat ryhmään liittymistä ja kehittävät sosiaalisia taitoja ja vahvistavat itsetuntoa. Leikin, pelin ja luovuuden kautta voi myös rakentavalla tavalla tuoda esiin surua, kiukkua, aggressiota ja pettymyksiä (Williamson 1998).

Koulutuksen toivoa antava merkitys

On tärkeää, että vaikka koulunkäynti voi olla ensimmäisinä vuosina vaikeaa, nuori saisi myös positiivisia onnistumisen kokemuksia koulusta. Koululla on valtava merkitys positiivisen tulevaisuusperspektiivin luomisessa (Williamson 1998).

Epävarmuutta ja pettymyksiä kokeneet nuoret odottavat opettajilta usein tiukkuutta ja reiluuutta. He arvostavat vakavaa opiskelua, mutta tarvitsevat tukea opinnoissaan ja oman potentiaalinsa kehittämässä. Opettajan tulisi ymmärtää, että nuorella voi olla suuretkin paineet onnistua opinnoissaan. Nuorelle epäonnistuminen opinnoissa on lähes katastrofaalista: se on epäonnistuminen siinä missioissa, jonka vuoksi hän jätti lähtömaansa ja kaikissa niissä ponnisteluissa, joita hän on tehnyt lähtönsä jälkeen. (emt.)

Etenkin teini-iässä maahan tullut nuori on hankalassa tilanteessa, sillä hänellä on paljon opittavaa lyhyessä ajassa. Hänen täytyisi oppia opiskelukieli sille tasolle, että hän pärjää opinnoissaan niin, että pääsee toisen asteen koulutukseen. Nuorella, jonka aiempi koulutustausta on vähäinen tai kokonaan puuttuva, onkin erityisen suuri haaste saada ikätasonsa mukaiset oppisisällöt riittävän hyvin halluunsa ennen kuin peruskoulu päättyy. Maahanmuuttoiällä onkin suuri merkitys sille, miten paljon aikaa nuorella on saada ikätoverinsa kiinni kieliosaamisessa ja oppisisällöissä. Mitä enemmän ikää, sitä suurempi on kognitiivisen ylläsituksen riski (Alitolppa-Niitamo 2004). Nuori tarvitseekin hyvän opintosuunnitelman ja jokapäiväistä tukea läksyissä ja kokeisiin valmistautumisessa.

Tulevaisuuden rakentamista pienin askelin

Monilla ilman huoltajaa tulleilla nuorilla on ainakin alussa vakava suhtautuminen tulevaisuuteen. He haluavat suoriutua, lunastaa paikkansa, opiskella ja saada työtä. He tarvitsevat ehkä keskusteluapua hahmottaakseen realistiset mahdollisuutensa päästäkseen lähelle toiveitaan. Aikuiselta vaaditaan sensitiivistä tasapainoilua realismin ja optimismin välillä. Jotta nuori ei menettäisi toivoaan, hän tarvitsee sopivia välitavoitteita, askelmerkkejä. Välitavoitteet, joita pitkin edetessään nuori voi kokea pääsevänsä kohti tavoitteitaan, antavat tarpeellisia onnistumisen tunteita haasteellisessa arjessa (Williamson 1998).

Nuori tarvitsee varmasti aika ajoin rohkaisua ja muistutusta siitä, mikä on nuoren oma tavoite ja miten välitavoitteet palvelevat tämän tavoitteen saavuttamista. Joskus valittu polku voi osoittautua vaikeaksi edetä. Silloin nuori tarvitsee aikuisen apua uusien ja vaihtoehtoisten välitavoitteiden etsimiseen ja kompromissien tekemiseen. Joskus voidaan tarvita myös koko tavoitteen korvaamista jollain toisella realistisemmalla tavoitteella.

Perheenyhdistyminen

Perheenyhdistyminen voi tapahtua vuosien odottelun jälkeen. On myös mahdollista, että perheenyhdistämiseen tulee negatiivinen päätös, josta aiheutuvan pettymyksen käsittelemiseen nuori tarvitse luotettavaa aikuista.

Jos kauan odotettu perheenyhdistyminen toteutuu, on nuorta hyvä valmistaa myös siihen, että jälleennäkeminen ja yhdessä asuminen ei olekaan aina välttämättä helppoa. Nuoren on hyvä jo etukäteen ymmärtää, että pitkään erossa eläminen on muuttanut sekä perheenjäseniä että näiden välisiä suhteita. Nuori voi valmistautua myös siihen tosiasiaan, että hän tulee olemaan perheensä kotoutunein ja suomalaisessa elinympäristössä pärjäävin henkilö. Se voi tietää hänelle vastuuta monien asioiden hoitamisesta muiden perheenjäsenten puolesta. Tämä voi muuttaa myös perheenjäsenten välistä hierarkiaa, joka voi aiheuttaa hämmennystä ja ristiriitojakin perheessä.

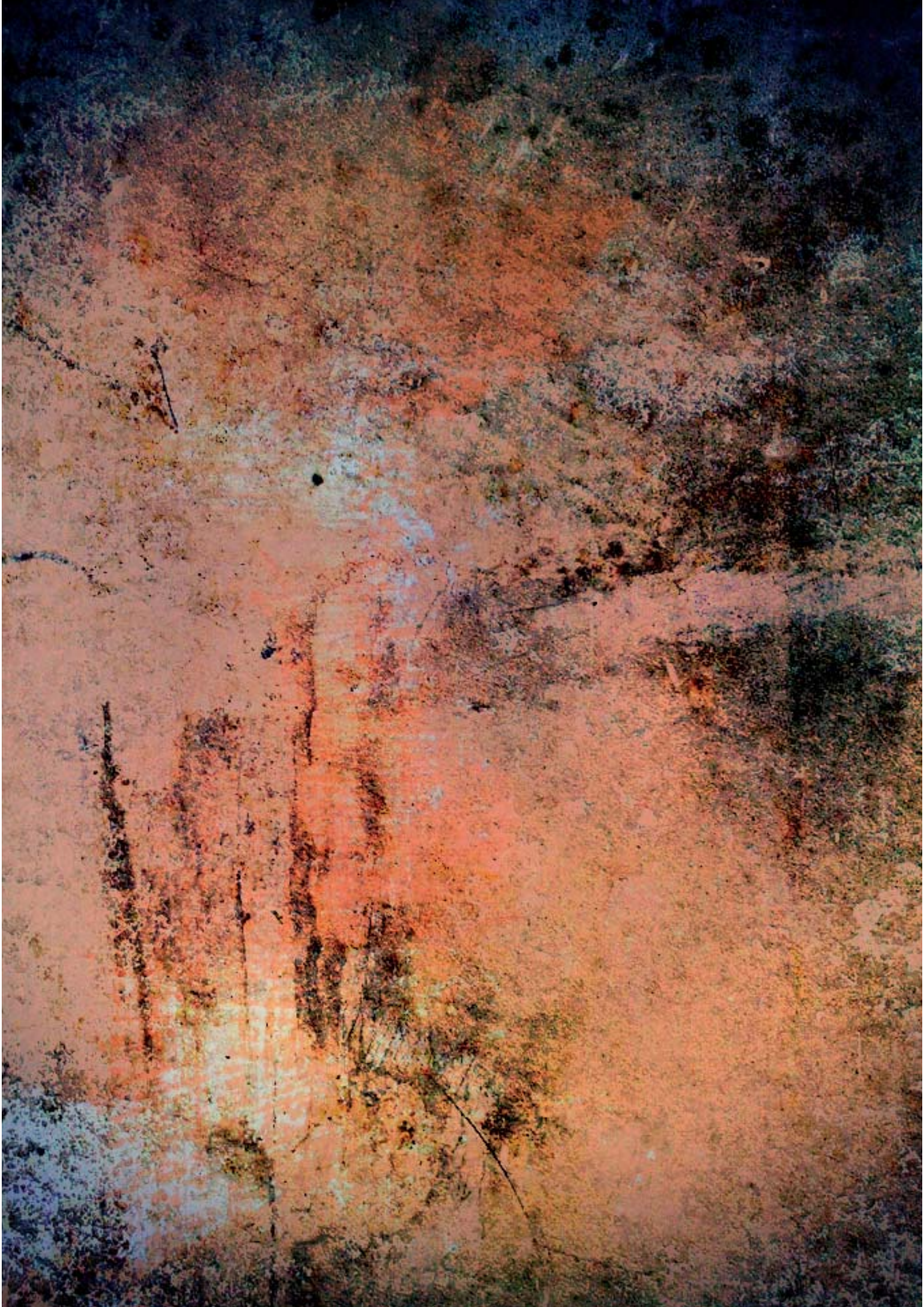
Perheenyhdistymisen alkuvuosina nuoren sijasta koko perhe voi tarvita tukea oppiakseen elämään taas yhdessä pitkän erossa olemisen jälkeen. Kunnassa olisikin oltava sovittuna, mikä taho ottaa vastuun perheen tukemisesta.

Kirjallisuus

- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004): *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Publications of the Population Research Institute. Series D 42/2004. Helsinki: Väestöliitto.
- Björnberg, Ulla (2013): *I väntan på uppehållstillstånd*. Teoksessa: Maren Bak & Kerstin von Brömssen (toim.): *Barn och migration*. Umeå, Boréa Bokförlag, 139–166.
- Richman, Naomi (1998): *In the midst of a whirlwind. A manual for helping refugee children*. Staffordshire: Trentham Books Limited.
- Williamson, Louise (1998): *Unaccompanied – but not unsupported*. Teoksessa: Jones, Crispin & Rutter, Jill (toim.): *Refugee education: Mapping the field*. Staffordshire: Trentham Books Limited, 49–74.

Maahanmuutto tuo kuntaan uusia kuntalaisia

Virpi Harilahti-Juola

Kansainvälinen muuttoliike sekä Suomeen suuntautuva maahanmuutto vaikuttavat suomalaiseseen yhteiskuntaan ja yksittäisiin kuntiin monella eri tavalla. Suurin osa kaikista Suomessa asuvista maahanmuuttajista asuu pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa. Loput asuvat eri puolilla Suomea. Vuonna 2008 Suomeen muuttaneista maahanmuuttajista valtaosa (83 %) asettui asumaan kaupunkimaisiin kuntiin, kun vastaavasti vain joka kymmenes asettui asumaan maaseutumaisiin kuntiin (Martin et al. 2013). Kunnat poikkeavat toisistaan maahanmuuttajien määrien lisäksi muun muassa kansalaisuuksien, maahanmuuton historian sekä kotouttamispalveluiden laajuuden ja järjestämisen suhteen.

Maahanmuutto tuo kuntaan uusia kuntalaisia. Kunnan tärkein tehtävä puolestaan on palvella kuntalaisiaan. Tämä kunnan ja kuntalaisten vuorovaikutus on aiheuttanut sen, että kunnat joutuvat kehittämään omia palveluitaan, etsimään ja kokeilemaan uusia tapoja tuottaa palveluita sekä luomaan kokonaan uusia palveluita.

Kuntien kehittämistyössä näkyvät aina kuntakohtaiset ja paikalliset painotukset, alueelliset erityispiirteet sekä muut toimintaympäristöä määrittävät tekijät; esimerkiksi kunnan koko, maantieteellinen sijainti sekä ikä- ja elinkeinorakenne. Nämä tekijät määrittävät kukin omalta osaltaan, mitä asioita kunnat pitävät tärkeimpinä kehittämiskohteinaan ja miten kunnat hoitavat omat lakisääteiset tehtävänsä.

Artikkelissani tavoitteena on tarkastella kunnan strategiaa, valtakunnallisia toimenpidesuosituksia ja -ohjeistuksia sekä kunnallisten palvelujen järjestämistä tarkemmin maahanmuuttotyön näkökulmasta. Näkökulma voisi olla myös jossain toisessa yksittäisessä kuntalaisten ryhmässä, kuten esimerkiksi nuorissa, vanhuksissa tai lapsiperheissä. Kaikki nämä kuntalaisten ryhmät näkyvät eri tavoin kuntien suunnittelu- ja kehittämistyössä. Itseäni kiinnostaa se, millaisen

kuvan nämä linjaukset, ohjeistukset ja suositukset antavat tietystä maahanmuuttajataustaisten kuntalaisten ryhmästä, millaisia asioita niissä korostetaan, mitä odotuksia, vaatimuksia tai tavoitteita ne asettavat toimijoille ja samalla tälle tietylle ryhmälle itselleen.

Keväällä 2014 tehdyn sähköpostikyselyn avulla on selvitetty kunnan ja kuntayhtymän toimijoiden näkemyksiä kunnan strategisista linjauksista koskien maahanmuuttoa sekä kunnan järjestämiä kotouttamispalveluja. Miten strategia- ja suunnittelutason viesti näkyy toiminnassa ja kunnan palveluissa, miten toimijat itse arvioivat omaa toimintaansa ja mitä tavoitteita he asettavat itse itselleen. Tarkoitus on seuraavaksi toteuttaa vastaava kysely kunnassa asuville maahanmuuttajille. Tämän tulevan kyselyn tavoitteena on kartoittaa ja selvittää sitä, mitä toiminnan eli kotouttamispalveluiden kohteet itse ajattelevat tästä kaikesta; itsestään strategioiden, suunnittelun ja toiminnan kohteina sekä itse aktiivisina toimijoina.

Tämä eri tahojen ja tasojen välinen vuoropuhelu voisi parhaimmillaan tuottaa jotain sellaista, mikä auttaisi kuntia tulevaisuudessa suunnittelemaan ja toteuttamaan omaa perustehtäväänsä, palvelujen järjestämistä ja tuottamista kuntalaisille, vielä nykyistä paremmin.

Kansalliset ja maakunnalliset linjaukset maahanmuuttotyölle

Valtion kotouttamisohjelma, hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015

Ensimmäisen kerran kootun valtion kotouttamisohjelman (vuosille 2012–2015) yleisenä tavoitteena on maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen yhteiskunnan kaikilla sektoreilla. Tämän ajatellaan tukevan myös eri väestöryhmien välistä toimivaa vuorovaikutusta sekä hyviä etnisiä suhteita (Valtion kotouttamisohjelma 2012, 3).

Valtion kotouttamisohjelma myös painottaa kotoutumisen perustana maahanmuuttajan asettumista kuntalaiseksi. Ohjelma määrittelee onnistuneen kotouttamisen edellytykseksi sen, että maahanmuuttajat kokevat olevansa pysyvä, yhdenvertainen ja tervetullut osa suomalaista yhteiskuntaa. Maahanmuuttajien näkökulmasta onnistunutta kotoutumista määritellään mahdollisuudella kokea osallisuutta ja pääsyä oikein mitoitettuihin kotouttamispalveluihin (Valtion kotouttamisohjelma 2012, 4).

Kotoutumista edistävä laki

Kotoutumista edistävä laki tuli voimaan 1.9.2011. Laissa (N:o 1386) ”kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.”

Kotouttamisella laissa puolestaan tarkoitetaan ”kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla.” (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

Kotoutumista edistävän lain ”tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken.” (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

Pohjois-Pohjanmaan maahanmuuttostrategia

Vuonna 2010 valmistuneen Pohjois-Pohjanmaan maahanmuuttostrategian visio on kiteytetty: ”Pohjois-Pohjanmaa on Suomen moniarvoisin ja vetovoimaisin maakunta, jossa kulttuurienvälisyys on arkea. Maakunnan yhteisöt toimivat tavoitteellisesti siten, että työnantajilla on joustava työvoiman saatavuus, joka osaltaan vahvistaa maakunnan kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla. Pohjois-Pohjanmaalla kaikista lähtökohdista tulleilla ihmisillä ja perheillä on hyvä elää, tehdä työtä, yrittää, opiskella ja asua.” (Keränen & Rontti 2010).

Pohjois-Pohjanmaan maahanmuuttostrategia 2015 määrittelee maakunnan tärkeimmiksi toimintalinjoiksi kansainvälistymisen ja monimuotoisuuden tukemisen, yrittäjyyden tukemisen ja ulkomaalaisen työvoiman rekrytoinnin sekä kotouttamispalvelujen ja maakunnallisen yhteistyön ja verkostojen kehittämisen.

Pudasjärven kaupungin kuntasuunnitelma

Pudasjärvi on vajaan 9 000 asukkaan kunta Pohjois-Pohjanmaalla. Pudasjärveä määrittäviä tekijöitä ovat muun muassa maantieteellisesti pohjoinen ja laaja alue, harva asutus, väestön väheneminen ja ikääntyminen, luonnonvaroihin pohjautuvat elinkeinot sekä kasvukeskuksen, Oulun, läheisyys.

Vuonna 2011 Pudasjärvellä tehtiin uusi kuntasuunnitelma vuosille 2012–2018, mihin koottiin erilaisia konkreettisia kehittämiskohteita ja etsittiin kaupungin kehittämisen kannalta tärkeitä painopisteitä. Kuntasuunnitelmaan kirjattiin

myös kaupunkia ja kaupungin toimintaa kuvaaviksi arvoiksi *uusi, elinvoimainen ja ennakkoluuloton Pudasjärvi*.

Pudasjärven kaupungin kehittämistyössä yhdeksi kaupungin kehittämis-kohteeksi ja elinvoimaa lisääväksi asiaksi on kirjattu maahanmuuttotyö ja sen sitominen lähes kaikkiin muihin kaupungin kehittämiskohteisiin. Keskeisiä teemoja ovat työllisyyteen liittyvät kysymykset ja kaupungin peruspalvelujen sekä elinkeinopolitiikan kehittäminen.

Uusi tarkoittaa kuntasuunnitelmassa toiminnan rohkeutta ja uusien toimintatapojen ja menestymisen mahdollisuuksien etsimistä. *Ennakkoluuloton* taas tarkoittaa erilaisuuden näkemistä rikkautena. Sen on ajateltu tarkoittavan myös innovatiivisuutta ja luovuutta. *Elinvoimaisuutta* puolestaan on kuvattu kaupungin ennakkoluulottomalla kehittämisellä, uusien kumppanuuksien hakemisella sekä arvioimalla hyvinvointi- ja elinvoimavaikutuksia päätöksenteossa (Kälkäjä & Mäntylehto 2011).

Kuntasuunnitelmassa halutaan liittää Pudasjärven kaupunki mukaan valtakunnallisiin ja kansainvälisiin kehitystrendeihin, joiksi on tunnistettu ekologisuus, hyvinvointi ja rajattomuus. Hyvinvointi ja elinvoimaisuus on yhdistetty kuntasuunnitelmassa siten, että hyvinvoinnin katsotaan jakaantuvan maailmanlaajuisesti entistä epätasaisemmin. Toisaalta kansallisesti hyvinvointia katsotaan tässä väestön ikääntymisen näkökulmasta ja sen mukanaan tuomista haasteista ja mahdollisuuksista elinvoiman kehittämisessä. Kuntasuunnitelmaan on kirjattu tästä näkökulmasta elinvoimaisuutta lisäävänä tekijänä asukasluvun saaminen nousuun ja verotulojen kasvaminen kunnassa. Tulevan työvoiman varmistamiseksi ja oppilaitosten riittävän opiskelijamäärän turvaamiseksi kuntasuunnitelmaan on kirjattu maahanmuuttajataustaisten kuntalaisten merkittävä kasvu. Maahanmuuttotyön tuloksena uskotaan syntyvän erilaisuuden hyväksymistä ja kunnioitusta. Rajattomuudella tarkoitetaan tässä tavaran, ihmisten, pääomien ja tiedon lähes rajatonta liikkumista, jonka vaikutusten arvioidaan kasvavan tulevaisuudessa merkittävästi. Myös tämän uskotaan vaikuttavan alueellisesti maahanmuuttajien määrän kasvuun Pudasjärvellä (Kälkäjä & Mäntylehto 2011).

Pudasjärven kaupungin kotouttamisohjelma 2013–2016

Pudasjärven kaupunki on laatinut kotoutumista edistävän lain (N:o 1386) määrittämään *kotouttamisohjelman* vuosille 2013–2016. Lain mukaan kunta vastaa kotouttamisohjelman laatimisesta, toimeenpanosta, kehittämisestä sekä ohjelman toteutumisen ja vaikutusten seurannasta. Toimenpiteet ja palvelut on suunniteltava siten, että niiden avulla voidaan tehokkaasti ja oikea-aikaisesti edistää ja tukea maahanmuuttajien kotoutumista.

Kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä sekä sen suunnittelusta ja seurannasta paikallistasolla. Kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan palvelut soveltuvat myös maahanmuuttajille ja toimenpiteet ja palvelut järjestetään sisällöltään sekä laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan henkilöstön osaamista on myös kehitettävä.

Pudasjärven kaupunki tarjoaa maahanmuuttajille samoja peruspalveluja, joita tarjotaan kaikille kuntalaisille. Kotouttamisen keskeisenä tavoitteena on maahanmuuttajien integroituminen kaikkiin kaupungin peruspalveluihin mahdollisimman pian, huomioiden erityispalvelut, joita maahanmuuttaja tarvitsee kyetäkseen saavuttamaan ja käyttämään tasavertaisesti olemassa olevia palveluita.

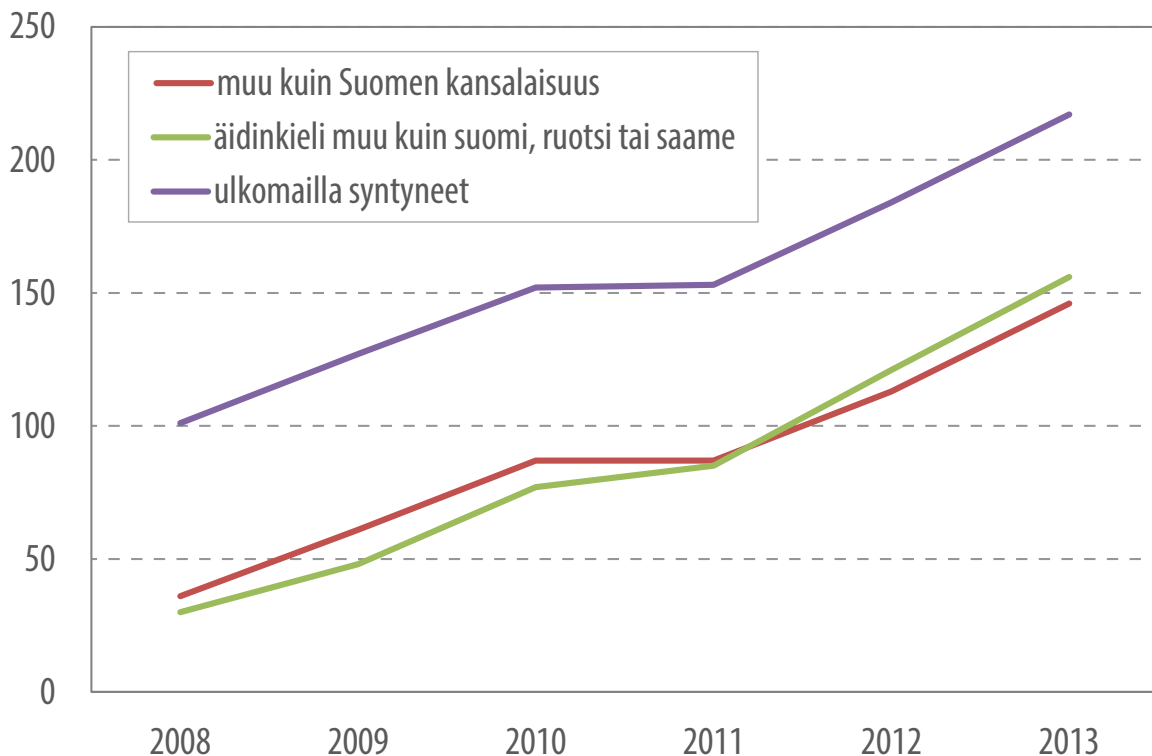
Yksin tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita Pudasjärvelle vuonna 2008

Kansainvälisen muuttoliikkeen näkökulmasta Pudasjärvi on historiallisesti ollut lähinnä maastamuuton kohteena. Määrällisesti merkittävän maahanmuuton voidaan sanoa alkaneen loppuvuonna 2008 (kuva 1), jolloin kuntaan perustettiin Oulun vastaanottokeskuksen alainen yksikkö yksin alaikäisinä maahan tulleille lapsille ja nuorille. Tuolloin vastaanottokeskukseen tuli noin sata nuorta alaikäistä turvapaikanhakijaa.

Tuolloin laadittiin myös kunnan ensimmäinen kotouttamisohjelma, missä linjattiin, miten kunnan palvelut huomioivat nämä uudet tulijat omissa palveluisaan. Silloin lähdettiin kehittämään ja uudistamaan olemassa olevia palveluja sekä luomaan kokonaan uusia. Tämä ensimmäinen kotouttamisohjelma keskittyikin ymmärrettävästi juuri lapsiin ja nuoriin.

Kunnan maahanmuuttotyön voi katsoa alkaneen vuonna 2009, jolloin on lähdetty liikkeelle henkilöstön kouluttamisesta, tiedon hakemisesta, uuden kokeilemisesta, yrittämisestä, epäonnistumisesta sekä innokkaasta ja luovasta kehittämisestä.

Maahanmuuttotyön aloittaminen vuosina 2008 ja 2009 on vaatinut poliittista päätöksentekoa ja kunnan johdon (sekä luottamushenkilö- että virkamiesjohdon) sitoutumista asiaan ja uusien palvelujen kehittämistä. Vastaanottokeskuksen perustamista, humanitaarisen vastaanoton aloittamista ja kotouttamispalveluiden luomista koskevat päätökset on tehty kaikki yksimielisinä kaupunginhallituksessa sekä -valtuustossa.

Kuva 1. Pudasjärven kuntalaiset, jotka syntyneet ulkomailla tai joiden kansalaisuus muu kuin Suomi tai äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

Kotouttamispalvelut osa kunnan peruspalveluja

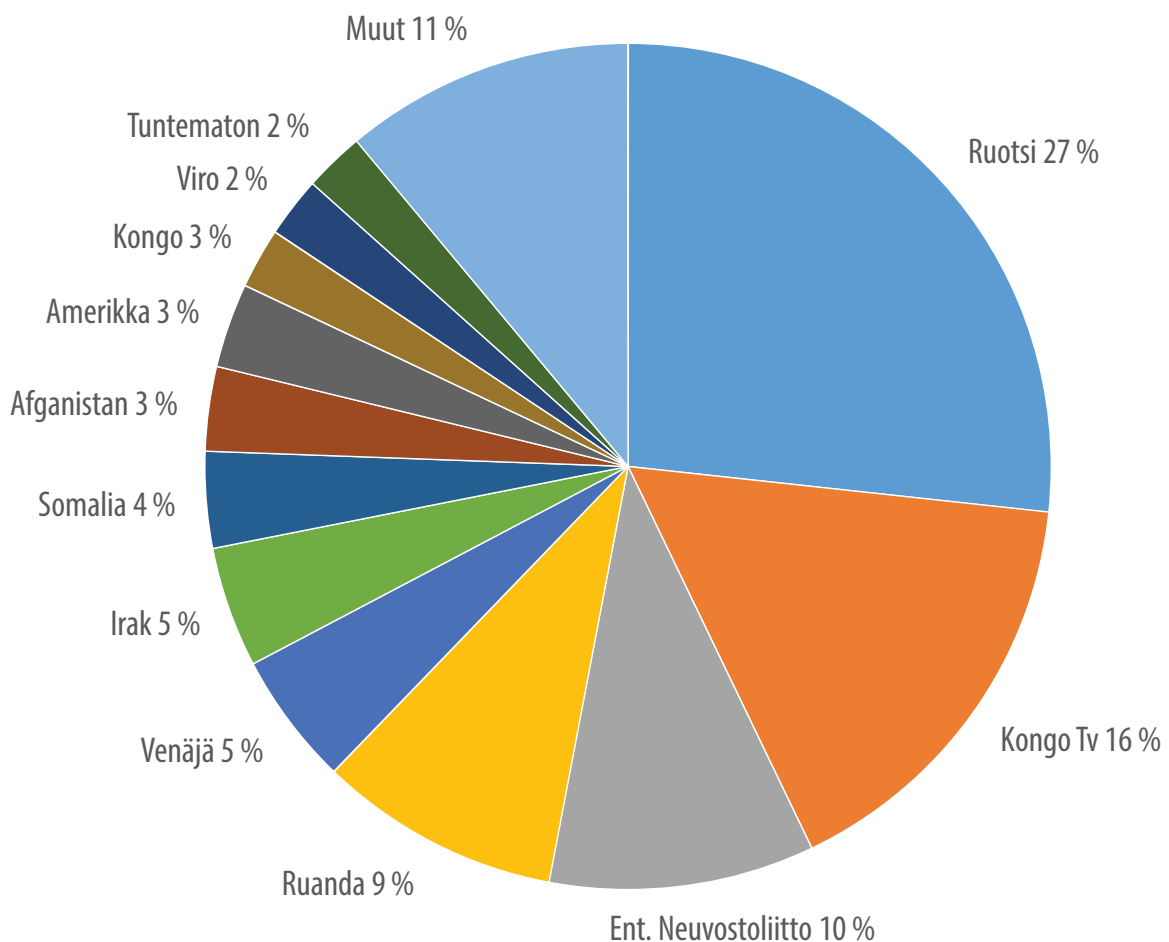
Pudasjärvellä on aloitettu neuvottelut pakolaisten vastaanottamisesta vuonna 2008. Tuolloin Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus lähetti kirjeen alueen kunnille neuvottelujen käynnistämiseksi. Samana vuonna Pudasjärven kaupunki ja Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus solmivat sopimuksen pakolaisten vastaanottamisesta ja sijoittamisesta kuntaan.

Vuonna 2009 Pudasjärven kaupunginhallituksen päätöksen mukaisesti Pudasjärven kaupungin ja Ely-keskuksen kanssa tehtiin sopimus alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden pakolaisten vastaanotosta ja tukiasumisyksikön toiminnasta. Samana vuonna ensimmäiset turvapaikanhakijoina tulleet nuoret saivat myönteisiä oleskelulupia ja kaupunginhallitus päätti myöntää kuntapaikan jokaiselle kuntaan jäävälle nuorelle.

Vuonna 2010 Pudasjärven kaupunginhallitus päätti jatkaa nuorten tukiasumisyksikön toimintaa ja perustaa lisäksi alaikäisille maahanmuuttajille 7-paikkaisen perheryhmäkodin. Samana vuonna kaupunginhallitus päätti käynnistää valmistavan opetuksen järjestämisen sekä ala- että yläkoulussa.

Vuonna 2011 Pudasjärven kunta pääsi mukaan valtakunnalliseen Osallisena Suomessa – maahanmuuttotyön ja kotoutumiskoulutuksen kehittämishankkeeseen. Tämä hanke toimi koordinoivana tahona kaikelle kunnan kotouttamistyölle, tavoitteena kehittää kunnallisia palveluja edelleen niin, että ne huomioivat myös maahanmuuttajat asiakkaina. Tässä vaiheessa laajennettiin myös käsitystä maahanmuuttajista. Ensimmäistä kertaa palvelujen kehittämistyössä alettiin huomioida nuorten lisäksi myös muita maahanmuuttajia (kuva 2). Tuolloin yksittäinen suurin maahanmuuttajien ryhmä oli perhesyistä, lähinnä avioliiton kautta, kuntaan muuttaneet.

Vuonna 2011 Pudasjärven kunnan johto, virkamiehet ja luottamushenkilöt alkoivat myös käydä keskustelua mahdollisesta kiintiöpakolaisten vastaanotosta. Tällöin oltiin taas osittain samanlaisen tilanteen edessä kuin vuonna 2009. Haettiin tietoa, mietittiin asian vaikutuksia, koetettiin ennakoida tulevaa ja valmistautua päätöksentekoon perusteellisesti. Kaupunginhallitus teki myönteisen päätöksen ensimmäisen kiintiöpakolaisryhmän vastaanottamisesta vuoden 2011 joulukuussa. Silloin päätettiin vastaanottaa seitsemän perhettä, yhteensä 42 henkilöä.

Kuva 2. Vuonna 2013 Pudasjärven ulkomailta syntyneet kuntalaiset syntymämaansa mukaan.

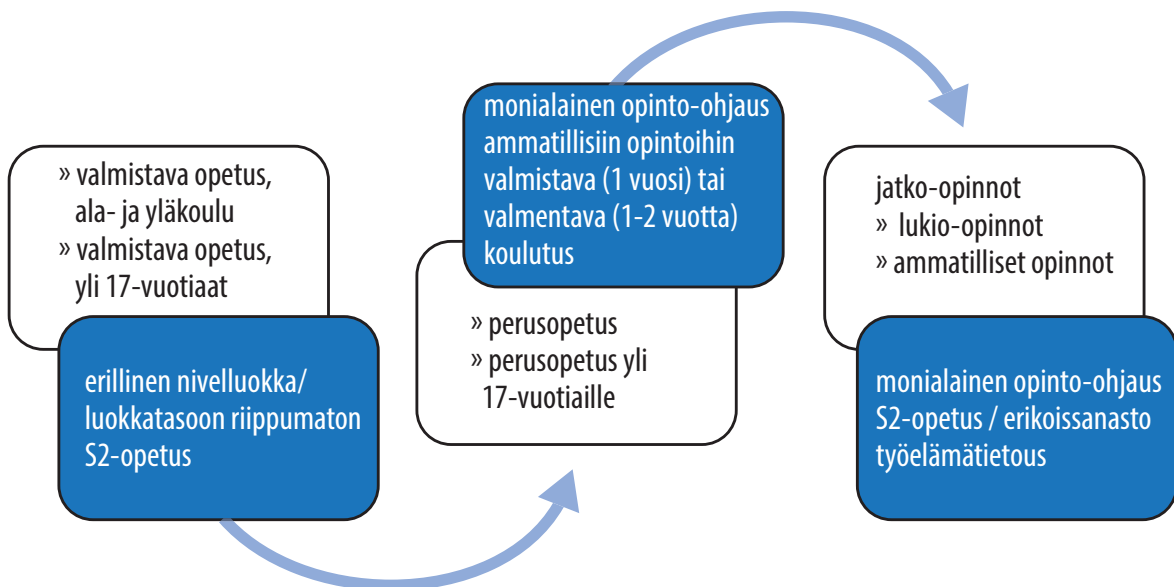

Näistä perheistä kuusi saapui Pudasjärvelle maaliskuussa 2012. Saman vuoden elokuussa kaupunginhallitus päätti solmia Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskuksen kanssa toistaiseksi voimassa olevan vastaanottosopimuksen. Sopimus pitää sisällään joka toinen vuosi tapahtuvan kiintiöpakolaisten vastaanoton sekä kuntapaikan myöntämisen perheryhmäkodin ja tuetun asumisen kautta kuntaan siirtyville sekä tarvittaessa myös vastaanottokeskuksesta kuntaan siirtyville myönteisen oleskeluluvan saaneille turvapaikanhakijoille. Samana vuonna kaupunginhallitus päätti perheryhmäkodin ja tuetun asumisen toiminnan siirtämisestä Oulunkaaren kuntayhtymän hoidettavaksi.

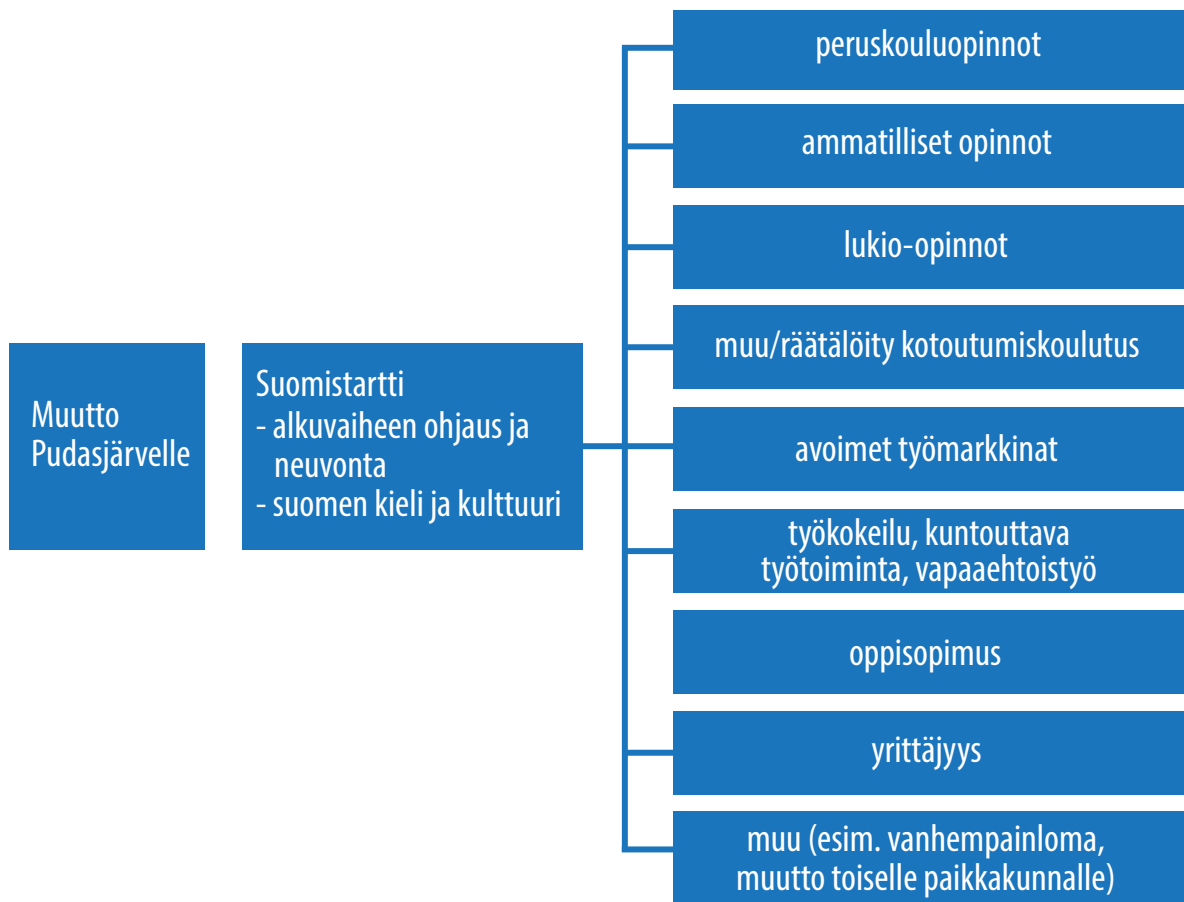
Vuonna 2013 Pudasjärven väestöstä noin 2,5%:lla on ollut maahanmuuttototausta. Tämän lisäksi ammatillisessa oppilaitoksessa on opiskellut reilut parikymmentä ulkomaalaista opiskelijaa. Paikkakunnalla toimii edelleen myös turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus, jossa noin sata ihmistä odottaa oleskelulupapäätöstään.

Toukokuussa 2013 kaupunginhallitus päätti vakinaistaa perusopetukseen valmistavan sekä S2 -opetuksen järjestämisen sekä ala- että yläkoulussa. Tämän lisäksi Pudasjärven kaupunginhallitus päätti järjestää tarvittaessa perusopetukseen valmistavaa ja varsinaista perusopetusta myös oppivelvollisuusiän ylittäneille oppilaille. Päätettiin perustaa myös ala- ja yläkoulun yhteinen nivelluokka, joka tukee oppilaiden siirtymistä luokkatasosta riippumatta valmistavasta opetuksesta yleisopetukseen. (kuva 3)

Syksyllä 2013 Osallisena Suomessa -hankkeessa kehitetty maahanmuuttajien alkuvaiheen koulutus- ja neuvontakokonaisuus, Suomistartti, siirtyi osaksi kansalaisopiston toimintaa (kuva 4).

Kuva 3. Perusopetuksen kautta kulkeva kotoutumispolku.

Kuva 4. Suomistartti, verkostomainen kunnan eri toimialojen yhteinen koulutusmalli.

Vuonna 2013 kunta laati myös uuden kotouttamisohjelman vuosille 2013–2016, missä määritellään se, mitä kotouttamispalveluja kunta on sitoutunut tuottamaan. Uusi kotouttamisohjelma ottaa huomioon kaikki kunnassa asuvat maahanmuuttajat ja lähtee niin sanotusta *normaaliuden periaatteesta*. Tämä tarkoittaa Pudasjärvellä sitä, että kunnan peruspalveluiden on kyettävä huomiomaan maahanmuuttajat asiakkanaan.

Pudasjärven kaupunginhallituksen pöytäkirjojen tarkastelu osoittaa, että maahanmuuttotyö ja kotouttamispalvelujen luominen ja kehittäminen ovat kunnassa vastanneet aina oman aikansa ja asiakkaidensa tarpeisiin. Palveluja on luotu ja kehitetty sitä mukaa kuin niille on esiintynyt tarvetta ja mahdollisuuksia. Humanitaarinen vastaanotto on aiheuttanut sen, että kunnassa on jouduttu rakentamaan uusia palveluja, joita ei ole ennen ollut. Tämä työ on aiheuttanut myös sen, että kunnan koko palvelurakenne on jouduttu käymään läpi. Tällöin on tarkasteltu niiden riittävyttä ja kykyä huomioida myös maahanmuuttajat asiakkanaan. Tässä yhteydessä myös muut maahanmuuttajat on alettu huomioida ensimmäistä kertaa kunnan palveluissa.

Elinvoimaa kuntalaisista

Se, että maahanmuutto on linjattu kunnassa yhdeksi elinvoimaa lisääväksi tekijäksi, on sinällään mielenkiintoinen avaus. Linjaus on myös herättänyt paljon keskustelua ja voimakkaita mielipiteitä puolesta ja vastaan niin paikallisesti kuin kansallisestikin. Elinvoima itsessään on käsitteenä sen verran moniulotteinen, että sen tarkempi avaaminen on lähestulkoon aina paikallaan, kun sitä käytetään esimerkiksi perustelemaan kaupungin kehittämistoimintaa tai poliittista päätöksentekoa.

Kun maahanmuuton sanotaan lisäävän elinvoimaa, voidaan sillä tarkoittaa esimerkiksi väestömäärän kasvamista, ikärakenteen tervehtymistä tai uusien työpaikkojen syntymistä. Toisaalta maahanmuutosta toivotaan helpotusta mahdolliseen tulevaan työvoimapulaan. Osalle elinvoima tarkoittaa yleisen ilmapiirin muuttumista moninaisemmaksi.

Vuonna 2013 valmistunut Vaasan yliopiston tutkimus ”Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä” tukee tätä näkökulmaa maahanmuuton elinvoimaa lisäävästä vaikutuksesta. Tutkimuksen mukaan maahanmuuton ensisijainen hyöty maaseutukunnille on myönteinen vaikutus kuntien elinvoimaisuuteen: uusia asukkaita, ikärakenteen nuorentuminen ja palveluiden ja/tai elinkeinojen saatavuus ja laajentuminen. Toisaalta samainen tutkimus toteaa, että maahanmuuton aiheuttamat suurimmat ongelmat liittyvät palveluiden järjestämiseen (Martin et al. 2013).

Strategiatyön tarkastelu osoittaa selvästi sen, että strategian toteutumista voidaan arvioida ja tarkastella vasta jälkikäteen. Strategia joko toteutuu tai ei toteudu kuin vasta toiminnan kautta. Pudasjärvellä maahanmuutto ja maahanmuuttotyön kehittäminen on kirjattu ensimmäistä kertaa kunnan strategiaan (kuntasuunnitelma) vuonna 2011. Tämän strategian/suunnitelman toteutumista voidaan siis arvioida nyt vuonna 2014 toteutuneen tai toteutumatta jääneen toiminnan kautta. Konkreettinen toiminnan kuvaus löytyy kaupungin kotouttamisohjelmasta, joka on laadittu vuonna 2013. Se on asiakirja, missä kuvataan kunnan palvelut maahanmuuttotyön näkökulmasta ja se myös ohjaa sekä sitoo kunnan toimijoita, palvelun tuottajia.

Keväällä 2014 toteutettuun sähköpostikyselyyn tuli 27 vastausta kunnan ja kuntayhtymän työntekijöiltä. Näiden vastausten perusteella kotouttamispalvelujen tuottajat eli kunnan ja kuntayhtymän työntekijät arvioivat kotouttamispalveluiden vaikuttavuutta eri tavoin. Vastaajat myös laajensivat kuntasuunnitelmasta löytyvää arvokeskustelua mielenkiintoisilla tavoilla.

Kuntasuunnitelmassa Pudasjärveä määrittäviksi arvoiksi on nimetty uusi, elinvoimainen ja ennakkoluuloton. Näitä pidettiin vastausten perusteella yleisesti hyvinä, vaikkakin jossain määrin riittämättöminä. Arvojen ajateltiin yleisesti kertovan halusta etsiä uusia tapoja toteuttaa palveluja ja taata mahdollisuudet hyvään elämään Pudasjärvellä myös tulevaisuudessa. Uusi miellettiin myös useissa vastauksissa uudelleenlaiseen ajatteluun ja uusien asenteiden näkymiseen. Joissakin vastauksissa arvojen ajateltiin olevan liian idealistisia toteutuakseen.

*”Tarvitaan uusia arvoja, jotka määrittelee Pudasjärven uudelleen. Ehkä nyt on sellainen aika, että rikotaan jotain vanhaa ja halutaan luoda jotain uutta.”
(vastaus sähköpostikyselyyn)*

Suurin osa vastaajista koki käyvänsä omassa työyhteisössään arvokeskustelua säännöllisesti, mutta osa taas kertoi arvoista käytävän keskustelun puuttuvan kokonaan tai olevan hyvin vähäistä. Useat vastaajista kertoivat keskustelevansa kuntasuunnitelmaan määritellyistä arvoista myös vapaa-ajallaan kuntalaisten kanssa.

”Arvoista ei juurikaan käydä keskustelua työyhteisön sisällä, mutta kylläkin ulkopuolella, jossa sitä täytyy lähinnä sietää, vaikka joskus haluaisi jotain viiltävää sanoakin.” (vastaus sähköpostikyselyyn)

Lisäksi ne vastaajat, jotka kokivat kuntasuunnitelmaan nimetyt arvot riittämättömiksi, haluaisivat kaupungin strategiatyössä näkyvän paremmin kuntalaisen/ihmisen näkökulman. Nämä vastaajat korostivat kunnan tehtävän olevan kuntalaistensa hyvinvoinnista huolehtimisen ja siksi tätä näkökulmaa pidettiin kaikkein tärkeimpänä kunnan toimintaa sekä myös arvoja luovana ja ohjaavana asiana. Osa vastaajista piti kuntasuunnitelmaan kirjattuja arvoja liian idealistisina, muutoshä-

kuisina tai ”mainosmaisina”. He kaipasivat arvokeskusteluun maltillisuutta sekä pitäytymistä entisessä ja turvalliseksi koetussa tavassa toimia.

Vastaajien mukaan arvoista käytiin keskustelua erityisesti juuri kuntasuunnitelman valmistuttua, mutta ei juurikaan enää sen jälkeen. Osa vastaajista ei nähnyt tätä erityisenä ongelmana, mutta osa taas kaipasi arvokeskustelua osaksi arkea ja jatkuvaa oman työnsä kehittämistä.

”Arvoista käytiin keskustelua silloin heti kuntasuunnitelman valmistumisen jälkeen, mutta ei enää. Olisi hyvä, että keskustelua käytäisiin, koska arvot on tosi tärkeitä. Ne tulee esille silloin, kun omassa työssä tulee joku valintatilanne ja pitää valita useammasta vaihtoehdosta. Jos silloin on selkeät arvot olemassa, omaa työtä on helpompi ohjata niiden mukaan.” (sähköpostikyselyn vastaus)

Kyselyssä vastaajilta kysyttiin heidän mielipidettään ja ajatuksiaan siitä, että maahanmuutto ja -työ on kirjattu kuntasuunnitelmaan yhdeksi kunnan elinvoimaa lisääväksi tekijäksi.

”Se antaa liian yksipuolisen kuvan tästä asiasta ja on herättänyt paljon kritiikkiä varsinkin silloin alussa. Sitä ajatusta olisi pitänyt avata ja selittää niitä syitä ja taustoja, miksi se on kirjattu niin. Mietin sitäkin, että miksei siinä huomioitu samalla tavalla muita ryhmiä. Ehkä siinä olisi ollut parempi puhua esimerkiksi kansainvälisyyskasvatuksesta, kansainvälisestä kaupasta ja suvaitsevaisuudesta. Sitten siinä kuntasuunnitelmassa puhuttiin siitä työvoiman saatavuudesta siinä maahanmuuton kohdalla. Siinäkin olisi pitänyt huomioida myös muut ryhmät, joiden työpanos pitäisi saada käyttöön. Esimerkiksi osatyökykyisten osallistumista työelämään ei ole vielä osattu ratkaista.” (vastaus sähköpostikyselyyn)

Yleisesti vastauksissa mainittiin hyvänä asiana maahanmuuton mukanaan tuomat uudet ihmiset/kuntalaiset ja työpaikat. Uusien ihmisten katsottiin tuovan mukanaan uudenlaista ajattelua ja virkeyttä paikalliseen yhteisöön. Osa vastaajista ei nähnyt tai halunnut kommentoida maahanmuuton vaikutusta kunnan elinvoimaan lainkaan. Vastauksissa maahanmuuton katsottiin toisaalta tuovan mukanaan myös haasteita, joihin kunnan on löydettävä ratkaisut ja uudet tavat tuottaa palveluita. Erityisesti humanitaarisen vastaanoton katsottiin haastavan sekä kunnan peruspalvelut että koko paikallisen yhteisön.

”En usko, että maahanmuutto lisää elinvoimaa muutoin kuin työllistämällä ja tuomalla käyttöä tyhjillään oleviin rakennuksiin. Mutta voi olla, että myöhemmin sillä on positiivista vaikutusta meidän kaikkien ajatteluun ja sitä kautta yritteliäisyyteen.” (vastaus sähköpostikyselyyn)

”Maahanmuutto on tuonut tullessaan tietenkin uusia työpaikkoja, mutta myös rikastuttanut kunnan elämää monin eri tavoin. Koulut, päiväkodit, terveyden-

huolto ja muut tahot ovat päässeet laajentamaan omaa osaamistaan ja näkökulmaansa ja opettelemaan uusia asioita. Mielestäni maahanmuuton kautta olemme päässeet kunnassa hieman ”takapajuisesta” ajattelusta katsomaan asioita laajemmasta perspektiivistä ja maailma on tullut tutummaksi ja ymmärrystä on tullut myös lisää.” (vastaus sähköpostikyselyyn)

Kyselyyn vastanneiden joukosta nousivat kotouttamispalveluiden joukosta erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä opetus- ja koulutuspalvelut. Niitä pidettiin tärkeimpinä kotoutumista tukevinä palveluina. Samat vastaajat määrittivät kotoutumisen usein myös suomen kielen osaamisen ja oman elämänhallinnan taitojen kautta. Maahanmuuttajan katsottiin olevan kotoutunut, kun hän osaa suomen kieltä, pystyy hoitamaan omaa elämäänsä koskevia asioita ja pärjäävänsä samoilla kunnan peruspalveluilla kuin muutkin kuntalaiset. Osa vastaajista korosti jokaisen kotoutujan itse määrittelevän sen, mitä kotoutuminen heille merkitsee ja milloin he kokevat olevansa kotoutuneita. Useimmissa vastauksissa kotoutumista määriteltiin hiukan vaikeasti mitattavilla termeillä, kuten ”oman paikan löytämisellä”, ”asioiden sujumisella” tai ”uuden kulttuurin omaksumisella”.

”Tuntuu, että olosuhteisiin nähden palveluja on ihan hyvin saatavilla. Ei kai niitä resursseja ole paljon missään, mutta suhteellisen hyvin kuitenkin. Asennerutinaa kuuluu kyllä aina välillä, mutta tuntuu, että sellainen ammatillisuuskin on kasvanut. Vaikka kyllä sitä piiloasenteellisuuttakin näkyy vielä. ... sekin on vähän vaikea asia määritellä, että mikä on riittävää. Ei ole hyvä, jos hoivataan liikaa vaan aina pitää muistaa tukea myös sen ihmisen omaa aktiivisuutta ja omaa vastuuta. Mutta se rajan vetäminen on kyllä vaikeaa. ... no minä ajattelen jotenkin niin, että ihminen on silloin kotoutunut, kun tuntee kuuluvansa yhteisöön. Se on se yksilön oma tunne. Silloin kun ihminen saa yhteisöltä jotain ja pystyy antamaan sille jotain. Siitä syntyy se tunne osallisuudesta. Itse asiassa minusta kotoutuminen ja osallisuus tarkoittaa aika samoja asioita.” (vastaus sähköpostikyselyyn)

Kirjallisuus

- Alanko, Anu (2010): Nuoren turvapaikanhakijan polku Pudasjärvellä, loppuraportti, Joutsen Median painotalo Oy, Oulu.
- Haavisto, Sari, Lappalainen, Maija, Pöyhönen, Sari & Tarnanen, Mirja (toim.) (2013): Osallisena Suomessa, kokeiluhankkeiden satoa. Kirjapaino Kari, Jyväskylä.
- Harilahti-Juola, Virpi, Evdokimova, Olga & Ruunaniemi, Katja (2013): Suomistartti, maahanmuuttajien alkuvaiheen koulutus ja neuvonta, toiminta- ja koulutus suunnitelma. Pudasjärven kaupunki.

- Harilahti-Juola, Virpi, Kälkäjä, Mikko & Ruunaniemi, Katja (2013): Osallisuus kotouttaa, Suomistartti-kotoutumiskoulutus yhdistää alkuvaiheen ohjauksen ja neuvonnan sekä suomen kielen koulutuksen 2013, Pudasjärven kaupunki.
- Keränen, Heikki & Rontti, Sami (toim.) (2010): Pohjois-Pohjanmaan maahanmuuttostrategia 2015, Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 02/2010.
- Kälkäjä, Mikko & Mäntylehto, Marianne (2011): Sopimus Pudasjärven kaupungin elinvoimaisuuden kehittämistä, Kuntasuunnitelma 2012 –2018. Pudasjärven kaupunki.
- Martin, Anna, Mäntylä, Miia & Pakkanen, Merja (2013): Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä 2013, Vaasan yliopisto Levón-instituutti.
- Lautiola, Hannele (2013): Kumppanuutta kotouttamisen kentillä, Esimerkkejä viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöstä kotouttamisessa, Kopio Niini.
- Ramboll Management Consulting (2013): Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2013, TEM raportteja 38/2013, Työllisyys- ja yrittäjyysosasto.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013): Osallisena Suomessa –hankkeen arviointiraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2013.

Muut lähteet

- Valtion kotouttamisohjelma, hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015
- Pudasjärven kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2009
- Pudasjärven kaupunki, kotouttamisohjelma 2013–2016
- Sähköpostikysely Pudasjärven kunnan ja Oulunkaaren kuntayhtymän toimijoille, kotouttamispalveluiden tuottajille (26 vastausta)
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 21.10.2008
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 18.11.2008
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 13.7.2009
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 16.2.2010
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 16.2.2010 ja 7.9.2010
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 7.12.2010
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 20.12.2011
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 7.8.2012, 6.11.2012 ja 18.12.2012
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 13.5.2013
- Pudasjärven kaupunki, ote pöytäkirjasta, Kaupunginhallitus 19.11.2013

Ehjempään aikuisuuteen osallistavan kasvatuksen keinoin

Mervi Kaukko

Tausta

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten yksin maahan tulleiden lasten osallisuuden tukeminen voi edistää heidän kasvuaan haavoittuvaisesta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Yksintulleiden lasten haavoittuvaisuutta ei tarvitse perustella; pako kotimaasta, sekava elämäntilanne ja ero vanhemmista traumatisoivat tutkimusten mukaan suurta osaa turvapaikanhakijalapsista Suomessa (Suikkanen 2010) ja muualla (de Anstiss et al. 2009; Drury & Williams 2012; Fazel et al. 2005; Montgomery 2011). Heidän haavoittuvaisuuttaan lisääviä, yhteisiä tekijöitä ovat myös yksinäisyys, epätietoisuus tulevasta sekä mahdollisen salakuljetuksen ja seksuaalisen hyväksikäytön aiheuttamat traumat (FRONTEX 2010). Ulkomaalaistaustaisten nuorten syrjäytymisriski on viisinkertainen suomalaistaustaisiin nuoriin verrattuna, minkä lisäksi perheestä erillään asuminen kasvattaa riskiä entisestään (Myrskylä 2011, 14, 97). Lisäksi turvapaikanhakijanuoret ovat moninkertaisessa siirtymävaiheessa lapsuuden ja aikuisuuden, kotimaan kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin sekä oman yhteisön jäsenyyden ja uusien verkostojen välillä.

Toisaalta odotusaika voi olla myös ikkuna suomalaiseen yhteiskuntaan ja mahdollisuus kokeilla omia kykyjään yhteiskunnan tulevana jäsenenä. Lasten ja nuorten osallisuuden tärkeys syrjäytymisen ehkäisyssä ja hyvinvoinnin lisäämisessä tiedetään. Non-formaalissa ympäristössä, koulun ulkopuolella tapahtuvan osallistavan kasvatuksen on havaittu tukevan tehokkaasti lasten ja nuorten identiteetin tervettä kehitystä ja ehkäisevän syrjäytymistä ja ongelmakäyttäytymistä (ks. mm. Percy-Smith & Thomas 2010). Osallistamisen merkitys korostuu työskenneltäessä kaikkein vaikeimmissa oloissa elävien lasten kanssa; sen on havaittu auttavan nuoria rakentamaan luottavaisia suhteita aikuisiin, ymmärtämään omat oikeutensa ja käyttämään valmiuksiaan rakentavasti (Ray 2010;

Doná 2007; Feinstein et al. 2010). Vaikka turvapaikanhakijanuorten osallisuuden tärkeys mainitaan kansainvälisissä sopimuksissa¹, EU-säännöstöissä² ja kansallisissa lapsi- ja nuorisopolitiikan linjauksissa³, kentältä puuttuu tutkimustieto osallistavan kasvatuksen perustaksi. Tutkimustiedon puuttuessa ei edes voida varmasti sanoa, minkälainen osallisuus olisi merkityksellistä ja voimaannuttavaa turvapaikkaprosessin aikana, jolloin yhteiskunnallinen toimijuus formaaleissa puitteissa on varsin rajoitettua. Osallisuus, yhteisöllisyys ja kuuluvuuden tunne ovat merkityksellisiä kaikkien lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta, mutta epäilemättä haastavia elämäntilanteessa, jota leimaa vahvasti epävarmuus, vaihtuvat ihmiset ja tilapäisyys.

Näihin haasteisiin vastataksemme aloitin osallistavan toimintatutkimuksen yksin maahan tulleiden tyttöjen ja heidän kanssaan työskentelevien ohjaajien kanssa Oulun vastaanottokeskuksen kahdessa alaikäisyksikössä (ryhmäkoti ja tukiasumisyksikkö). Tutkimuksessani tavoitteena on ollut selvittää, miten yksin maahan tulleet tytöt itse ymmärtävät osallisuuden, ja minkälainen osallisuus on voimaannuttavaa heidän tilanteessaan. Pohdin, miten vastaanottokeskus voi toimia osallistavan kasvatuksen kenttänä. 11 yksintulleen 8–17-vuotiaan turvapaikanhakijatyttö ja yhdeksän heidän kanssaan työskentelevän ohjaajan haastattelujen pohjalta kerron, mitä yksin maahan tulleet tytöt toivoivat ohjaajilta ja miten ohjaajat kokevat voivansa vastata heidän tarpeisiinsa. Ennen tyttöjen ja ohjaajien näkemysten esittelyä määrittelen, mitä tarkoitan osallistavalla kasvatuksella.

Osallistava kasvat

Osallistava kasvat

¹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikkelit 3 ja 12; sopimuksen yleiskommentti 6/2005: ”Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin”.

² Council of EU 2009, 2 Neuvoston päätöslauselma ilman huoltajaa tulevista kolmansien maiden alaikäisistä kansalaisista.

³ Lastensuojelulaki 5 §, Lapsiasiainneuvottelukunnan kannanotto yksin maahan tulevien turvapaikanhakijalasten vastaanoton kehittämisestä, 2010.

monentasoiseen toimintaan, esimerkiksi tutkimuksesta puhuttaessa mihin tahansa toimintaan kysymyksiin vastaamisesta tutkimuksen suunnittelemiseen ja toteuttamiseen (Christensen & Prout 2002). Niemi, Heikkinen ja Kannas (2010, 53) johtavat osallisuus-termin *participation*-vastikkeen lisäksi termistä *engagement*, jolla viitataan sitoutumiseen ja huomion kiinnittämiseen tiettyyn asiaan. Kasvatustieteessä osallisuus liitetään usein kriittisen pedagogiikan viitekehyksessä tehtävään osallistavaan toimintatutkimukseen, jonka tavoite on lisätä osallistujien tietoisuutta ja pyrkiä sosiaaliseen muutokseen ruohonjuuritasolla (Freire 2000; Fals Borda & Rahman 1991). Laajemmin ajateltuna osallisuus-termillä voidaan myös viitata kansalaisyhteiskuntaan ja demokratiaan (Habermas 1989), vallan jakautumiseen (Foucault 1980) tai ”toiseuden” kohtaamiseen post-koloniaalisessa kirjallisuudessa (Said 2000). Yleisemmin käytetyissä lasten osallisuuden malleissa (Hart 1997; Shier 2001) osallisuuden asteet esitetään hierarkkisina, jolloin korkeammalle päästessä aikuiset siirtävät päätösvaltaansa lapsille. Tosin kriitikot (esim. Sinclair 2004) ja myös Shier (2006) itse ovat myöhemmin todenneet, että sopiva osallisuuden taso on tilanne- ja yksilökohtaista eikä aikuisten työpanoksen väheksyntä ole tarkoituksenmukaista lasten osallistavassa kasvatuksessa.

Vilkkaasta tieteellisestä keskustelusta huolimatta lasten ja nuorten osallisuus on yhä jäsentämätön termi, johon liittyy paljon ennakkokäsityksiä etenkin siitä, kenen ehdoilla nuorten osallisuuden pitäisi toteutua (Lansdown 2010, 11). Yleinen käsitys on, että osallisuuden edellytykset ovat kaikille samat, kunhan osallisuus määritellään tarpeeksi laajasti. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien osallisuuteen liittyy kuitenkin erityisiä haasteita niin Suomessa (esim. Honkasalo 2011; Kivijärvi & Herranen 2010) kuin muuallakin (esim. Mason & Bolzan 2010). Ympäristöstä johtuvien haasteiden lisäksi osallisuuden tukemista vaikeuttaa se, että lasten taustat ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten he näkevät merkityksellisen osallisuuden tai osallistavan kasvatuksen päämäärät, eikä lasten kokemuksilleen antamia merkityksiä voi arvata ulkopuolelta.

Vaikka tutkimukseni tavoitteena oli määritellä osallisuus tyttöjen omista lähtökohdista, tarvitsimme jonkin määritelmän keskustelumme pohjaksi. Aloitimme keskustelun tutustumalla YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista, joka sisältää yhden useimmin käytetyistä määritelmistä lasten ja nuorten osallisuudesta. Artiklassa 12 (YK 1989) todetaan seuraavasti: *”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.”* Vaikka artiklan 12 sanamuotoja voidaan kritisoida muun muassa kulttuuriin tai lapsen ja aikuisen rooleihin sidotuista ennakkokäsityksistä (esim. Freeman 2009), artiklassa määritellään kuitenkin osallisuus kaikkien sopimusvaltioiden alueella olevien lasten oikeudeksi, koskien myös yksintulleita turvapaikanhakijalapsia.

Mitään kasvatustyötä ei voi tehdä ilman eettisiä sitoumuksia ja oletuksia, jotka määrittävät toiminnan rakentumista ja päämääriä. Turvapaikanhakijalasten tilanne tuo päämäärän pohdintaan erityishaasteita: mihin yhteiskuntaan turvapaikanhakijalasten tulisi integroitua ja mille arvoille sen tulisi rakentua? Näitä asioita on toki mietittävä kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskennellessä nopeasti muuttuvassa maailmassa, mutta turvapaikanhakijalasten kanssa tarve on konkreettinen: heidän tulevaisuudestaan ei tiedetä edes sitä, saavatko he turvapaikan Suomesta vai lähtevätkö he maasta. Turvapaikanhakijalapsen odottavat päätöstä monikertaisessa välitilassa; ei enää kotimaassa, mutta ei vielä uuden kotimaan yhteiskunnassakaan, ei enää lapsuudessa (etenkään kotimaan määritelmien mukaan), mutta ei vielä aikuisuudessakaan (Alitolppa-Niitamo 2003, 18–21; Björklund 2014; Suoranta 2011, 42). Epävarmuus tulevasta ei tarkoita sitä, että lapsuutta tai nuoruutta vastaanottokeskuksessa ei voisi käyttää rakentavasti. Päinvastoin, osallistava kasvatusta voi täyttää vastaanottokeskuksessa olevaa ”välitilaa” herättäen henkiin sitä elämää, jota kaikissa nuorissa on, mutta jota ympäristö rajoittaa.

Dialogi osallistavassa kasvatuksessa

Tasa-arvoinen dialogi ja yksilöiden ominaisuuksien kunnioitus ovat osallistavan kasvatuksen kulmakiviä. Paulo Freiren (2000) mukaan dialogi on ihmisten yhteistä todellisuuden nimeämistä ja muuttamista, mikä rakentuu uskosta ihmisiin tasa-arvoisina subjekteina. Martin Buberin (1993, 39) mukaan dialogi toteutuu minä-sinä-suhteessa, jossa osapuolia arvostetaan aitoina ja ainutlaatuisina. Dialogin jäsenet asettuvat suhteeseen omasta perustastaan lähtien; molemminpuolisessa kohtaamisessa he pystyvät näkemään koetun tapahtuman myös toisen osapuolen näkökulmasta. Buberin mukaan dialoginen kohtaaminen ei kuitenkaan tarkoita liiallista empatiaa; omien tunteiden heijastamista toiseen ja itsen siirtämistä toisen osaan. Toisin sanoen dialogissa vastaanottokeskuksen nuoren ja ohjaajan välillä molemmat osapuolet ymmärtävät, että yhdessä koettu tilanne on nuorelle tärkeä osa elämää, kun taas ohjaajille kanssakäynti on osa heidän työtään.

Lähtökohtien erilaisuuden tiedostaminen ei tarkoita sitä, että ohjaajan pitäisi asettua nuoren osaan ja ymmärtää ne merkitykset, joita nuori kokemuksilleen antaa. Sen lisäksi, että toisen osaan samaistuminen on hyvästä tarkoituksesta huolimatta nuoren muotoilemista ohjaajan kuvan mukaiseksi ja esineellistämistä (Värri 2000, 67), se on useimmiten myös mahdotonta. Muiden muassa Boyden ja de Berry (2004, xxi) kirjoittavat, että aseellisia konflikteja kokeneet lapset ja nuoret antavat kokemuksilleen merkityksiä, jotka eroavat ulkopuolisten oletuksista heidän haavoittuvaisuudestaan tai vahvuudestaan. Esimerkiksi ero perheestä koetaan usein kivuliaampana kuin sodan kauheuksien kokeminen, ja monet sodan kokeneet lapset selviävät kokemuksistaan huolimatta traumatisoitumatta (Williams 2006). Tämän vuoksi halusin tutkimuksessani tyttöjen kertovan minulle, miten esimerkiksi heidän sukupuolensa, etninen taustansa ja asemansa turvapaikanhakijana vaikuttavat heidän osallisuuteensa ja hyvinvointiinsa sen sijaan, että olisin korostanut heidän haavoittuvaisuuttaan kirjallisuuden perusteella (vrt. Ellsworth 1989).

Dialogia vaikeuttaa se, että harva turvapaikanhakijanuori vaatii oikeuksiaan, vaikka niistä tietäisikin. Ravi Kohlin (2007) mukaan monet yksin maahan tulleet lapset ja nuoret pyrkivät olemaan mahdollisimman ”näkymättömiä ja harmittomia”, jotta he eivät vaarantaisi tulevaa turvapaikkapäätöstä. Kohlin (2006) tutkimus on myös osoittanut, että aggressiiviset ja pelottaviksi koetut tutkimukset pakomatkasta ja paon syistä saavat lapset ja nuoret harkitsemaan sanansa tarkkaan muissakin yhteyksissä. Tämä vaikeuttaa dialogin rakentamista myös vastaanottokeskuksen asumisyksiköissä; kaikkea kommunikaatiota voi leimata pelko siitä, että sanoo turvapaikkaprosessin kannalta jotain haitallista tai ristiriitaista. Tulevaa turvapaikkaa ei haluta vaarantaa eikä nykyistä oloa vastaanottokeskuksessa vaikeuttaa liiallisilla vaatimuksilla tai kritiikillä. Pakollinen tai omavalintainen hiljaisuus, eleiden sopivuuden arviointi sekä epäily muiden luottamuksesta ja luotettavuudesta vaikuttavat lasten hyvinvointiin.

Toiveena sujuva arki ja valmistautuminen tulevaisuuteen

Tutkimuksestani kävi ilmi, että turvapaikanhakijatyttöjen käsitys osallisuuden merkityksestä heidän omalle hyvinvoinnilleen eroaa merkittävästi yleisimmistä, valtaväestön lapsille ja nuorille suunnatuista osallisuusmääritelmistä. Esimerkiksi lasten oikeuksien sopimuksessa mainittuun oman äänen saamiseen kuuluviin suhtauduttiin ristiriitaisesti: tyttöjen mukaan lasten tai nuorten ei pidä saada päättää suurista asioista, kuten koulun käynnistä tai ulkona liikkumisesta myöhään illalla. Tutkimukseni tyttöjen lähtökulttuureissa lapsen ja aikuisen hierarkia voi erota merkittävästi suomalaisesta asenneilmapiiristä. Lasten ei kaikissa kulttuureissa oleteta ilmaisevan mielipidettään aikuisille; esimerkiksi monissa Afrikan maissa oikeutta tulla kuulluksi seuraa velvollisuus ruokkia perhe (Twum-Danso 2010, 136).

Sen lisäksi, että mielipiteiden ilmaisun epäiltiin olevan sopimatonta, vaikuttamismahdollisuuksia ei edes aina haluttu: tytöt arvostivat sitä, että heillä oli luotattavia aikuisia ympärillä päättämässä asioista, joista he eivät mielestään itse tienneet tarpeeksi. Tytöt myös mainitsivat, että tärkeimpiin elämän suuntaa määritteleviin päätöksiin (tuleva turvapaikkapäätös) omilla mielipiteillä ei kuitenkaan ole vaikutusta. Toisaalta tytöt kertoivat haluavansa vaikuttaa päätöksiin, kuten esimerkiksi ruokaan tai huonekaverin valintaan liittyvissä kysymyksissä. Vaikka arkisiin asioihin liittyvät päätökset saattavat vaikuttaa vähäpätöisiltä ulkopuolisen silmissä, ne olivat merkityksellisiä tytöille. Naila Kabeerin (1999) mukaan tämänkaltaisten ”toissijaisten” valintojen voimaannuttava vaikutus korostuu, kun suuret, elämän suuntaa määrittelevät päätökset ovat muiden käsissä.

Vaikka projektimme tavoitteena oli parantaa tyttöjen hyvinvointia ja osallisuutta tässä hetkessä, on inhimillistä ja ymmärrettävää, että tyttöjen haaveet kohdistuivat tulevaisuuteen, kun ”oikea elämä” turvapaikkaprosessin jälkeen alkaa. Hyvinvointia tässä hetkessä edisti se, että nuori tunsii tekevänsä jotain omaa tulevaisuuttaan varten. Väliaikaisuuden tunnelma korostaa ajan häilyväisyyttä; turvapaikanhakijatyttöjen, kuten kenen tahansa, tässä hetkessä olemista ei voi erottaa menneestä tai tulevasta (vrt. Uprichard 2008). Tyttöjen mukaan ohjaajat voivat tukea heitä parhaiten opettaen tulevaisuudessa tarvittavia käytännön taitoja ja niin, että heidän omat vastuunsa ja tehtävänsä lisääntyvät asteittain kehittyvien valmiuksien mukaisesti. Kuten yksi tyttö sanoi:

”Me asutaan täällä (Suomessa) koko elämä, pitää oppia itse. Eihän silloin opi jos aina joka kerta joku näyttää sinulle, se ei ole oppimista. Silloin tulee laiskaksi, elämä ei ole kokonaista. Ohjaajat tekee hyvää työtä, he auttavat kaikkia alussa, sitten jättävät rauhaan. Se on hyvä tulevaisuuden takia. Meidän mielestä ohjaajat ovat tosi hyviä, lapset saa hyvän elämän koska he oppivat tekemään asioita itse.”

Vaikka haastatteleman tytöt tiesivät mahdollisuudesta puhua ohjaajille ongelmistaan, monet päättivät olla puhumatta. Ohjaajat nähtiin nimenomaan tukena

arkipäiväisissä asioissa, eikä arjen sujuvuutta haluttu vaikeuttaa työstämällä hankalia asioita. Tytöt totesivat, etteivät aikuiset voi tietää, miltä heistä tuntuu, ohjaajat puolestaan totesivat, etteivät he väitäkään tietävänsä. Antamalla nuoren puhua tai vaieta oman halunsa mukaan ohjaajat pyrkivät ottamaan huomioon hänen sen hetkiseen tarpeeseensa.

Koti ja kuulumuus

Osallisuus on mahdollista vain ympäristössä, jossa lapsi tai nuori tuntee kuuluvansa hyväksyttynä joukkoon. Yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja kodinomaisuuteen pyrkiminen nousivat tärkeiksi teemoiksi sekä tyttöjen että työntekijöiden haastatteluissa. Kuulumuuden tunteeseen tai kodinomaisuuteen vaikuttavia tekijöitä on vaikea käsitteellistää etenkin tulkkien välityksellä. Lisäksi ajatukseen kodista voi liittyä turvapaikanhakijalasten mielikuvissa myös turvattomuutta ja muita negatiivisia ajatuksia. Vaikka käytimme kotiin liittyviä termejä harkiten, tulkintani mukaan tytöt puhuivat kuulumuuden tunteesta ja kodinomaisuudesta positiivisessa mielessä, kun he kertoivat, mikä sai heidät tuntemaan olonsa hyväksi asumisyksiköissä. Haastattelujen perusteella kodinomaisuutta edistää se, että aikuinen on luotettava ja aina saatavilla, että elämässä on jonkinlaista pysyvyyttä ja että omassa huoneessa saa olla rauhassa. Tytöt toivoivat järjestystä ja pysyvyyttä kaaoksen ja epävarmuuden leimaamaan elämänvaiheeseen. Pysyvyyden kannalta oli tyttöjen mielestä tärkeää, että he saavat asua samassa yksikössä koko prosessin ajan, luoden suhteita muihin nuoriin ja aikuisiin: *”Ei sais siirrellä. Jos joku päättää niin sitte sinä menet sinne. Et tiedä minkälainen paikka se on, et tunne ketään, et tiedä mistään mitään.”*

Giorgina Donán (2007, 217) mukaan yhteisöllisyyden ja yhteisen osallisuuden luominen on haastavaa ryhmissä, jotka ovat syntyneet kriisin seurauksena tai pakotettuina. Monet kielet, erilaiset taustat ja elämäntilanteet vaikeuttavat yhteisöllisyyden tunteen syntyä. Jotkut tytöt kertoivat ongelmista luoda ystävyys-suhteita liian raskaiden kokemusten vuoksi; toisten taakkaa ei haluttu lisätä omilla ongelmilla. Monien mukaan asumisyksiköissä oli kuitenkin hyvä ryhmähenki ja mukava tunnelma. Onnistumisen kannalta oli oleellista löytää yhteinen kieli, kuten nämä kaksi tyttöä kertovat:

”Kyllä minä puhun aina meistä niin että vain yksi ryhmä. Jos on yhteinen kieli, jos joillain on oma kieli niin kyllä he puhuvat sitä kieltä, mutta se ei ole niin ongelmallista muille.”

”Ei, ei ole ryhmiä, kaikki ollaan yhtä ryhmää. Me olemme läheisiä kaikkien kanssa, jos ymmärretään toisiamme. Jos pystytään ymmärtämään toisiamme, ja jos he

ovat kuten minä, sitten ollaan yhtä. Jos ihmiset ymmärtää toisiaan ja pystyy kertomaan vitsejä, sitten voi olla ystävä. Ei pelkäästään somalitytöt vaan kaikki tytöt.”

Hyväksytyksi tuleminen asumisyksikössä tarkoitti monelle tytölle sitä, että sai noudattaa omaan uskontoon liittyviä perinteitä. Heli Niemelän (2003, 93) mukaan suomalainen nuorisokulttuuri voi näyttäytyä muista kulttuureista tulleille turvattomana ja negatiivisena; etenkin perheestään erillään asuville lapsille ja nuorille tiukka perinteiden kunnioittaminen luo turvallisuuden tunnetta. Vaikka Suomen yksilökeskeisen kulttuurin ja Afrikan maiden yhteisöllisten kulttuurien vastakkainasettelu ei mielestäni selitä ryhmädynamiikkaa turvapaikanhakijalasten keskuudessa, on ilmeistä, että yhteisöön kiinnittyvä ja perinteisiä arvoja kunnioittava osallisuus tuntui monesta työstä merkitykselliseltä (vrt. Honkasalo 2011, 208–210; Tiilikainen 2003, 88–91).

Ohjaajat vastaavat: tasapainoilua kulttuurien, iän ja sukupuolten vaatimuksissa

Ohjaajien mukaan työskentely yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kanssa on haastavaa, mutta myös palkitsevaa. Työn teki erityiseksi usein mainittu tarve navigoida ”harmaalla alueella”; työtä määrittävät ohjeet ja järkevät toimintatavat oli mietittävä jokaisen lapsen ja nuoren kanssa erikseen. Vaikka tämä ”harmaa alue” näyttäytyi monen ohjaajan haastattelussa haasteena, antaa se mielestäni myös mahdollisuuden lasten ja nuorten kohtaamiseen yksilöinä. Yhteiset säännöt ovat tarpeen, jotta toiminta on ylipäänsä mahdollista, mutta säännöistä neuvottelemisen, lapsen kuuleminen ja yksilöllisten tarpeiden huomiointi on osallistavan kasvatuksen kannalta ehdottoman tärkeää.

Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyys tuli esille ohjaajien haastatteluissa, kun he miettivät, miten tasapainoilla tasa-arvopyrkimysten, kulttuuristen perinteiden kunnioituksen ja yksilöllisten tarpeiden vaatimuksissa. Kulttuuri- ja sukupuolisensitiivinen toiminta ei tarkoita sitä, että tarjotaan kaikille samaa ja kohdellaan kaikkia samalla tavalla. Esimerkiksi tyttöjä, jotka eivät ole tottuneet harrastuksiin, ei painosteta osallistumaan niihin vain sen vuoksi, että sen ajatellaan suomalaisessa yhteiskunnassa kuuluvan asiaan, jos tyttö ei itse tunne olevansa valmis tai halukas siihen. Toisaalta ”tyttöerityinen työote”, joka nähdään usein tarpeelliseksi nimenomaan maahanmuuttajatyttöjen kanssa heidän epätasa-arvoisen asemansa vuoksi (Honkasalo 2011, 205) voi johtaa siihen, että maahanmuuttajatyttöjen osallistumattomuutta aletaan korostaa ongelmana. Haastattelemani ohjaajat osasivat kuitenkin usein nähdä tyttöjen todelliset toiveet ja tarpeet, perustelematta tekemisiään ”tyttöerityisyydellä” tai korostamalla osallistumattomuuden ongelmaa.

”Välillä meidän pitää muistuttaa itseä että vaikka tyttö joka täällä oli, joka oli päivästä pitkään täällä meillä kotona, niin se saattaa olla että joskus tuntuu että mitä me keksittäisi hänelle että olisi jotain omaa sun muuta mutta hän saattaa olla äärettömän tyytyväinen siihen että hänellä on katto pään päällä ja rauha. Ei tarvitse pelätä yhtään mitään eikä olla jännittynyt. Sitten kun menee kysymään että mitä haluat harrastaa niin ollaan kummissaan että mitä minun pitäisi harrastaa! ... Mitä me ollaan arvottamaan että onko joku onnellinen täällä neljän seinän sisällä?”

Tutkimukseni tyttöjen osallisuus saattoi näyttäytyä vetäytymisenä tai kieltäytymisenä toiminnasta, joka ei tuntunut omalta; aikuisten kulttuurisensitiivisyys tarkoitti tämän hyväksymistä. Ohjaajilla oli tärkeä osa perinteiden kunnioittamisen mahdollistajina, mutta heidän oli myös muistettava, ettei perinteiden noudattamista tai muutakaan osallistumista ”tuputeta”. Jotkut tutkimukseni tytöt halusivat irrottautua lähtömaansa kulttuuriin kuuluvista perinteistä, kuunnella suomalaista pop-musiikkia ja pukeutua länsimaisittain. Perinteiden kunnioitus tai kyseenalaistaminen ei riippunut tytön lähtömaasta, iästä, turvapaikkaprosessin vaiheesta tai edes uskonnosta. Ohjaajien mukaan nuoren vaihtuvia mielialoja ja tarpeita piti kuunnella tarkalla korvalla, jatkuvasti ”tuntosarvet pystyssä”, kuten yksi ohjaaja sen muotoili. Tuntosarvillaan ohjaaja voi tunnustella, mikä kullekin lapselle sopii tarjoten mahdollisuuksia ilman painostusta.

Osallistavassa kasvatuksessa lapsen tai nuorten täysi päätäntävalta tai aikuisten työpanoksen ohittaminen ei ole tavoite, vaan aikuiset ovat myös dialogin subjekteja. Vaikka suojeleminen ja osallisuuden tukeminen kuvataan usein vastakohtina, ne eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan kehittyvät rinnakkain (Lidén & Rusten 2007). Osallisuuden kehityksen kannalta tärkeintä on pystyä luottamaan ympärillä olevien aikuisten tukeen ja siihen, että he todellakin ajavat lapsen etua. Pako kotimaasta ilman vanhempia on osoitus vahvuudesta ja päättäväisyydestä, mutta on pakottanut tytöt myös ottamaan ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kohtuutonta vastuuta itsestään. Tämän vuoksi luottamus ympärillä olevien aikuisten turvaan on erityisen voimaannuttavaa. Ohjaajat ymmärsivät tärkeän osansa lähimpinä aikuisina nuorten elämässä. Samaan aikaan, kun ohjaajat takasivat lapsille riittävästi suojeleminen ja toimivan arjen, he myös tarkkailivat lasten kehittyviä kykyjä, antaen heille enemmän vastuuta valmiuksien kasvaessa.

Pohdinta

Syitä sille, miksi osallistava kasvatusta on haasteellista turvapaikanhakijalasten kanssa työskennellessä, on helppo löytää: lapset ovat epävarmassa elämänvaiheessa, heillä saattaa olla traumatisoivia kokemuksia, ryhmä on heterogeeninen

ja kaiken lisäksi heidän arkiset, suomalaisessa yhteiskunnassa selviytymiseen tarvittavat taidot ovat vielä puutteelliset. Elämänvaiheen tilapäisyys ja epävarmuus tulevasta, ja toisaalta myös pyrkimys olla mahdollisimman ”näkyvätön ja harmiton” (vrt. Kohli 2007), voivat vähentää myös nuorten omia haluja tuoda mielipiteitänsä esille tai vaikuttaa omiin oloihinsa asumisyksikössä. Onkin tarpeen kysyä, tulisiko kaikki voimavarat keskittää perustavanlaatuisempien elämänhallintataitojen opetteluun ja kovia kokeneen lapsen suojeluun, lykäten osallistavaa kasvatusta ja muuta kotouttavaa toimintaa siihen, kun elämä Suomessa on varmistunut? Osallistava kasvatusta ja lapsen suojelu eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Päinvastoin; tutkimukseni tyttöjen mielestä ohjaajien käytännön tuki arkisessa elämässä ja turvallisen, kodinomaisen tunnelman luominen paransivat heidän oloaan turvapaikkaprosessin aikana. Ennen kaikkea ohjaajien tuki arjen askareita opetellessa sai tytöt tuntemaan, että he oppivat hyödyllisiä taitoja tulevaa elämää varten. Vaikka tyttöjen tulevaisuudesta on mahdotonta kenenkään tietää, kasvanut luottamus omiin kykyihin ja ympärillä oleviin ihmisiin on merkityksellistä tulevaisuuden käännteistä huolimatta.

Heterogeeninen lapsiryhmä tai heidän erityistarpeensa eivät myöskään ole esteitä osallistavalle kasvatukselle. Osallistavassa kasvatuksessa on tärkeää lapsen omien lähtökohtien tiedostaminen, olipa kyseessä minkälainen ryhmä tahansa. Jotkut ohjaajat pitivät kulttuurispesifiä tietämystä tärkeänä turvapaikanhakijalasten kanssa työskentelyssä. Lähes kaikki ohjaajat kuitenkin tiedostivat, etteivät kaikki samaan etniseen ryhmään kuuluvat lapset ja nuoret käyttäydy samalla tavalla, ja etnisen taustan perusteella lokeroinnin ongelmallisuus mainittiin sekä tyttöjen että ohjaajien haastatteluissa. Vaikka ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaistakaan tietää kaikkea kaikista kulttuureista, kulttuurisensitiivisyyteen kuuluu, että erojen olemassaolo ja kulttuurien dynaamisuus tiedostetaan. Monikulttuurista yhteisöllisyyttä ei voida rakentaa sille yleiselle oletukselle, että suomalaisuus eri merkityksineen olisi pysyvää ja maahanmuuttajien tulisi sopeutua siihen, ja tyytyä valtaväestön määrittelemään osallisuuteen, sillä tällainen ajattelu marginalisoi vähemmistöjä ja vahvistaa valtakulttuurin yksiulotteista maailmankuvaa (Räsänen 2005, 103). Ohjaajat mainitsivat haasteena sen, ettei toisen kulttuuria voi ymmärtää, mutta toisaalta se ymmärrettiin myös mahdollisuutena lasten ja nuorten tasa-arvoiseen kohtaamiseen. Kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisyyteen kuuluu se, että toiminta perustuu lapsen kuuntelulle ja usein mainittujen ”tuntosarvien” käytölle, eikä pelkille epämääräisille oletuksille.

Tutkimukseni perusteella merkityksellinen osallisuus vaihteli yksilöllisesti ja päivittäin. Joskus se oli vetäytymistä, toisinaan oma-aloitteisuutta; joskus se rakentui suhteessa asumisyksikön muihin nuoriin ja aikuisiin, toisinaan tytöt halusivat toimia yksin. Osallistavassa kasvatuksessa on tärkeää tämän hetken läsnäolo, pyrkimys tukea nuoren toimijuutta ja osallisuutta tässä hetkessä, nuoren omista lähtökohdista.

Kirjallisuus

- Alitolppa-Niitamo, Anne (2003): Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymisen haasteita. Teoksessa: Harinen, Päivi (toim.): *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 17–32.
- Björklund, Krister (2014): *Aikuisuuteen ahdistetut – yksintulleet omillaan*. Yksintulleet pakolaislapset Turun seudulla. Esitelmä seminaarissa Halaten: Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Siirtolaisuusinstituutti, Turku, 23.4.2014.
- Boyden, Jo & de Berry, Joanna (2004): *Children and Youth on the Front Line*. Ethnography, Armed Conflict and Displacement. New York: Berghahn Books.
- Buber, Martin (1993): *Minä ja sinä*. Porvoo: WSOY.
- Christensen, Pia & Prout, Alan (2002): Working with Ethical Symmetry in Social Research with Children. *Childhood* 9(4), 477–497.
- de Anstiss, Helena, Ziaian, Tahereh, Procter, Nicholas, Warland, Jane & Baghurst, Peter (2009): Help-Seeking for Mental Health Problems in Young Refugees: A Review of the Literature with Implications for Policy, Practice, and Research. *Transcultural Psychiatry* 46(4), 584–607.
- Doná, Giorgia (2007): The Microphysics of Participation in Refugee Research. *Journal of Refugee Studies* 20(2), 210–229.
- Drury, John & Williams, Richard (2012): Children and Young People Who are Refugees, Internally Displaced Persons Or Survivors Or Perpetrators of War, Mass Violence and Terrorism. *Current Opinion in Psychiatry* 25(4), 277–284.
- Ellsworth, Elisabeth (1989): Who Doesn't this Feel Empowering? Working through the Repressive Myths of Critical Pedagogy. *Harvard Educational Review* 59(3), 297–325.
- Fals Borda, Orlando & Rahman, Mohammad Anisur (1991): *Action and Knowledge*. Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research. Apex Press.
- Fazel, Mina, Wheeler, Jeremy & Danesh, John (2005): Prevalence of Serious Mental Disorder in 7000 Refugees Resettled in Western Countries: A Systematic Review. *Lancet* 365(9467), 1309–1314.
- Feinstein, Clare, Giersten, Annette & O'Kane, Claire (2010): Children's Participation in Armed Conflict and Post-Conflict Peace Building. Teoksessa: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.): *A Handbook of Children and Young People's Participation*. Perspectives from Theory and Practice. Routledge, London, 53–62.
- Foucault, Michel (1980): *Power/knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. Harvester, Brighton.
- Freeman, Michael D. A. (2009): *Children's Rights as Human Rights: Reading the UNCRC*. Teoksessa: Qventrup, Jens, Corsaro, William A. & Honig, Michael-Sebastian (toim.): *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. Palgrave Macmillan, New York, 377–393.
- Freire, Paulo (2000): *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary ed. New York: Continuum.

- FRONTEX (2010): Unaccompanied Minors in the Migration Process. European Agency for the Management of the Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of European Union (FRONTEX), Risk Analysis Unit.
- Habermas, Jürgen (1989): *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Polity Press, Cambridge.
- Hart, Roger (1997): *Children's Participation: the Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. UNICEF, New York.
- Honkasalo, Veronika (2011): *Tyttöjen kesken: Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Kabeer, Naila (1999): Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development & Change* 30(3), 435–464.
- Kivijärvi, Antti & Herranen, Jatta (2010): Monikulttuuriset nuoret ja osallisuuden ohuus. *Nuorisotutkimus* 28(3), 57–66.
- Kohli, Ravi (2006): The Sound of Silence: Listening to what Unaccompanied Asylum-Seeking Children Say and do Not Say. *British Social Work* 36(5), 707–721.
- Kohli, Ravi (2007): *Social Work with Unaccompanied Asylum-Seeking Children*. Palgrave Macmillan, Hampshire.
- Lansdown, Gerison (2010): The Realisation of Children's Participatory Rights: Critical Reflections. Teoksessa: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.): *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Routledge, London, 11–23.
- Lidén, Hilde & Rusten, Hilde (2007): Asylum, Participation and the Best Interests of the Child: New Lessons from Norway. *Children & Society* 21(4), 273–283.
- Mason, Jan & Bolzan, Natalie (2010): Questioning Understanding of Children's Participation: Applying a Cross-Cultural Lense. Teoksessa: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.): *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. Routledge, London, 125–132.
- Montgomery, Edith (2011): Trauma, Exile and Mental Health in Young Refugees. *Acta Psychiatrica Scandinavica. Supplementum* 124, 1–46.
- Myrskylä, Pekka (2011): Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Niemelä, Heli (2003): Erottautumisesta ja ystävyystä. Somalialaistyttöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaisista tytöistä. Teoksessa: Harinen, Päivi (toim.): *Kamppailua jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki, 91–121.
- Niemi, Reetta, Heikkinen, Hannu & Kannas, Lasse (2010): Osallisuus Koulupedagogiikan Lähtökohtana. *Kasvatus* 41(1), 53–62.
- Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (2010): *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice*. Routledge, London.

- Räsänen, Rauni (2005): Etninen moninaisuus koulujen haasteena. Teoksessa: Kiilakoski, Tomi, Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo (toim.): Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Vastapaino, Tampere, 87–111.
- Ray, Patricia (2010): The Participation of Children Living in the Poorest and most Difficult Situations. Teoksessa: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.): A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice. Routledge, London, 63–72.
- Said, Edward. (2000): Nationalism, Human Rights, and Interpretation. Teoksessa: Said, Edward (toim.): Reflections on Exile and Other Literary and Cultural Essays. Granta, London, 411–435.
- Shier, Harry (2001): Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* 15(2), 107–117.
- Shier, Harry (2006): Pathways to Participation Revisited. New Zealand Association for Intermediate and Middle Schooling: Dialogue and Debate.
- Sinclair, Ruth (2004): Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children & Society* 18(2), 106–118.
- Suikkanen, Sirkku (2010): Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitos.
- Suoranta, Juha (2011): Vastaanottokeskus. Helsinki: Into, Into-Pamfletti.
- Tiilikainen, Marja (2003): Arjen Islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Twum-Danso, Afua (2010): The Construction of Childhood and the Socialisation of Children in Ghana: Implications for the Implementation of Article 12 of the CRC. Teoksessa: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.): A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice. Routledge, London, 133–140.
- Uprichard, Emma (2008): Children as 'Being and Becomings': Children, Childhood and Temporality. *Children & Society* 22(4), 303–313.
- Värri, Veli-Matti (2000): Hyvä kasvatus – Kasvatus hyvään: Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere University Press, Tampere.
- Williams, R. (2006): The Psychosocial Consequences for Children and Young People Who are Exposed to Terrorism, War, Conflict and Natural Disasters. *Current Opinion in Psychiatry* 19, 337–349.
- YK (1989): Yleissopimus lasten oikeuksista. Saatavana: http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf – Luettu 21.5.2014.

Edustajan osaaminen lapsen oikeuksien turvaajana

Kia Katarina Lundqvist ja Johanna Vaitomaa

”Miksi me tarvitsemme edustajaa, jos edustaja on aina samaa mieltä kuin sosiaalityöntekijä?” Näin kysyivät yksintulleet kokemusasiantuntijanuoret tapaamisessa, kun keskustelimme edustajan tehtävästä heidän kanssaan. Kyse ei ollut siitä, etteivätkö yksintulleet nuoret arvostaisi edustajansa tukea ja apua. Päinvastoin, nuoret eivät mielestään pärjäisi ilman edustajaa. *”Emme me esimerkiksi itse osaisi hoitaa asioitamme viranomaisissa ilman edustajaa, ja on tärkeää, että edustaja puolustaa meitä turvapaikkapuhuttelussa”*, he sanoivat. Nuori ymmärtää, että edustaja on nimenomaan hänelle tarkoitettu aikuinen, hänen puolestapuhujansa, kun ei ole äitiä eikä isää Suomessa. Nuoret ovat usein kiitollisia siitä, että heillä on edustaja, vaikkakin edustaja voi myös olla se taho, jota nuori kritisoi, kun asiat eivät ole menneet niin kuin hän on toivonut.

Edustajan tehtävä onkin haastava. Häneen kohdistuu paljon odotuksia lapsen taholta, mutta myös niiden toimijoiden taholta, jotka hoitavat lapsen turvapaikkaprosessia tai vastaavat lapsen arjen sujumisesta ja hänen asumisestaan. Edustajan pitää osata käyttää lapsen puhevaltaa niin, että hän huomioi tämän edun, sekä tehdä yhteistyötä monien viranomaistahojen ja lapsen muun verkoston kanssa. Lapsen edun valvominen edellyttää monien asioiden hallintaa.

Jokaiselle ilman huoltajaa tulleelle alaikäiselle turvapaikkaa hakevalle lapselle osoitetaan viivyttelämättä edustaja. Ryhmäkoti, käytännössä usein yksintulleen lapsen sosiaalityöntekijä, rekrytoi edustajat ja ehdottaa henkilöä lapsen edustajaksi. Käräjäoikeus nimeää edustajan vastaanottokeskuksen (käytännössä ryhmäkodin) ehdotuksesta. Edustajan tehtävä on valvoa lapsen oikeuksien ja erityisesti lapsen edun toteutumista Suomessa.

Yli kymmen vuotta vanhaa edustajajärjestelmää on arvosteltu siitä, ettei mikään viranomaistaho ole ottanut kokonaisvaltaista vastuuta järjestelmän kehittämisestä. Edustamisesta on säädetty turvapaikanhakijoita ja vastaanottoa sekä kotouttamista

määrittelevässä lainsäädännössä, mutta lain kirjain ei yllä perusasioiden sääntelyä laajemmalle, ja alueittain onkin paljon vaihtelua siinä, miten edustaminen käytännössä toteutetaan. Vuonna 2012 Lastensuojelun keskusliitto julkaisi selvityksen (Lepola 2012) edustajajärjestelmästä ja sen kehittämistarpeista. Selvityksessä nostettiin muun muassa esiin edustajien pätevyyteen liittyvät haasteet. Järjestelmä on toiminut yli kymmenen vuotta, mutta mikään taho ei ole vastuussa edustajien osaamisen kehittamisestä eikä heidän koulutuksestaan. Myös edustajat itse ovat ilmaisseet tarvitsevansa sekä koulutusta että työnohjausta. Edustaja-hanketta lähdettiinkin toteuttamaan Helsingin yliopiston Palmenian ja Turun yliopiston Brahea-keskuksen toimesta vastauksena tähän käytännön tarpeeseen.

Yksin Suomeen tulevat alaikäiset ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä turvapaikanhakijoiden joukossa. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä on vaihdellut viimeisen viidentoista vuoden aikana paljon ja tulijamäärien ennakointi on haasteellista. Yhteensä 706 alaikäistä haki Suomesta turvapaikkaa ilman vanhempiaan vuonna 2008 ja 557 lasta vuonna 2009. Tämän jälkeen määrät ovat laskeneet, ja vuonna 2013 hakijoita oli enää 156. Vuonna 2013 Maahanmuuttovirasto teki 98 alaikäiselle yksinhakijalle myönteisen turvapaikkapäätöksen. Suurin osa näistä lapsista tuli Suomeen Afganistanista, Irakista ja Somaliasta (Maahanmuuttovirasto 2014).

Suomessa alaikäisille turvapaikanhakijoille on määrätty edustaja vuodesta 1999 alkaen. Tällä hetkellä Maahanmuuttoviraston edustajarekisterissä on noin 100 erilaisen koulutustaustan omaavaa henkilöä, jotka hoitavat edustajan tehtäviä pääosin oman työnsä ohella. Joukossa on myös joitakin edustajia, jotka tekevät työtä lähes päätoimisesti.

Outi Lepolan (2012) ja Annika Parsons (2010) tekemien selvitysten perusteella edustajajärjestelmässä on lukuisia puutteita liittyen muun muassa lapsen edun arviointiin ja toteutumiseen sekä edustajien riippumattomuuteen ja pätevyyteen. Edustajan tehtäväkuvaan sisältyy paljon ”harmaita alueita” ja ristiriitaisia näkemyksiä tehtävän hyvästä hoidosta. Edustajien kokemuksen mukaan heille asetettu tehtäväkuva on selkiytymätön, eikä laki ohjaa riittävästi työtä käytännön tasolla (Lepola 2012). Myös paikallisviranomaisten toimintakäytännöt vaihtelevat alueittain.

Keskeistä Lepolan (2012) ja Parsons (2010) selvitysten tuloksissa on se, että tarve edustajien koulutukselle tunnustetaan laaja-alaisesti. Erilaiset hankkeet ovat järjestelmän alkuvaiheessa tuottaneet koulutusta ja Maahanmuuttovirasto on laatinut edustajille ohjeistuksia työn tekemiseksi, mutta systemaattista tai säännöllistä koulutusta ei ole ollut ja viime vuosina on ollut vain yksittäisiä lakikoulutuksia. Edustajien rekrytoiminen ja perehdytys on ollut alaikäisyksikön sosiaalityöntekijän vastuulla.

Viime vuosien lainsäädännölliset muutokset ovat olleet mittavia: laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ja laki kansainvälistä suojelua hakevan

vastaanotosta (746/2011) toivat voimaan astuessaan isoja muutoksia lapsen lailliseen asemaan turvapaikanhakijana ja sitä kautta myös edustajan tehtäviin. Edustajajärjestelmää ei koordinoi tai valvo kukaan valtakunnallisesti ja tehtävänkuvaa ohjaava lainsäädäntö jakautuu nykytilanteessa usean eri ministeriön vastuulle. Lapsen ollessa turvapaikanhakuvaiheessa edustajan työ kuuluu Maahanmuuttoviraston vastuulle (ohjeet, raportointi ja palkkiot) ja kotoutumisvaiheessa taas ELY-keskuksille.

Edustajan tehtävän hoitamiselle ei ole asetettu muodollisia kelpoisuusvaatimuksia ja edustajien koulutustausta on hyvin kirjava. Voidaankin kysyä, ovatko kaikki edustajat ”kelpoisia” tehtävänsä, miten paljon alueellisesti vaihtelevat käytännöt vaikuttavat lapsen asioiden hoitamiseen ja edun turvaamiseen sekä miten yksintulleiden lasten osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuvat Suomessa. Edustajat ovat nostaneet esiin myös työnohjauksen tarpeen, joka ei ole mahdollistunut nykyjärjestelmässä, jossa edustajat tekevät työtä palkkioperusteisesti yksityishenkilöinä.

Näistä lähtökohdista syntyi ajatus vahvistaa nykyisten edustajien osaamista koulutuksen kautta ja samaan aikaan kouluttaa uusia edustajia. Kehittämiskumppaneiksi lähtivät Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia ja Turun yliopiston Brahea-keskus. Hankerahoitus saatiin pääasiallisesti Euroopan Pakolaisrahastosta.

Yhteiskehittämistä viranomaisten, edustajien ja yksintulleiden kanssa

Hankkeessa asetettiin tavoitteeksi vahvistaa edustajaverkoston asiantuntemusta ja ylläpitää edustajien valmiutta toimia tehtävässään sekä kouluttaa uusia edustajia ja luoda valtakunnallinen edustajien koulutusmalli. Koulutuksella haluttiin varmistaa Suomessa vailla huoltajaa olevien turvapaikanhakija- ja pakolaislasten edustajien riittävä osaaminen ja sitä kautta yksintulleiden lasten edun ja oikeuksien toteutuminen. Tavoitteeksi asetettiin myös yksintulleiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen.

Koulutuksen suunnitteluun kutsuttiin mukaan viranomaisia, edustajia ja oleskeluluvan saaneita nuoria, koska suunnitteluun ja toteutukseen haluttiin moniäänisyyttä ja erilaisten asiantuntijoiden näkemyksiä. Nuorten osallisuutta ja toimijuutta vahvistettiin kuulemalla heidän ajatuksiaan, tuottamalla yhdessä heidän kanssaan koulutusmateriaaleja ja kutsumalla heidät puhumaan koulutukseen kokemusasiantuntijan roolissa. Hankkeen ohjausryhmässä oli edustajia ja alaikäisyksikön sosiaalityöntekijä sekä viranomaisia Maahanmuuttovirastosta, ELY-keskuksesta ja Työ- ja elinkeinoministeriöstä. Myös heidän toiveet ja näke-

mykset kuultiin suunnitteluvaiheessa ja eri toimijoiden näkemykset huomioitiin koulutusmateriaalin valmistelutyössä ja koulutuksen mallinnuksessa. Keskeiset viranomaiset kutsuttiin myös kouluttajiksi hanketyöntekijöiden ja nuorten lisäksi.

Nuoret kokemusasiantuntijoina

Ajatus nuorten mukaan ottamisesta kehittämistyöhön syntyi lastensuojelutyön kontekstista. Lastensuojelutyössä on lähdetty kehittämään palveluita asiakaslähteisesti yhdessä sijoitettujen nuorten (ks. Pesäpuu ry. 2014) ja avohuollon asiakaina olevien nuorten kanssa (ks. Palsanen 2012). Alaikäisyksikön työntekijöiden kautta saimme rekrytoitua Espoosta ja Turusta mukaan nuoria kehittämistyöhön. Osallistuneilla nuorilla oli jo oleskelulupa ja perheenyhdistämisprosessi takana, joten heidän oli mahdollisuus peilata omia kokemuksiaan ilman pelkoa omien mielipiteidensä vaikutuksesta päätöksentekoon.

Nuorille korostettiin, että osallistuminen on vapaaehtoista ja että tarkoituksena on kuulla, mitä turvapaikanhakijalapsen ja -nuoret yleisesti ottaen ajattelevat edustaja- ja vastaanottojärjestelmästä, eikä käsitellä yksityiskohtaisesti nuorten henkilökohtaisia elämäntilanteita tai Suomeen tulon taustoja. Periaatteena kokemusasiantuntijatyöskentelyssä oli tasavertainen ja avoin asiantuntijuus (ks. Palsanen 2012). Asiantuntijuuden tasavertaisuus ei kuitenkaan ollut täysin mutkaton asia ja se vaatii alkuvaiheessa riittävästi auki puhumista sekä nuorten että alaikäisyksikön työntekijöiden kanssa. Nuorilla oli sopeutumista ajatukseen, että he ovat asiantuntijoita siinä missä ammattilaisetkin, ja että he voivat mielihalullaan ja kokemuksillaan vaikuttaa asioihin.

Hanketyöntekijät tapasivat nuoria ryhmänä ja käyttivät keskustelussa apuvälineinä erilaisia tehtäviä ja kortteja. Kunkin tapaamisen aluksi esitettiin teema, jonka pohjalta käytiin keskustelua. Nuoret kertoivat ajatuksistaan ja kokemuksistaan, vertailivat kokemuksiaan keskenään ja kertoivat myös kavereiensa kokemuksista, jos itsellä ei ollut tuntumaa johonkin teemaan. Nuoria ei haluttu myöskään asettaa sellaiseen asemaan, jossa he toimivat vain tiedontuottajina, vaan heidän kanssa myös käsiteltiin yhdessä muodostettua tietoa ja pyrittiin voimaannuttamaan heitä osallistumisen ja vaikuttamisen kautta. Jotta toiminta olisi nuorten kannalta voimaantavaa, siihen täytyy sisältyä suhteen luomisen lähtökohdat: keskinäinen luottamus ja tunteminen (Palsanen 2012). Osallistujien täytyy tuntea toisensa, jotta he voivat työskennellä yhteistyössä. Tämä vaatii aikaa ja panostusta. (emt.)

Kokemusasiantuntijatyöskentelyn haasteena on, että toimintaan mukaan valikoituneet nuoret elävät usein itsenäistymisvaihetta; he ovat aikuisuuden kynnyksellä. Elämänvaihe on haastava, mikä on myös näkynyt nuorten sitoutumisessa kokemusasiantuntijatyöskentelyyn. Alun perin hankkeessa päätettiin,

ettei turvapaikkahakuvaiheessa olevia nuoria rekrytoida tähän toimintaan, koska heidän elämäntilanteeseensa kuuluu muutenkin haastatteluja ja suuria muutoksia, jotka voivat aiheuttaa nuorille lisää ristiriitaisia tunteita jo ennestään hankalassa tilanteessa.

Pohjoismaisissa tutkijapiireissä on käyty eettistä keskustelua haavoittuvien lasten ja erityisesti turvapaikanhakijanuorten haastattelemisesta tutkimusta varten. Tutkimustoiminta turvapaikkaa hakevien lasten ja nuorten parissa on jopa kyseenalaistettu, mutta vastaväitteenä on ollut, että lapsen tai nuoren osallistuminen tutkimustoimintaan saattaa tuoda lapselle tai nuorelle kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Korostetaan myös, että tutkijan on välttämätöntä luoda luottamuksellinen suhde tutkimuksessa mukana oleviin lapsiin, mutta myös heitä hoitaviin ja ohjaaviin tahoihin. (vrt. Broch 2012, 299). Edustaja-hankkeessa tämä on tarkoittanut, että olemme tehneet yhteistyötä perheryhmäkotien ohjaajien kanssa ja saaneet heiltä arvokasta apua nuorten motivoimiseen.

Nuorten kanssa käsiteltiin muun muassa seuraavia teemoja: edustajat, perheen yhdistäminen, koulunkäynti, lapsen oikeudet, kotoutuminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, tutkimukseen perustuva tieto traumaista, syrjintä ja rasismi. Osa teemoista oli etukäteen mietittyjä ja osa nousi nuorten omista tarpeista käsin, esimerkiksi perheenyhdistäminen, koulunkäynti, syrjintä ja rasismi. Teemoja lähestyttiin erilaisten kysymysten ja tehtävien avulla, joita avataan seuraavaksi hieman tarkemmin.

Edustajat: Minkälainen on hyvä tai huono edustaja? Onko edustajan sukupuolella väliä? Ajatukset edustajan vaihtumisesta ja suhteen loppumisesta. Siirtymiset alaikäisyksiköstä toiseen tai toiselle paikkakunnalle. Mitä edustajan pitää tietää nuoren kulttuurista? Mitä edustajan pitää osata? Mitä erityistarpeita on nuorilla, jotka saapuvat Suomeen ilman vanhempiaan?

Perheenyhdistäminen: Perheenyhdistämistä ei ollut etukäteen valittu teemaksi, mutta se nousi vahvasti esiin heti ensimmäisistä tapaamisista alkaen. Kielteisten perheenyhdistämispäätösten määrän nousu viime vuosina synnytti paljon keskustelua ja ristiriitaisia tunteita. Jotkut nuoret näkivät kielteisten päätösten olevan edustajan syytä, kun taas toiset ymmärsivät edustajan ”välittäjäroolin” ja vaikuttamismahdollisuudet realistisemmin suhteessa viranomaispäätöksentekoon.

Lapsen oikeudet: Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Miten se velvoittaa Suomen valtioita? Mitkä lapsen oikeuksista ovat tärkeitä turvapaikanhakija- ja pakolaisnuorille? Mitkä oikeudet Suomessa toteutuvat hyvin ja mitkä eivät toteudu?

Kotoutuminen: Mitä kotoutuminen tarkoittaa? Mitä on hyvä tai huono kotoutuminen? Mikä on henkinen koti? Mikä merkitys uskonnolla on? Mitä apua nuoret tarvitsevat kotoutumiseen? Keneltä sitä saavat? Keneltä toivovat saavansa? Mitä syrjäytyminen tarkoittaa? Mistä se johtuu? Miksi joku syrjäytyy, ja joku toinen ei? Mitä kotoutumissuunnitelmissa lukee? Kuka niitä tekee nuoren kanssa? Miten tapaamiseen valmistaudutaan? Mikä on edustajan rooli? Puhutaanko muusta

kuin työstä ja koulutuksesta? Miten yhteishausta puhutaan, kenen kanssa? Miten kunkin lapsen tai nuoren erityistarpeet huomioidaan? Miten läheiset huomioidaan suunnitelmassa? Miten nuoren ja edustajan ääni näkyy suunnitelmassa?

Miten tavoitteeksi asetettu nuorten osallisuuden vahvistaminen toteutui hankkeessa? Nuorten esiintuomista ajatuksista, kokemuksista ja mielipiteistä on koottu yhdessä nuorten kanssa power point -esitykset, jotka toimivat koulutusmateriaalina. Koulutusmateriaalit on jaettu edustajille ja yksi kokemusasiantuntija osallistui koulutuspäivään kouluttajan roolissa tuoden esiin nuorten näkemyksiä. Tämä oli edustajille merkittävä kokemus, kun he saivat kuulla nuoren itsensä kertovan siitä, minkälainen on hyvä tai huono edustaja.

Lisäksi kolme nuorta kokemusasiantuntijaa osallistui hanketyöntekijän kanssa UNHCR:n seminaariin, jossa esittelimme hankkeen toimintaa yksintulleiden osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. UNHCR:n työntekijät näkivät hankkeessa toteutetun kokemusasiantuntijatyöskentelyn olevan esimerkki pakolaisten osallisuuden hyvästä käytännöstä. Lapsen oikeuksien käsittely nuorten kanssa vahvisti heidän tietoaan heidän omista oikeuksistaan ja heidän osallisuuttaan – tätä ennen lapsen oikeuksien sopimus oli osalle nuorista tuntematon.

Nuoret saivat myös mahdollisuuden harjoitella vaikuttamistyötä, kun Suomen ensimmäinen lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula tapasi Espoon ja Turun nuoret yhdessä ja halusi kuulla nuorten ajatuksia edustajajärjestelmästä ja lapsen oikeuksien toteutumisesta. Tämä oli voimaannuttava kokemus niin mukana olleille nuorille kuin aikuisillekin. Esiintymistilaisuudet ovat vahvistaneet nuorten osallisuuden kokemusta, kuulluksi tulemistä ja myös antaneet mahdollisuuden vaikuttaa.

Koulutuksen mallinnus: mitä edustajan pitää osata?

Suunnitteluvaiheessa kertyneiden näkemysten ja aikaisempien selvitysten ja tutkimustiedon pohjalta luotiin koulutukselle rakenne ja viitekehys. Koulutuksesta muodostui neljän päivän kokonaisuus (2 + 2 päivää), joiden välissä osallistujat tekivät kaksi oppimistehtävää. Koulutussisältöjen mallintamisen taustalla oli ajatus edustajan työhön liittyvistä osaamistarpeista. Eli mitä edustajan tulee osata, jotta hän voi edustaa lasta mahdollisimman hyvin. Eri tutkimusten mukaan osaamisen nähdään muodostuvan tiedoista, taidoista, asenteista ja arvoista. Myös edustajan tehtävässä tarvitaan monenlaista tietoa ja taitoa sekä omien ja yhteiskunnassa vallitsevien arvojen tunnistamista ja huomioimista suhteessa maahanmuutosta käytävään keskusteluun ja maahanmuuttajiin kohdistuviin asenteisiin.

Tavoitteeksi asetettiin, että koulutuksella vahvistetaan edustajien asiantuntemusta muun muassa lainsäädännöllisessä osaamisessa, lapsen erityistarpeiden tunnistamisessa ja lapsen kohtaamisessa, lapsen edun arvioimisessa ja oikeuksien

turvaamisessa, edustajan roolissa ja tehtävänkuvassa osana lapsen verkostoa, viranomaisyhteistyössä, kulttuurienvälisessä osaamisessa ja ihmiskaupan auttamisjärjestelmän tuntemisessa.

Edustajan työn osaamisalueet (kompetenssit) on määritelty kuvaan 1. Seuraavaksi eri osaamisalueiden sisällöt kuvataan tarkemmin. Osaamisalueet eivät ole yhteismitallisia ja ne limittyvät keskenään monessa kohdassa. Eri osaamisalueiden ”painoarvo” edustajan työssä painottuu eri tavalla riippuen lapsen prosessin vaiheesta ja edustajan henkilökohtaisesta osaamisesta.

Edustajan työn lainsäädännöllinen viitekehys:

Edustaja tuntee riittävän hyvin vastaanotto-, kotouttamis- ja ulkomaalaislain sekä Dublin-asetuksen, turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten päätöksentekoprosessin ja valitusmenettelyn. Edustaja tietää eri ministeriöiden välisen hallinnollisen työnjaon. Lisäksi edustaja tuntee kansallisen lainsäädännön yhteydet muihin lakeihin ja kansainvälisiin sopimuksiin (EIS – Euroopan ihmisoikeussopimus, LOS – YK:n lapsen oikeuksien sopimus, lastensuojelulaki jne.) ja EU:n ohjeistuksiin.

Verkostotyö – Edustajan rooli ja tehtävät verkostossa:

Edustaja tuntee omaan työhönsä liittyvät oikeudet, velvollisuudet ja tehtävät sekä ymmärtää edustajan roolin ja hyvän edustajan kriteerit (Core Standards). Edustaja osaa tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa lapsen verkostossa ja ymmärtää edustajan roolin viranomaisyhteistyössä (ryhmä- ja perheryhmäkodin työntekijät, asianajaja/oikeusavustaja, poliisi, Maahanmuuttovirasto, tulkki, koulu, lastensuojelu jne). Edustaja omaa hyvät vuorovaikutus- ja verkostoitumistaidot. Edustaja osaa tarvittaessa olla yhteistyössä lapsen etnisen taustayhteisön kanssa, esim. yksityismajoituksessa olevat lapset (kulttuurienvälinen osaaminen). Edustaja tuntee työn raportointiin ja palkkionmaksuun liittyvät Maahanmuuttoviraston ja ELY-keskuksen käytännöt.

Lapsen erityistarpeet:

Edustaja sisäistää tutkimustietoa turvapaikanhakija- ja pakolaislasten erityistarpeista ja lapsen kehitysvaiheista (vauva-murrosikä). Edustaja osaa huomioida työssään lapsen ikätason, elämäkokemukset, traumaattiset kokemukset ja kulttuuritaustan. Edustaja tuntee ihmis-/lapsikaupan ilmiönä (erityispiirteet, uhrin tunnistaminen ja palvelujärjestelmä). Edustaja seuraa, että lapsen kielelliset,

Edustajan työn osaamisalueet

Kuva 1. Edustajan työn osaamisalueet.

uskonnolliset ja kulttuuriset tarpeet turvataan riittävästi viranomaiskontakteissa ja lapsen arjessa. Edustaja tuntee yksilö- ja yhteisökulttuurin keskeiset erot ja tutustuu tarpeen mukaan eri kulttuurien ominaispiirteisiin.

Vuorovaikutus:

Edustaja osaa olla vuorovaikutuksessa ja kohdata eri-ikäisiä lapsia: mielipiteen selvittäminen, luottamussuhteen syntyminen, osallistavat työskentelytavat. Edustaja turvaa lapsen osallisuuden toteutumisen. Edustaja huomioi lapsen kanssa työskenneltäessä asiataason lisäksi työhön liittyvän tunnetason. Edustaja tunnistaa

myös omat tunteensa ja osaa suhtautua työstä nouseviin tunteisiin ammatillisesti (vertaistuki ja työnohjaus).

Edustaja ymmärtää kulttuurin merkityksen työssään, omaa kulttuurienvälistä osaamista ja riittävät viestintätaidot (esim. selkokielisyys ja tulkkauksen käyttö) ja verkostoitumistaidot, jotka edesauttavat yhteistyötä lapsen etnisen taustayhteisön kanssa. Edustaja tunnistaa omat asenteensa ja arvolähtökohtansa kohdatessaan eri kulttuuritaustasta tulevia lapsia. Kulttuuritietoinen työote on läpikulkeva teema, joka liittyy myös muihin osa-alueisiin.

Lapsen etu:

Edustajan työn keskeisenä osaamisvaatimuksena on lapsen edun näkyväksi tekeminen, jonka vuoksi *lapsen etu* on keskiössä ja läpikulkeva teema koulutuksessa. Lapsen edun käsite pohjautuu lapsen oikeuksien sopimukseen, joka on tärkein edustajan toimintaa ohjaava ihmisoikeussopimus. Koulutuksen tavoitteena on vahvistaa edustajien osaamista *arvioida ja valvoa lapsen etua* ja tuoda lapsen etu esille viranomaisprosessissa.

Nykytilanne ja tulevaisuus

Edellä kuvattu edustajien prosessikoulutus toteutettiin hankeyhteistyönä Helsingissä ja Turussa ensimmäisen kerran vuonna 2013 ja toisen kerran vuonna 2014. Riskinä tässä (kuten aiemmissakin hankkeissa) on, että hankkeesta tehty kehittämistyö jää kertaluontoiseksi, eikä sillä ole pysyvämpää vaikutusta toimialallaan. Eli saimmeko luotua valtakunnallisen mallin edustajien koulutukselle ja miten koulutus jatkuu hankkeen päätyttyä? Rakenne ja sisällöt edustajien prosessikoulutukselle on luotu ja nelipäiväinen prosessikoulutus on rakennettu siten, että se toimii peruskoulutuksena edustajille. Tämän lisäksi tulisi valmistautua lyhyempiin täydennyskoulutuksiin osaamisen syventämiseksi eri aihealueista. Koulutusten jatkuvuus riippunee pitkälti Maahanmuuttoviraston ja ELY-keskusten mahdollisuuksista jatkaa yhteistyötä koulutusorganisaatioiden kanssa ilman hankerahoitusta. Mallinnuksessa tulee huomioida myös lainsäädännölliset ja hallinnolliset muutokset tulevaisuudessa, jotka vaikuttavat edustajan työhön. Mikäli systemaattisen koulutuksen järjestämiseen ei ole mahdollisuuksia tulevaisuudessa, uskomme mallinnuksesta olevan hyötyä siinä, että alaikäisyksiköiden sosiaalityöntekijät voivat hyödyntää kehittämistyössä syntyneitä jäsenyksiä perehdyttäessään edustajia ja kertoessaan lapsille edustajan tehtävistä. Kehittämistyöhön osallistuneet nuoret totesivat osuvasti, että *”vaikka asia on meidän*

kohdaltamme ohi, niin uskomme tulevien lasten hyötyvän siitä, että meidän ajatukset on kuultu ja edustajat osaavat tehdä työnsä entistä paremmin”.

Yksin tulevan turvapaikanhakijalapsen vastaanotossa on tärkeää tehdä ero turvapaikkaprosessin ja lapsen arjen välillä. Lapsi tarvitsee turvallisen arjen, jotta hän voisi kasvaa ja kehittyä (Lundqvist, 2006). Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on voitu todeta, että hyvä vastaanotto, sosiaalityö ja lasten oikeuksien parantaminen edistävät pakolaislasten hyvinvointia. Lasten oikeuksien vahvistaminen sekä pakolaisina että lapsina ja heidän suojeleminen sekä viranomaisten että kansainvälisten rikollisten aiheuttamilta väärinkäytöksiltä on ensiarvoisen tärkeää (Bak & Brömmsen 2013, 28). Osaava edustaja lapsen oikeuksien valvojana edistää kaikkia näitä tavoitteita.

Nyt Suomeen saapuu vähemmän yksintulevia turvapaikanhakijalapsia, mutta tilanne saattaa muuttua milloin tahansa hyvinkin nopeasti. Vaihtelut tulijamäärissä kuuluvat asiaan tällä alalla. Vuonna 2000 on arvioitu, että maailmalla liikkuu yksin vähintään sata tuhatta pakolaislasta (Ayotte 2000). Tilanne tuskin on viidessätoista vuodessa parantunut. Nyt onkin oikea aika panostaa yksintulleiden vastaanoton ja edustajajärjestelmän kehittämiseen, jotta olemme paremmin varustautuneita tulevaa varten, kun tulijamäärät jälleen nousevat.

Kirjallisuus

- Ayotte, Wendy (2000): Separated Children Coming to Western Europe. Why They Travel and How They Arrive. Save the Children, London.
- Bak, Maren & von Brömssen, Kerstin (toim.) (2013): Barndom & migration. Boréa Bokförlag, Umeå.
- Broch, Tuva (2012): Etiske og metodiske utfordringer i forskningrettet mot enslige flyktingbarn. Teoksessa: Eide, Kjetil (toim.) Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige minderårige flyktninger. Gyldendals Norsk förlag, Oslo.
- Maahanmuuttovirasto (2014): Turvapaikka- ja pakolaistilastot. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110746> – Luettu 27.3.2014.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> – Luettu 27.3.2014.
- Lepola, Outi (2012): Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun keskusliitto. http://www.lskl.fi/files/1354/Ei_omainen_eika_viranomainen.PDF – Luettu 27.3.2014.
- Lundqvist, Katarina Kia (2006): Identitet okänd. Om socialt arbete på grupphemmen för barn som ensamma söker asyl i Finland. Pro gradu – avhandling i socialt arbete. Samhällsvetenskapliga fakulteten: Turun yliopisto. Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports 42. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports.htm>
- Palsanen, Kati (2012): Yhteistutkiminen – opas sosiaalityöhön. http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-opas_sosiaalityohon_Kati_Palsanen.pdf – Luettu 27.3.2014.
- Parsons, Annika (2010): Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Julkaisusarja 6. http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/download/31685_VV_lapsen_etu_2010_paino_verkkoversio.pdf – Luettu 27.3.2014.
- Pesäpuu ry., Selviytyjät-tiimi, <http://www.pesapu.fi/toiminta/nuoret-lastensuojelussa/kehittaminen/> – Luettu 27.3.2014.

Edustaja turvapaikanhakijan tukena

Heli Sjöblom-Immala

Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijoiden erityisryhmänä

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakija ei ole pakolainen, mutta hänelle voidaan myöntää turvapaikka eli pakolaisstatus, jos hän ei voi palata kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, koska häntä voidaan siellä vainota etnisen alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisten näkemysten vuoksi.

Turvapaikanhakijoiden erityisryhmä ovat yksintulleet alaikäiset, jotka saapuvat maahan ilman vanhempiaan tai muuta huoltajaa. Useimmat ovat paenneet sotaa ja aseellisia konflikteja. Usein joku perheenjäsenistä on kuollut tai kadonnut. Lapsi tai nuori on voinut paeta myös väkivaltaa tai seksuaalista riistoa. Isä, äiti tai joku muu sukulainen on lähettänyt lapsen pakomatkalle ja maksanut salakuljettajalle, että tämä saattaa lapsen turvaan rauhalliseen maahan.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on viimeisen 20 vuoden aikana vaihdellut alle sadasta noin 700:aan vuodessa. Vuonna 2008 alaikäisten määrä yllättäen moninkertaistui edellisen vuoden 98 hakijasta 706 hakijaan. Seuraavana vuonna määrä alkoi jälleen laskea ollen 557 hakijaa. Vuonna 2013 yksintulleita alaikäisiä hakijoita oli enää 156. Eniten heitä on viime vuosina tullut Somaliasta, Irakista ja Afganistanista. Valtaosa heistä on poikia. Eniten turvapaikanhakijoita Suomessa saapuu satamakaupunkeihin, erityisesti Helsinkiin.

Artikkelissani kerron omista kokemuksistani yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajana Turun seudulla. Jatkossa kutsun heitä pääsääntöisesti nuoriksi, koska suurin osa yksintulleista on teini-ikäisiä. Tarkemmin aiheeseen ja siihen liittyviin säännöksiin voi tutustua mm. Pakolaisneuvonnan (2014) ja Maahanmuuttoviraston (2014) nettisivuilla, joita olen käyttänyt lähteinä.

Edustajan määrääminen turvapaikanhakijanuorelle

Suomeen saapunut turvapaikanhakija jättää turvapaikkahakemuksen yleensä paikalliselle poliisilaitokselle. Turkuun tulleet nuoret majoitetaan Pansion vastaanottokeskuksen ryhmäkotiin ja 17 vuotta täyttäneet pojat vastaanottokeskuksen tukiasuntoihin. Mahdollisimman pian yksintulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijoille määrätään käräjäoikeudessa edustaja, joka valvoo, että lapsen etu tulee huomioiduksi turvapaikkaprosessin eri vaiheissa. Lapsen etu tarkoittaa sitä, että otetaan huomioon hänen kansallinen, kielellinen, uskonnollinen ja kulttuurinen taustansa sekä mahdollisuuksien mukaan hänen yksilölliset tarpeensa, toivomuksensa ja mielipiteensä. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Edustajalla on oikeus käyttää huoltajan puhevaltaa lapsen asioissa.

Edustajan tehtävään ei ole erityisiä pätevyysvaatimuksia. Edustajat ovat yksityishenkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita toimimaan turvapaikanhakijanuorten hyväksi. He tuntevat suomalaista yhteiskuntaa ja viranomaiskäytäntöjä. Edustajien on oltava täysi-ikäisiä. Rikosrekisteriote on nykyisin toimitettava käräjäoikeudelle ennen uuden nuoren edustajaksi määräämistä, mikäli edellisen hankkimisesta on kulunut yli puoli vuotta.

Yksintulleet alaikäiset voivat asua myös yksityismajoituksessa, jos heillä on Suomessa sukulaisia, joiden luona heidän on mahdollista asua. Pääkaupunkiseudulla yksityismajoitus on yleisempi asumismuoto kuin Turun seudulla. Edustaja voidaan määrätä myös sellaiselle nuorelle, jolla on Suomessa vanhemmat tai toinen vanhemmista. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, ettei sukulaisella ole virallisten asioiden hoitoon tarvittavaa suomen kielen taitoa.

Kun alaikäisten tulijoiden määrä kasvoi, oli myös edustajista ajoittain pulaa. Nyt edustajien koulutusta on lisätty. Tarve pidemmälle ja kattavammalle koulutukselle oli pitkään ilmeinen. Viime vuonna täydennyskoulutuskeskukset Brahea Turusta ja Palmenia Helsingistä järjestivät yhteistyössä ensimmäisen nelipäiväisen koulutuksen edustajille tai sellaiseksi aikoville. Koulutuksen myötä rekisteriin saatiin useita uusia edustajia. Samansisältöinen koulutus järjestetään myös vuoden 2014 syksyllä.

Oma työni edustajana alkoi 2000-luvun lopulla, jolloin alaikäisten yksintulleiden määrä alkoi kasvaa. Edustajana toiminut työkaverini, joka oli itse muuttamassa ulkomaille, ehdotti, että ryhtyisin hänen nuorelleen edustajaksi. Näin sain ensimmäisen nuoren, afganistanilaisen pojan. Pian sosiaalityöntekijä alkoi soittaa yhä useammin kysyäkseen, ottaisinko lisää edustettavia. Pian ryhmäkodissakin oltiin siinä tilanteessa, että asukkaiden määrä ylitti virallisen paikkaluvun. Enimmillään itselläni oli samanaikaisesti yli 20 edustettavaa, mutta joillain pääkaupunkiseudun edustajilla määrä on ollut paljon suurempikin. Omat nuoreni ovat valtaosin olleet kotoisin Irakista ja Somaliasta, ja suurin osa heistä on ollut poikia. Ikähaarukka on ollut 14–17 vuotta.

Käytännössä edustajaksi määrääminen alkaa siitä, että nuoren asuinyksikön sosiaalityöntekijä kysyy sopivaksi katsomaltaan edustajalta tämän halukkuutta ryhtyä ryhmäkotiin majoitetun nuoren edustajaksi. Edustajan annettua suostumuksensa järjestää sosiaalityöntekijä tapaamisen, jossa mukana ovat nuori, tuleva edustaja ja tulkki. Tapaamisessa sekä nuori että edustaja allekirjoittavat suostumuspaperit, jotka sosiaalityöntekijä toimittaa käräjäoikeuteen.

Nuoren elämän alkuvaiheet Suomessa

Turvapaikanhakijanuorille tehdään alkuvaiheessa terveystarkastus ja annetaan tarpeelliset rokotukset, joihin kysytään edustajan lupaa jo ensimmäisellä tapaamisella. Turvapaikanhakijat pääsevät myös kuntien ja erityistapauksissa myös yksityiseen terveydenhuoltoon, jos tarvitaan kiireellistä lääkärin hoitoa tai hammashoitoa.

Yhteistyö nuoren asuinyksikön työntekijöiden kanssa on edustajalle tärkeää. Esimerkiksi yhteydenpito nuoren ja edustajan välillä tapahtuu ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden välityksellä. Kun nuorella on asiaa edustajalleen, järjestävät työntekijät tapaamisen asuinyksikköön ja tilaavat myös tulkin. Kielivaikeuksien takia suora yhteys nuoren ja edustajan välillä ei vielä alkuvaiheessa yleensä onnistu. Myös puhelinneuvottelu voidaan järjestää, ellei edustaja pääse paikalle.

Tärkeimpiä nuoren tavoitteita Suomessa on kielen oppiminen, mikä on edellytys uuteen kotimaahan sopeutumiselle. Nuoret aloittavat koulunkäynnin mahdollisimman nopeasti jo turvapaikkaprosessin alussa, kunhan sopiva opetusryhmä löytyy. Ohjaajat etsivät koulupaikan ja hoitavat muut kouluun liittyvät asiat, mutta tarpeen vaatiessa myös edustaja voi olla yhteydessä kouluun ja osallistua koulupalavereihin. Turussa maahanmuuttajille tarkoitettua opetusta järjestetään monissa oppilaitoksissa.

Kouluun pääsy saattaa kestää jonkin aikaa, koska nuorelle parhaiten soveltuvassa ryhmässä ei välttämättä ole heti tilaa. Nuorille on tarjolla peruskouluun valmistavia luokkia, joissa pääpaino on suomen kielen opetuksessa. Ennen koulupaikan järjestymistä nuoret voivat kuitenkin opiskella kieltä jo vastaanottokeskuksessa, mutta usein he odottavat malttamattomina kouluun pääsyä, sillä se tuo päivään sisältöä ja tekemistä. Moni nuori arvostaa kovasti mahdollisuutta käydä koulua, ja heillä on usein selvä näkemys tulevasta ammatistaan. Turhauttavaa kieleen ja kouluun panostaminen lienee kuitenkin niillä nuorilla, joiden maahan jääminen on hyvin epävarmaa. Joillakin nuorilla mieltä kuormittavia asioita on yksinkertaisesti niin paljon, jotta heidän on vaikea täysipainoisesti keskittyä niihin arkipäiväisiin asioihin, jotka edistäisivät Suomeen sopeutumista.

Mikäli nuorella ei ole yhteyttä sukulaisiinsa, auttaa edustaja myös heidän etsimisessään Punaisen Ristin henkilöjäljityksen avulla. Jäljittäminen ei ole riippuvainen oleskeluluvasta, vaan se aloitetaan tarvittaessa jo turvapaikkapro-

sessin aikana. Edustaja täyttää nuoren antamien tietojen perusteella Punaisen Ristin hakulomakkeen, johon täytetään mahdollisimman tarkasti etsittävien sukulaisten henkilötiedot ja viimeinen tunnettu osoite tai olinpaikka. Lisäksi annetaan muita mahdollisia yhteystietoja, jotka saattaisivat auttaa sukulaisten löytämisessä. Oman kokemuksen mukaan sukulaisia kuitenkin harvoin löytyy tällä tavalla, sillä tiedot eivät useinkaan ole tarpeeksi tarkkoja. Uusien tietojen ilmetessä jäljittämismenettely voidaan kuitenkin käynnistää uudelleen, sillä tiedot jäävät Punaisen Ristin tietokantaan. Myös Maahanmuuttovirasto voi tarvittaessa käynnistää oman etsintänsä turvapaikkaprosessin aikana.

Paljon asioita nuoren elämässä toki tapahtuu ilman edustajaa, sillä pääsääntöisesti kasvatus-, koulu- ja terveysasiat eli kaikki arjen asiat hoidetaan asuin-yksikössä. Tavallisuudesta poikkeavista asioista, esimerkiksi matkalle lähdöstä, ilmoitetaan kuitenkin edustajalle, ja tarvittaessa häneltä pyydetään kirjallinen lupa esimerkiksi matkaa varten.

Riippuu pitkälti nuoresta itsestään, minkä verran hän haluaa olla yhteydessä omaan edustajaansa. Toisilla on usein asiaa edustajalleen, kun taas toiset eivät juuri koskaan ota yhteyttä oma-aloitteisesti. Joillakin nuorilla on luonnollisesti muita enemmän esimerkiksi terveyden tai kouluun liittyviä ongelmia, joihin tarvitaan myös edustajan apua. Myös edustajissa on eroja sen suhteen, kuinka paljon he pitävät yhteyttä nuoriin. Toiset haluavat pysyä ajan tasalla kaikista heidän asioistaan, kun taas toiset hoitavat vain viralliset tehtävät. Itse koen edustajana olevani jotain siltä väliltä.

Prosessin alkuvaiheessa nuorten ajatukset keskittyvät luonnollisesti oleskelulupapäätöksen odottelemiseen ja huoleen omasta tulevaisuudesta. Huolta aiheuttaa myös kotimaahan jääneen perheen pärjääminen. Aina perheen olinpaikasta ei ole edes tietoa. Nuoret voivat olla kokemustensa traumatisoimisia, mikä voi ilmetä esimerkiksi unettomuutena, masentuneisuutena tai ahdistuneisuutena. Psykologin tarjoamaa kriisiapua on mahdollista saada, mutta saatavuudessa voi olla puutteita tai viiveitä. Mahdollisimman varhain tarjotulla keskusteluavulla voidaan todennäköisesti ehkäistä myöhemmissä elämänvaiheissa ilmeneviä ongelmia. Traumatisoituneiden turvapaikanhakijalasten psykiatristen palvelujen tarpeesta on tehty selvitys (Suikkanen 2010) Helsingin diakonissalaitoksella.

Edustajana turvapaikkaprosessissa

Turvapaikkaprosessin tärkeimmät vaiheet ovat poliisikuulustelu ja Maahanmuuttoviraston puhuttelu. Poliisi avustaa Maahanmuuttovirastoa selvittämällä kuulustelussa turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä, asuinpaikkaa ja asuinolosuhteita kotimaassa sekä matkareittiä Suomeen. Poliisikuulustelu pyritään pitämään pian maahantulon jälkeen. On hyvä, jos nuori jo ennen poliisikuulustelua olisi jonkin

verran selvillä turvapaikkaprosessin kulusta. Siksi hänelle varataan vastaanotto-keskuksesta aika lakimiehen pitämään ns. laki-infoon, jossa hän saa perustietoa turvapaikkamenettelystä. Aina laki-infoa ei kuitenkaan ehditä järjestämään ennen poliisikuulustelua. Myös edustaja tapaa usein nuoren ennen kuulustelua ja puhuttelua.

Poliisi pyrkii selvittämään myös turvapaikanhakijan iän. Lähtökohtana on nuoren oma ilmoitus, sillä useimmiten ei ole saatavissa luotettavasti ikää todistavaa asiakirjaa. Jos poliisi epäilee, että nuori on esimerkiksi ilmoittamaansa vanhempi, hän voi lähettää tämän ikätestiin. Sen tekee oikeushammaslääkäri, joka ottaa röntgenkuvat nuoren hampaista ja ranteen luista sekä haastattelee häntä lyhyesti. Tuloksista oikeushammaslääkäri kirjoittaa lausunnon, jonka hän toimittaa poliisille. Jos nuori testin perusteella todetaan täysi-ikäiseksi, päättyy myös hänen oikeutensa edustajaan. Ikätestiä on paljon kritisoitu siihen liittyvien virhemahdollisuuksien takia, vaikka virhemarginaalit otetaankin huomioon, ja rajoilla olevaa tulosta tulkitaan nuoren eduksi.

Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelu on turvapaikkaprosessin tärkein vaihe, jonne pääseminen saattaa kestää kuukausiakin poliisikuulustelusta. Puhuttelussa selvitetään ne syyt, miksi turvapaikanhakija eikä voi asua kotimaassaan, vaan hakee Suomesta turvapaikkaa. Nuoret joutuvat puhuttelussa käymään uudelleen läpi kokemuksensa, joiden vuoksi ovat pakomatkalta lähteneet.

Päätös turvapaikka-asiassa tehdään puhuttelupöytäkirjan perusteella, joten on tärkeää, että nuori kertoo mahdollisimman oikein ja täydellisesti kokemastaan vainosta ja että kaikki yksityiskohdat tulevat kirjatuiksi pöytäkirjaan. Tulkki ja edustaja ovat aina läsnä sekä nuoren poliisikuulustelussa että puhuttelussa. Myös edustaja saa näissä tilaisuuksissa esittää tarkentavia kysymyksiä nuoren kertomuksesta. Tarvittaessa myös lakimies voi toimia avustajana puhuttelussa.

Vielä muutama vuosi sitten Turussa asuvien nuorten oli matkustettava puhutteluun Helsinkiin Maahanmuuttovirastoon. Junamatkat mukaan lukien puhutteluun kului helposti koko päivä, sillä ne alkoivat tavallisesti klo 10 aamulla, ja aikaa varattiin klo 16:een asti. Nykyisin puhuttelut järjestetään Maahanmuuttoviraston toimipisteessä Turun ulkomaalaispoliisin tiloissa, mikä vähentää huomattavasti päivän rasittavuutta nuorelle.

Kaikki turvapaikanhakijat eivät pääse Maahanmuuttoviraston puhutteluun. Poliisi lähettää sormenjälkivertailupyynnön muihin Euroopan maihin, ja jos hakija on ennen Suomeen tuloaan ollut turvapaikanhakijana muussa EU-maassa (tai esimerkiksi Norjassa), hänen sormenjälkensä on tallennettu Eurodac-sormenjälkirekisteriin. EU-maiden solmiman Dublin-sopimuksen mukaan se EU-maa, josta turvapaikanhakija on ensimmäisenä hakenut turvapaikkaa tai johon hän ensimmäisenä saapuu, on velvollinen tutkimaan hänen turvapaikkahakemuksensa. Maahanmuuttovirasto voi sopimuksen perusteella jättää turvapaikkahakemuksen

tutkimatta, ja hakija voidaan palauttaa tähän toiseen EU-valtioon, jossa hän olisi voinut saada turvapaikan tai oleskeluluvan suojelun tarpeen perusteella.

Dublin-järjestelmän lähtökohtana on, että EU:n jäsenmaissa on yhtenäiset turvapaikkajärjestelmät. Todellisuudessa jäsenvaltiot soveltavat pakolaisten vastaanoton ja suojelun myöntämisen kriteereitä hyvin vaihtelevasti. Etelä-Euroopan maista Kreikassa, Italiassa ja Maltalla vastaanotto-olosuhteet ovat erittäin huonot tai vastaanottokeskuksia ei edes ole. Myös turvapaikanhakijoiden määrät näissä maissa ovat huomattavasti korkeammat kuin Suomessa.

Hakemuksen tutkimatta jättämisestä voi tietyn ajan sisällä valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen, ja tarvittaessa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO), jos saa siltä valitusluvan. Käännytys voidaan kuitenkin panna täytäntöön pian hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen. Joskus turvapaikanhakija katoaa jäljettömiin, ennen kuin poliisi ehtii käännättämään hänet. Poliisi onkin joskus ennalta ilmoittamatta hakenut nuoren aamuyöllä, jotta tämä ei ehtisi kadota ennen käännätyksen toimeenpanoa. Tällainen toiminta herättää luonnollisesti pelkoa nuorten keskuudessa. Edustajallakaan ei ole asiaan muuta tehtävissä, kuin antaa poliisille palautetta kyseisestä toiminnasta.

Ikävimpiä kokemuksia edustajan työssä ovat olleet juuri näiden ns. Dublinhittien saamat käännätyspäätökset, sillä nuoret pelkäävät palautusta etenkin Italiaan, Kreikkaan ja Maltalle, joissa turvapaikanhakijoita saatetaan kohdella väkivaltaisesti, majoittaa vankilamaisiin olosuhteisiin ja lähettää kadulle oman onnensa nojaan. Käännätyspäätöksen tiedoksiannon jälkeen edustajan onkin otettava nopeasti yhteyttä lakimieheen, joka hakee Helsingin hallinto-oikeudelta käännätyksen kieltämistä. Mahdollisen käännätyскиellon jälkeen on odotettava vielä lopullista päätöstä asiaan. Nuoriakin on käännätetty Italiaan, Kreikkaan ja Maltalle ikätestin tuloksen seurauksena tai jos heidät näissä maissa on merkitty täysi-ikäisiksi. Kesäkuussa 2013 Euroopan unionin tuomioistuin antoi päätöksen, ettei alaikäistä saa käännättää toiseen valtioon, ellei hänellä ole siellä sukulaisia (Euroopan unionin tuomioistuin 2013).

Viimeisenä valitusinstanssina on Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, jos henkilön ihmisoikeussopimuksella turvattua oikeutta on rikottu viranomaisen toimesta, ja kaikki kotimaiset oikeuskeinot on käytetty. Muutoksenhakupyynnöt ja valitukset tuomioistuihin tekee yleensä lakimies tai asianajaja, jonka apu on korvaamaton erityisesti ongelmatilanteissa.

Maahanmuuttoviraston puhuttelun jälkeen puhuttelija kertoo, milloin hän arvioi päätöksen olevan valmis. Vaikka alaikäisten hakemukset pyritäänkin ratkaisemaan nopeasti, on puhuttelijan antama aika-arvio usein liian optimistinen, sillä Maahanmuuttovirasto voi joutua esimerkiksi pyytämään lisätietoja nuoren kotimaasta. Nuoret kuitenkin ottavat aika-arvion hyvin kirjaimellisesti, ja kyselevät määräajan jälkeen kärsimättöminä, milloin he saavat päätöksensä. Olenkin kritisoinut liian tarkan käsittelyaika-arvion antamista, koska useinkaan se ei pidä paikkaansa.

Nuoret luonnollisesti vertailevat keskenään turvapaikkaprosessiensa kestoa. He saattavat ihmetellä esimerkiksi sitä, että toinen nuori on saanut päätöksensä aikaisemmin, vaikka on tullut Suomeen myöhemmin. Nuorista tällainen tuntuu tietysti epäoikeudenmukaiselta, vaikka edustaja yrittäisikin selittää, että jokaisen nuoren tapaus on yksilöllinen. Omien edustettavieni kohdalla päätöksen saaminen on lyhimmillään kestänyt puhuttelusta noin kuukauden ja enimmillään runsaan vuoden, mikä on nuorelle jo ylivoimaisen pitkä odotusaika. Viimeksi mainitussa tapauksessa jouduttiin selvittämään mm. nuoren kansalaisuutta. Vaikka itse olisin lähes varma, että nuori tulee saamaan myönteisen päätöksen, rauhoittuu hän vasta, kun kuulee saaneensa oleskeluluvan.

Oleskelulupapäätöksen odotusaikaa pidentää myös se, että päätöksen valmistuttua Maahanmuuttovirasto toimittaa sen asuinpaikkakunnan poliisille tiedoksiantoa varten. Poliisi kutsuu nuoren, tulkin ja edustajan päätöksen tiedoksi omasta työtilanteestaan riippuen. Niinpä joskus nuori saa päätöksen oleskeluluvastaan vasta kuukausi, jopa parikin myöhemmin sen jälkeen, kun päätös on tehty Maahanmuuttovirastossa.

Harva hakijoista saa turvapaikan eli pakolaisaseman, mutta oleskeluluvan voi saada myös toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella tai yksilöllisistä inhimillisistä syistä. Omista edustettavistani vain muutamalle useista kymmenistä on myönnetty turvapaikka. Kaikki ne, joiden sormenjälkiä ei ole Eurodac-rekisterissä, ovat kuitenkin päässeet Maahanmuuttoviraston puhutteluun ja aikanaan saaneet oleskeluluvan Suomeen. Jos Maahanmuuttovirasto kuitenkin tekee kielteisen oleskelulupapäätöksen turvapaikkahakemukseen, ovat aiemmin mainitut valitusasteet käytössä myös silloin.

Turvapaikanhakijan elämä on jatkuvaa odotusta ja epävarmuutta. Se, joka ei hänen kokemuksistaan tiedä, saattaa ajatella, että pakolaisen elämä Suomessa on kovin helppoa. Heitä ja heidän valintojaan ymmärtää kuitenkin aivan eri tavalla, kun tuntee heidän historiaansa.

Edustajana oleskelulupapäätöksen jälkeen

Myönteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen nuorelle etsitään kuntapaikka. Kuntapaikka-asiat hoidetaan alueiden ELY-keskuksissa, jotka muutenkin tästä eteenpäin toimivat maahanmuuttoasioiden hallintoviranomaisina. Kuntapaikkahakemuksen täyttää sosiaalityöntekijä kuultuaan nuoren asuinkuntatoiveet. Käytännössä nuori ei voi valita vapaasti asuinkuntaansa, sillä läheskään kaikki Suomen kunnat eivät ole tehneet sopimusta pakolaisten vastaanotosta. Koska kuntapaikkoja ei ole tarpeeksi, saattaa nuori oleskeluluvan saannin jälkeenkin asua vielä useita kuukausia vastaanottokeskuksessa.

Turun seudulla edustettavani ovat sijoittuneet pääsääntöisesti joko Turkuun tai Raisioon, mutta myös Naantali ja Kaarina vastaanottavat oleskeluluvan saaneita. Raisiosta kuntapaikan saaneet nuoret muuttavat omaan asuntoon, jonne he saavat Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n tarjoamaa tukea itsenäisen elämän aloittamiseen. Nuorella on oma ohjaaja, joka opastaa ja auttaa tarvittaessa arjen asioiden hoitamisessa. Turusta kuntapaikan saaneet alaikäiset eivät vielä muuta omaan asuntoon vaan Turun perheryhmäkotiin, jossa asuinolosuhteet ovat melko lailla samanlaiset kuin ryhmäkodissa ja tukiasunnoissa. Yleensä nuori odottaa kiihkeästi muuttoa vastaanottokeskuksesta saadakseen enemmän yksityisyyttä ja vapauksia.

Heti myönteisen päätöksen varmistuttua edustaja varaa ajan maistraattiin nuoren rekisteröimiseksi väestötietojärjestelmään. Nykyisin myös sosiaaliturvatunnuksen saa samalla käynnillä. Henkilötunnuksen kanssa voidaan hakea nuorelle myös sairausvakuutus- eli kela-korttia. Nuoret haluavat myös passin, joten samalla käynnillä jätetään poliisilaitokselle muukalaispassihakemus. Passin saaminen kestää usein monta kuukautta, mutta sen tultua voidaan nuorelle avata myös pankkitili, johon hänen saamansa tuet ohjataan. Edustajan on muistettava hakea myös lapsilisää, mikäli nuori on alle 17-vuotias. Lapsilisä maksetaan luonnollisesti sinne, missä nuori asuu.

Jo turvapaikkaprosessin aikana nuoret ovat oikeutettuja taloudelliseen tukeen, jonka määrä riippuu mm. iästä ja asuinpaikasta. 17 vuotta täyttäneelle oleskeluluvan saaneelle nuorelle tehdään TE-toimistossa kotoutumissuunnitelma, ja hänellä on tietyin ehdoin mahdollisuus saada työmarkkinatukea. Edustaja voi olla mukana kotoutumissuunnitelman teossa, mutta omien nuorteni kohdalla asuinyksikön ohjaaja on yleensä käynyt nuoren kanssa TE-toimistossa.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen edustaja auttoi nuorta myös perheenyhdistämishakemusten täyttämässä, jos tämä halusi hakea perheelleen oleskelulupaa Suomeen. Perheenyhdistämisoikeus on pakolaisella sekä henkilöllä, joka on saanut oleskeluluvan toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella. Perheenjäseniksi lasketaan avio- ja rekisteröity puoliso, alaikäinen lapsi ja alaikäisen huoltaja. Nuoret hakevat yleensä Suomeen omia vanhempiaan tai muuta huoltajaansa, sisaruksiaan sekä perheessä mahdollisesti asuneita kasvattilapsia.

Aikaisemmin edustaja täytti lomakkeet nuoren eli perheenkokoajan tulkin välityksellä antamien tietojen perusteella. Lomakkeiden täyttäminen vei luonnollisesti sitä enemmän aikaa, mitä suurempi perhe nuorella oli. Oma ”ennätykseni” on 22 perheenjäsenen hakulomakkeiden täyttäminen. Sen jälkeen lomakkeet jätettiin poliisilaitokselle, josta ne toimitettiin Maahanmuuttoviraston ratkaistaviksi. Usein Maahanmuuttovirasto pyysi asiasta lausuntoa myös edustajalta. Nykyisin oleskelulupahakemuksen perhesiteen perusteella voi panna vireille ainoastaan ulkomailla asuva hakija itse, joten edustaja ei enää täytä hakemuksia.

Perheenyhdistämishakemusten jättämisestä alkoi nuorilla jälleen odotus, joka kesti vieläkin pitempään kuin oleskeluluvan odottaminen. Malttamattomiin

kysymyksiin päätöksen ajankohdasta edustajalla ei taaskaan ollut vastausta, mutta hakemuksen käsittelyvaihetta edustajalla oli oikeus aika ajoin tiedustella Maahanmuuttovirastosta. Tieto siitä, että edustaja ainakin yritti hoitaa asiaa, riitti yleensä joksikin aikaa rauhoittamaan nuorta. Perheen Suomeen tuloa voi viivästyttää myös se, että sopivaa asuntoa usein isollekin perheelle voi olla vaikea järjestää nuoren asuinkunnassa.

Somaleilla perheenyhdistämispäätöksen käsittelyaikaa ovat pidentäneet varsinkin suuret hakijamäärät, joten heillä päätöksen saaminen on saattanut kestää kolmekin vuotta. Henkilöllisyyden ja sukulaisuuden todentavien asiakirjojen puuttuessa somalialaisten perheenjäsenet yleensä myös haastatellaan Somalian suurlähetystöissä Addis Abebassa tai Nairobissa. Myös dna-testejä käytetään sukulaisuuden todentamiseen. Ongelmia ovat tuottaneet somalialaisissa perheissä tavalliset kasvattilapset, joiden perheenjäsenyyttä ei voida dna-testein todistaa. Varsinkaan nuoremmat lapset eivät aina myöskään osaa haastattelussa kertoa muiden perheenjäsenten kanssa yhdenmukaisesti esimerkiksi perheen asunnon yksityiskohdista tai asumisjärjestelyistä, mikä on saattanut vaikuttaa kielteisesti oleskeluluvan saamiseen. Perheenkokoajalla on halutessaan mahdollisuus valittaa myös kielteisistä perheenyhdistämispäätöksistä.

Perheenyhdistämissäännökset ovat viime vuosina kiristyneet, mikä on näkynyt mm. siten, että edustajuuteni alkuaikoina Suomeen tulleet nuoret saivat pitkän odotuksen jälkeen perheilleen oleskeluluvan Suomeen. Myös perheenjäsenten matkakulut maksettiin. Vähitellen erilaisia maksuja alkoi tulla lisää, ja suhtautuminen varsinkin kasvattilapsiin kiristyi. Viime aikoina somalialaisen perheen pääsy Suomeen on saatettu evätä mm. sillä perusteella, ettei Somaliasta saa Suomen hyväksymää passia. Hylkäysperuste aiheuttaa monta vuotta perhettään odottaneelle nuorelle ymmärrettävästi suuren pettymyksen. Epäoikeudenmukaiselta tuntuu myös edustajasta, kun samassa tilanteessa olevista nuorista toinen saa perheensä Suomeen, mutta vähän myöhemmin toisella ei siihen enää olekaan oikeutta. Osa nuorista perustaa kuitenkin nopeasti oman perheen Suomessa. Muutama edustamani tyttö on saanut ensimmäisen lapsensa jo 17–18-vuotiaana.

Niin kovasti kuin perhettä odotetaankin, voi perheen saapuminen Suomeen olla ristiriitainen asia. Nuori joutuu usein ottamaan vastuun koko perheestä, hoitamaan heidän asioitaan ja toimimaan tulkkina viranomaisten kanssa asioidessa. Myös nuoren integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi taantua, kun hän joutuu jälleen elämään perheen omien kulttuuristen ja uskonnollisten normien alaisena.

Edustajan tehtävien työllistävyys on eri aikoina vaihdellut mm. nuorten tulojoiden määrästä ja heidän turvapaikkaprosessinsa vaiheista riippuen. Alkuaikoina työ oli välillä hektistäkin, koska nuoria oli paljon, mutta tulijamäärien selvästi vähennyttyä, on välillä ollut pitkäänkin hiljaiseloa. Turvapaikkaprosessiin liittyvien asioiden sujuvan hoidon kannalta olisi suotavaa, että edustaja saisi aina säännöllisin väliajoin uuden nuoren edustettavakseen.

Monesti asioilla on taipumus kasaantua, ja niin näyttää olevan myös edustajantehtävillä. Hoidettavat asiat eivät kuitenkaan aina liity turvapaikkaprosessiin, vaan kyse voi olla esimerkiksi koulunkäyntiin tai terveyteen liittyvistä ongelmista. Olen ollut mukana koulu- ja kriisikeskuspallareissa, sairaalassa, ulkomaalaistodistajana rikosasiassa. Yhden nuoren epäiltiin joutuneen pakomatkinsa aikana ihmiskaupan uhriksi, jonka vuoksi tein asiasta oman lausuntoni. Muutama vuosi sitten olin henkisesti valmistautunut lähtemään mukaan synnytykseenkin, mutta sinne nuori sai tuekseen samaa kieltä puhuvan ohjaajansa, josta varmasti oli siinä tilanteessa enemmän hyötyä kuin minusta. Jonkin aikaa ehdin kuitenkin olla myös syntyneen lapsen edustajana ennen hänen äitinsä täysi-ikäistymistä.

Monesti sanotaan, ettei edustajuus voi olla kokopäivätyötä eikä yhdellä edustajalla voi olla kuin korkeintaan 10 edustettavaa samanaikaisesti. Jos edustajuus kuitenkin on ainoa työ, voi useammankin nuoren asioihin keskittyä paremmin. Myöskään muu työ ei kärsi edustaja-asioden hoitamisesta, joista monet, kuten kaikki viranomaisten kanssa asioinnit, on hoidettava virka-ajan puitteissa. Liukuva työaika ja mahdollisuus käydä vastaanottokeskuksessa virka-ajan jälkeen ovat omalla kohdalla helpottaneet huomattavasti tehtävien hoitamista.

Edustajuuden päättyminen

Edustajan tehtävä päättyy automaattisesti, kun nuori täyttää 18 vuotta tai hänen vanhempansa tai muu huoltajansa saapuu Suomeen. Edustajuus voi kuitenkin loppua jo ennen sitä esimerkiksi aikaisemmin mainitun käännättämisen takia tai sen vuoksi, että nuoria on syystä tai toisesta siirretty asumaan jonkin muun kunnan vastaanottokeskukseen, ehkä toiselle puolelle Suomea. Tämä on nuorille yleensä raskasta, sillä heille on Turussa ehtinyt usein muodostua tärkeitä ihmissuhteita. Nuoret haluavat yleensä muutenkin asua suuressa kaupungissa, jossa on enemmän ihmisiä ja toimintaa sekä työ- ja harrastusmahdollisuuksia. Edustajalla ei kuitenkaan nykyisin ole päätösvaltaa nuorten asuinpaikan suhteen, mutta hän voi luonnollisesti sanoa tähänkin asiaan oman mielipiteensä.

Omia edustettaviani on muuttanut Turusta Punkalaitumelle, Pietarsaareen, Tampereelle, Kontiolahdelle, Rovaniemelle, Siuntioon ja Ouluun. Yhteydenpitoa ja tapaamisia on hankala järjestää pitkän välimatkan takia, jolloin yleensä on parempi, että nuori saa läheltä uuden edustajan. Aina nuori ei kuitenkaan ole halunnut vaihtaa edustajaa, joten joidenkin kanssa olen jatkanut myös muuton jälkeen. Myös itselleni on siirtynyt nuoria muilta edustajilta paitsi siirron takia, myös siksi, että heidän entinen edustajansa on esimerkiksi sairastunut tai muuttanut ulkomaille.

Edustajuuden päättymisen jälkeen minulla ei yleensä ole ollut enää yhteyttä nuoriin, mutta halutessaan he ovat saaneet ottaa yhteyttä. Eräs pääkaupunkiseu-

dulla asuva nuori kyseleekin silloin tällöin sähköpostitse kuulumisiani, ja on aina mukava kuulla, että hänellä menee hyvin. Joskus joku nuorista on myös kysynyt neuvoa esimerkiksi kesken olevassa perheenyhdistämisasiassaan. Silloin olen yrittänyt auttaa mahdollisuuksieni mukaan, mutta maahanmuuttoviranomaiset ovat tarkkoja siitä, ettei täysi-ikäisen henkilön asioista kerrota edes entiselle edustajalle.

Useimpien nuorten uskon pärjäävän hyvin elämässään, sillä he ovat selviytyjiä. Myös motivaatio suomen kielen oppimiseen on kova. Onkin ollut mukava seurata monen nuoren kohdalla kielitaidon nopeaa kehittymistä. Uskon nuorten pääsevän opiskelemaan haluamaansa alaa ja aikaa myöten myös työmarkkinoille. Ilman perhettään olevien kohdalla olen kuitenkin välillä miettinyt, miten heidän elämänsä on myöhemmin järjestynyt; varsinkin niissä tapauksissa, joissa nuorella on ollut ongelmia tai hänet on käännetty pois Suomesta.

Edustajajärjestelmässä on ollut monia epäselvyyksiä, eivätkä edustajalle kuuluvat tehtävät ole olleet aina selviä edustajillekaan. Edelleen edustajan rooli on tuntematon monille viranomaisillekin, eivätkä kaikki tunne edustajan valtuuksia. Edustajajärjestelmän kehittämistarpeista on Lastensuojelun keskusliitossa valmistunut Lepolan (2012) selvitys, jossa todetaan, ettei yli vuosikymmenen ikäinen järjestelmä ole vielä oikein löytänyt paikkaansa. Alituisessa muutoksessa elävän maahanmuuttohallinnon piiristä ei ole löytynyt tahoja, joka ottaisi vastuun edustajajärjestelmän kokonaisvaltaisesta kehittämisestä.

Muutokset turvapaikanhakijoiden elämässä jatkuvat. Laskevien hakijamäärien seurauksena monia vastaanottokeskuksia on viime aikoina lakkautettu. Viimeisin nuoria koskeva muutos Turussa on ollut ryhmäkodin ja tukiasuntojen yhdistyminen vuoden 2014 kesäkuusta alkaen.

Kirjallisuus

- Euroopan unionin tuomioistuin (2013): Judgment of the Court of Justice in Case C-648/11 MA and Others. Press and Media – Press releases No 71/2013: 6 June 2013. <http://curia.europa.eu> – Luettu 10.6.2014.
- Lepola, Outi (2012): Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun keskusliitto.
- Maahanmuuttovirasto (2014). <http://www.migri.fi> – Luettu 10.6.2014.
- Pakolaisneuvonta (2014). <http://www.pakolaisneuvonta.fi>. Luettu 10.6.2014.
- Suikkanen, Sirkku (2010): Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonissalaitoksen raportteja 1/2010.

Seminar on "From Vulnerable Childhood to Healthy and Safe Adulthood"

Arjan Myftari

HALATEN-Project

From Vulnerable Childhood to Healthy and Safe Adulthood

Outi Arvola, Hanna Siren, Anu Kuikkaniemi and Outi Linnossuo
Turku University of Applied Sciences

The specific aim of the HALATEN-project (From Vulnerable Childhood to Healthy and Safe Adulthood) consists on supporting the social integration process of the unaccompanied young immigrants arriving in the municipalities of South-Western Finland region. In the focus of this project are on one side, the evaluation of needs and experiences of current and former unaccompanied minor immigrants during the process of integration, and on the other side supporting the orientation to become familiar independently with the Finnish society. In this context, the project contributes to the creation of a network of experts around the region, which is helpful in the context of monitoring and developing the social integration of the unaccompanied minor refugees.

This project has started in July 2013 and lasts until December 2014, and it is mainly financed by the European Refugee Fund. Apart the main partners such as the Turku University of Applied Sciences and the Institute of Migration, there exists also a fruitful collaboration with other organizations in the field of immigration, social work and education. Main target group is the unaccompanied minor refugees who have come to Finland, and their integration path into the Finnish society represents the central point. Another specific aim is to develop the skills of the professionals working with the unaccompanied minor refugees.

The results of this project have so far been promising and have given a fruitful contribution toward a better understanding of the target group's situation from at least five perspectives: first, the research knowledge regarding needs and experiences of the target group during the process of integration has increased; second, alternative ways for supporting the individual development and social integration has widen; third, the learning materials from the basic network for youngsters of the target group as well as educational materials for professional purpose are designed; fourth, the path of integration for young people have studied; and last but not least, a new regional network of experts for this field has established.

Indeed such an understanding has been possible thanks to the project activities, which specifically includes: the establishment of a group of experts; exploring and evaluating the own perspective of unaccompanied minor refugees; the formulation of a service model provided for the target group; organization of group and individual activities to the minor refugees; provide educational material for young people themselves as well as for the current and future professionals working with the target group.

In this article of HALATEN-project, the students and staff of Turku University of Applied Sciences have been playing a pivotal role especially in terms of coordinating, implementing and monitoring the various project activities for the target group. The article is based on the theories of social support and meaningful leisure and it describes the group and individual activities that have been organized for the minor refugees.

Students in the degree programs in social services, occupational therapy and physiotherapy have had chance to provide the developed support forms for the minor refugees at different events and camps organized during the project. The minor refugees have also been supported and encouraged to use the Finnish language, to study and to find meaningful leisure activities for themselves. The social support for the unaccompanied minor refugees has been informative and emotional support and it has been offered as part of the meaningful leisure actions. Through these commonly planned actions, the better cultural understanding between the Finnish students and immigrants has increased and these actions have shown to be fruitful way for encouraging the two-way communication and integration. Based on the students' reports, the need of unaccompanied minor refugees' for social support is enormous and the different support forms are also needed to develop in the future. It has to be noticed that the developmental work has to be done together with the young immigrants as well as the current and future employees. In this way we are able to ensure that the actual needs of young refugees will be meeting and the knowledge of this target group among the field workers will be updated.

Welcoming Refugees and Asylum Seekers in the South-Western Finland

Kalle Myllymäki

South-Western Finland's Centre for Economic Development, Transport and Environment

It was in the 1970s, with the first contingents of immigrants arriving from Chile that the phenomenon of receiving refugees became a matter of fact also in Finland. However, the city of Turku and generally the region of South-Western Finland officially started of a well-structured and institutionalized refugee reception process only by the late 1980s, when the first welcoming center for asylum seekers was built in 1990, in Turku (with the contribution of the Finnish Red Cross). Only a year later it was followed by a complex of popular houses in Perniö financed by the Finnish government, which was functional for almost fifteen years before transferring it in Turku. The Finnish Red Cross on the other side has founded other two reception centers; the first in Naantali in 2004, and above all the welcoming unity for young refugees only one year later in Turku. With the growing number of asylum seekers by the late 2000s, the receiving and welcoming process was extended through other centers and complex of popular houses during the period of 2008–2013 in Punkalaidun. It has to be mentioned here, that only during the last year (2013) the region of South-Western Finland has welcomed a total number of 300 refugees. However, a matter of extreme relevance was that related to the fact that 15 of them were unaccompanied minors.

Currently, the Finnish Red Cross sustains 14 popular houses around the region under the management of the Finnish Immigration Service and Ministry of the Interior, while the city of Turku on the other hand sustains 7 unities of popular houses dedicated exclusively to the category of unaccompanied minors refugees (a group age between 15–17 years old holding a Finnish permit of stay and able to engage in contracts with the city of Turku). In this context, a functional accommodation service for this category of refugees has been transformed into tradition so far. Thus, since the 2005 PAVAKE pilot project under the management of the city of Raisio, minor refugees have the opportunity to share their positive experiences of living alone in the municipality. The same model was applied also in other municipalities in 2010, specifically in Kaarina, Lieto and Naantali. The Centre for Economic Development, Transport and the Environment on its own side coordinates the agreements between this category of refugees until the age of 21 and the municipality, with specific focus on the accommodation and social care support. At the moment South-Western Finland appears to have the necessary capacity to welcome other minor refugees holding a permit of stay. However,

things may change in case the flux of underage and unaccompanied refugees increases beyond the suspected number.

The arising challenge from this point of view, and related to this category of asylum seekers, consists on the social integration into the Finnish society. It is perhaps in this context that municipalities could play the pivotal role, by informing the central institutions on their capacities and capabilities in accommodating and integrating unaccompanied underage refugees. As the general flux, and consequently the welcoming of asylum seekers varies with time, any eventual imbalance in terms of capacity, especially when it comes to underage refugees, deserves a specific attention. As far as for the unaccompanied minor refugees, a place must be funded in any case, the solutions for the accommodation of this category have been often a priority and consequently planned in time.

However, it has to be mentioned here the existing lack in long term education and inclusion in various social activities. For this reason, welcoming and integration process for unaccompanied underage refugees must be perceived as a process in continuation, which should be able to secure and offer both social care and basic education. From this point of view one must understand that, even though both welcoming and integration of unaccompanied minor refugees are basic components of the same process, their respective aims clearly differ from each-other. In other words, welcoming and accommodation unities for unaccompanied minor refugees have to be seen separately from that of any other category of asylum seekers. This means different location compared to other social houses, optimal environment in terms of space (at least one room per person), and of course security. Still, the municipalities must secure such service according to an indeterminate period. They are required also to develop researches regarding these issues, aiming to understand possible changes in the lives of former unaccompanied minor refugees after five or ten years since they were welcomed in Finland.

Experiencing War in Childhood, a Life Asset for the Future

Merja Paksuniemi

University of Lapland/Institute of Migration

Experiencing a war during the childhood means having always something to narrow when you will be an adult. On the other hand, few questions naturally arise: what it means spending the years of childhood in a war? And still, to what content the past experience of those years could influence your future as an adult? The research environment brings us back in the years 1939–1945 by focusing on concrete cases and life experiences, and by trying to reveal the meaning of those experiences in an adult's life. In this context, the source of research's territory is divided in three target categories: family, educational process and professional formation and working activity. The research data, which include 29 life experiences, have been collected during the period 2011–2013 following mainly the interview method and also the analysis of personal diaries. The overall context brings us to an ongoing process, where lived lives are transformed in living narratives.

How it was being a Child at Wartime?

The Family

“It was strange, because from a moment to another it was only us, mother and children. And days full of tension, because of the constant worry about father in the battlefield.”

In this new reality everything had another meaning, and the daily rhythm of life changed; the meaning of playing and the education, the risk and challenges of being an orphan, the constant urgency of mother and the caring of the others, the importance of the presence of a confident adult, the meaning of having back the men from the front. Everything changed rapidly and after all what was left behind was the radical transformation of children's life (orphanages and/or a war child abroad), and the purpose of the family was broken.

How the Childhood Experience did Influence their Lives

The Meaning of Family in Adult Life

In many cases the desire of an ideal family remained just a vision, an idea and nothing more. Nevertheless, childhood's war experience has usually influenced their life purposes and the harmony in their families. Also the model of caring

other people during the childhood continued for all their life, since they were transformed into children with an adult's reflects.

Educational Support to War Orphans

Many of them had the opportunity to receive financial support for educational purpose in their future. However, even though everybody had the possibility to receive access toward a professional preparation, not all were happy with what it was offered to them.

"In my opinion there should have been more detailed information about the education and future job possibilities. Information about the professional possibilities was not available, or not clearly perceivable to everybody. Perhaps, some of us lost forever the possibility to receive the right professional formation..."

In some cases, the dilemma of choosing the right professional formation was a matter of previous divergences between the parents.

"My father always wanted me to be a good worker. My mother, on the other hand, continuously talked us about school and the benefits we might have from it. At the end she was right."

On the other side, once the children started to frequent the school, it was teacher's turn to follow the mother's position through further cultivation of the idea of frequenting the school, until the mission of receiving a profession shall be considered as successfully accomplished. Nevertheless, not all of them had the opportunity and the determination to follow this path until the end. However, those who did not managed to go through a professional formation were able to familiarize themselves with the future, by using their past experiences.

"Everything that I have learned in my childhood and young age, every working capability, was useful for the rest of my life."

In conclusion and by summarizing all the above mentioned experiences, we can have few reflective points. First of all, despite the extremely difficult childhood, for the majority people of the target category the future headed almost positively. Second, to some of them it was about understanding life and learning how to spend it in the future, and translating the negative experience into an asset for the rest of their lives. Finally, every singular experience as well as their respective assets, in the context of the research environment, gives their best contribution in understanding better the need that this category of persons might have.

Unaccompanied Minor Refugees in the City of Turku

Krister Björklund

Institute of Migration

The research aims to give an answer to a circle of questions related mainly to basic life situations of young refugees since they have reached the municipality of Turku. Some of them are considered part of the target group even though their age category goes largely beyond of what is considered as minor age, because of their long experience of staying in Finland. The questions entering to the context cover a large scale of activities starting with the education and employment, civil status and hobbies, was it easy or not to enter into a normal life rhythm, how happy they have been about living alone or about the collaboration with the legal representation etc. Above all, the idea is to give a clear picture on how the unaccompanied minor refugees have experienced their lives in the city of Turku, and how this experience has influenced their present life as an adult. As regarding the sources for this research, it is based mainly in two categories: the existing statistics and previous research on one side, and the interview method with both (ex)unaccompanied minor refugees (13) and experts dealing with the issue (8) on the other.

The statistics regarding the flux of unaccompanied minor refugees in the city of Turku, from 1991 until 2013 mainly referring to the Finnish Immigration Service, tells us about a linear trend between 100–170 cases per year, excepting 2000–2001 (the lowest ever flux with about 10–30 cases) and 2008–2010 (the highest flux with about 400–700 cases). From 2009 to 2013 unaccompanied minor refugees of male gender are largely dominating the numbers compared to female gender. For 2013 the flux of unaccompanied minor refugees based on citizenship or country of origin is led by people from Somalia, Iraq, Afghanistan and Morocco without leaving apart Angola, Ethiopia and Gambia. The general process for unaccompanied minor refugees since they arrive in the city of Turku includes four phases. The first is about the asylum application. During this phase the minor refugee is accompanied to the welcoming centre, where he/she will have the opportunity to meet with the personal legal representative. After that, special attention is dedicated to the learning process of the Finnish language and other activities. The second phase officially starts by the moment that the refugee receives the Finnish permit of stay, and includes the survey of services starting by the residency and the social integration. Phase three refers exclusively to services of social integration in the municipality, where each municipality formulates detailed programs for the social integration of unaccompanied minor refugees. Finally, the fourth phase deals with the translocation of the refugee into the network of ordinary services, which means that the process of social integration has

been concluded and the refugee is allowed to follow his/her life independently through education or employment.

Following the interviewees in this project, usually moving alone into another country of nowhere and at minor age is extremely difficult. Also, the communication with the authorities requires a lot of energies. On the other hand, connection with the family back in the country of origin is almost impossible for a long period. After that, another long period characterized by life in the welcoming centre, receiving services and social integration begins. It has to be mentioned here that the city of Turku has been very active at this direction since the first immigration fluxes in Finland, in the early 1990s. In this context, in Perniö it was built the first welcoming centre in 1992 that was functional until 2008. After that, another center was built in Naantali in 2003. In the city of Turku, the first welcoming center was built by the Finnish Red Cross, while other independent organizations such as EHJÄ ry and Care Component are operational through their own services and structures around the municipality.

In 1999 the Finnish Parliament voted the first law on social integration of the refugees, followed by another similar on further encouragement of the social integration in 2011. However, it has to be mentioned here that although all refugees are covered by the same legislative umbrella, they are treated distinctively in their individual social integration process depending on case to case. Among the most important educative institutions based in the city of Turku where an immigrant could accomplish his/her social integration process are: Turun kristillinen opisto, Turun iltalukio, Paasikivi-Opisto, Turun AKK, Timali in Raisio etc. The social integration process through the above mentioned educational institutions is made operational thanks to the mediation of the Employment Office as following the national employment strategy. On the other side, the ELY-centre of the municipalities of South-Western Finland organizes the selection of the refugees in the basis of their own (linguistic) merits. Two different schemes are followed for the same social integration program based on the educational approach, one from the Ministry of Employment and the Economy and another from the Ministry of Education and Culture.

From Education to Labor Market

"Terrible structure of the education system, one must have a degree and also working experience..."

"On the other side, the age is what it is. It is a matter of patience to sit down on a classroom all these years. After all when you're almost 20, perhaps is time to look for marriage and money."

“Generally it is good to live in Finland, but we foreigners do have some major problems regarding the employment. Education is not always enough, since everybody asks you about any specific profession.”

“When I receive the monthly school allowance it is more or less 430 €, of which almost 360 € are spent for rent and food. After that I should pay also the energy and water... It’s not possible at all.”

“Soon I will manage to have the profession I ever dreamed. But in case I could not be able to find a job through that, then I should start thinking about something else aiming to find a job.”

Social Network, Location Differences and Maturity

Obviously, for the unaccompanied minor refugees the first most important social network is represented by the welcoming centre. In that environment a pivotal role play the leaders. It is normal, however, that the refugees have the tendency to enter into a social network of the same ethnic and linguistic background. The main challenge remains the friendship building between minor refugees and minor Finnish although in case they share the same educational environment.

As regarding the efficiency of the social services, there is a widespread opinion that in the small localities one can have a better access into the service network.

“In Turku it is so difficult because there are many foreigners, and the social office faces a lot of difficulties. In Kaarina one can find a better service. In case I would find a job in Turku, I still will keep my apartment in Kaarina. I have been living here so far, so it is now my place.”

A big problematic in this context is that related to the difference between refugee’s social age. In many cases, once that a minor refugee has reached the adult age his/her chronological age does not correspond to his/her social age, leading this way through a variety of difficulties. Some of them, for example, need more support and others more independency. However, the main point to be mentioned here is that after a long period the majority of them have been successfully integrated into the domestic society.

Towards Healthy Adulthood through Participation. Culture and Gender Sensitivity in Participatory Education with Unaccompanied Children

Mervi Kaukko

University of Oulu

"... States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Art 12, UN Convention on the Right of the Child

Characteristics of Participation in Reception Centers

One of the aims of this research is to show how promoting the participation of unaccompanied asylum-seeking girls could help them develop towards a healthier adulthood. Based on a participatory action research with 12 unaccompanied asylum-seeking girls, this research explores what kind of participation is relevant and empowering during the asylum process of unaccompanied minors, and how underage units of reception centers can work as platforms for participatory education. Fleeing alone from areas of war and conflict to a new country, unaccompanied minors are undoubtedly a very vulnerable group. Previous research shows that unaccompanied asylum seekers share risk factors adding to their vulnerability, such as loss of family, loneliness, loss of identity, lack of self-care, disorientation, double identity and stressful life events. They are also often trafficked for sexual or labor exploitation.

Although promoting participation among asylum-seeking children is challenging, it is proven to be important especially for children coming from the most challenging circumstances. According to the UN Convention on the Rights of a Child, every child has a right to be taken seriously in all matters concerning him or her. Although the importance of child- and youth participation is widely acknowledged, the practitioners working with unaccompanied minors are unaware of how to promote it. The asylum process is long and frustrating, and without enough meaningful activities, it can harm the development and the mental health of the child. Although the need for protection is obvious for unaccompanied minors, as many of them have had far too many responsibilities and too little adult guidance in the past, many studies show that vulnerable children feel that the protection offered by professionals often exceeds the needs of the child. Over-protection, doing everything on behalf of the child, "victimizing" or labeling the children as permanently traumatized is unhelpful: it hinders the children's willingness to participate, and

leads to anxieties of what is being said behind their back. In these circumstances the lack of trust and the lack of confidence became a crucial point. According to this research, promoting participation in reception centers is possible. It requires constant negotiation and navigation in the midst of mistrust, cultural differences and different views on gender equality. It is also important to acknowledge that the unaccompanied children might have trouble trusting adults, or even other children and youth, because of their previous experiences and because they do not yet know what is approvable in the Finnish society, and what influence their actions or opinions might have on for example the forthcoming asylum decision. The cornerstones to create spaces for participation in reception centers are that children are listened to, the feeling of belonging is supported and that all participants aim for an equal dialogue. Dialogue in this context means creating trust between people, seeing each other as equals, having the ability to see things from the “other’s” point of view without materializing the “other” and furthermore, trying to understand the meanings which the children give for their experiences.

Following Kohli (2011), the feeling of belonging is one of the three key factors in contributing to the wellbeing of unaccompanied asylum seekers. Participation is only possible in a situation where one feels belonging: where she is accepted as she is and her contribution and participation are valued. In order to understand better the starting points of the participants in an environment such as a reception center, the adults should acknowledge the cultural background of the children as well as their own pre-understandings and biases. For example, in large parts of the more traditional societies where the majority of unaccompanied girls come from, the idea of gender equality differs significantly from Finland. As a consequence, the idea of gender roles impacts the way belonging and participation are understood.

The concepts of protection and participation are not necessarily exclusive but rather complementary. Instead of threatening the children’s participation, strong support from devoted and confident adults is crucial to asylum-seeking children. Cultural sensitivity in participatory work with asylum-seeking children means that the adults use the often mentioned sensitive “antennas”. With the help of the “antennas”, the workers can interpret the needs and wishes of each individual, without making assumptions based for example on their cultural background. It must be noted that gender sensitivity does not mean ignoring gender differences, therefore if the girls wish to do “girly” things that should be their right. Also, it is important to let the children focus on the future and get practice in things which they think are relevant for them in their later life outside the center. As one of the girls said:

“We live here (in Finland) all our lives; we have to learn for ourselves. You don’t learn if somebody shows you every time, it is not learning. You become lazy. The counselors do a good job, they help everybody in the beginning and then they leave you alone. It is good for the future.”

The Education of Guardian for Unaccompanied Minors

Kia Lundqvist, Brahea Center at the University of Turku

Johanna Metsälä, Palmenia Centre for Continuing Education

In focus of this project is the role of the guardian legal representative for unaccompanied children refugees as well as the challenges deriving from this interrelation. As a start, one has to understand the characteristic that a guardian incorporates. In this context, it must be underlined that the main tasks of a guardian legal representative includes the controlling and/or monitoring the implementation of children's rights from the moment he or she will be accepted in the reception centre until the official start of the social integration process as provided by the Finnish law. On the other side, there are many challenges regarding the well functioning of the guardian's role, which refers mainly to the structural deficit and/or incapacity. Thus, developing needs in the guardian system according to Lepola (2012) requires the following criteria: independent position of the guardian, competences needed, the mandate of the guardian, the coordination of the guardian system, a long term relationship between the child and the guardian (continuity), national coordination of the reception of unaccompanied children, declining numbers of family reunification.

Objectives, Participants and Project's Activity

The main aim of this project consists on reinforcing proficiency of the guardian network as well as to maintain their skills at the level that the task requires it. Another objective is the consolidation of unaccompanied children's participation. The participants entering into the project's network are among others also institutions of the central local government (such as The Finnish Immigration Service and ELY), the academia (University of Turku and University of Helsinki) and also international organizations such as UNHCR. As regarding the project's activity, the first most important refers to the four-day educational and training process for the guardian, which generally including also aspirants for such a position. This educational process is organized in both Turku and Helsinki and it offers to the participants all the necessary material as well as the opportunity of meeting experienced legal representatives for minor refugees.

Competences of the Guardian

The overall working context of a guardian's activity in supporting the best interest of a child is constituted by four fundamental working areas. The first is about monitoring the law, and it refers to the domestic legislative background and regu-

lations regarding immigrants as well as to EU treaties and directives. The second area pays attention to the networking skills, which includes officials, family and social relations, practices as well as role and working background. Thirdly, turn effects and/or impact seems to have specific relevance. It refers mainly to daily practices such as the interaction and communication skills with a child, participation and emotional support, and intercultural knowledge. Last but not least, a specific working area has been dedicated to particular needs that a child refugee might have. It includes a large category of services and refers to various needs (social, psychological, physical, language, culture and religion, age, development and gender level etc.). In this context, one should pay attention to the specificities deriving from the process of receiving children refugees as a whole. One of these specificities is perhaps the difference between the processes of asylum and child's everyday life, which on his/her own side has also the right to further education and social development. Also the issue of confidence or lack of confidence between the guardian legal representative and a child refugee represents another specific aspect that deserves further attention. This is because there are clear evidences of such a lack from both sides during the process of asylum receiving. For this reason, the realization of unaccompanied refugee minor's best interest requires functional collaboration in a large scale.

Few Words about the Work of the Guardian: Professionalism and Communicative Skills

As following the Finnish law on the Reception of Persons Seeking International Protection (art. 41), the guardian works as a guardian of a minor refugee mainly in two aspects: in consultation and discussing on the one hand, and taking care of his/her wellbeing on the other. The guardian does not deal with daily matters, education issues or other services. From this point of view, the right of action seems to have a central place since everything depends on the good practice and capability to discuss on major issues. Other relevant tasks of the guardian refer to the future life's orientation, keeping regular contacts with the reception centre, the collaboration with various authorities entering into the context etc. Another relevant point is that related to the professionalism of the guardian. It has to be mentioned here once again that a guardian is not a custodian or a support person. As following still the Finnish law on the Reception of Persons Seeking International Protection (art. 40), there are some criteria to be fulfilled by the aspirants for such a position. Above all, it is required a sense of responsibility, plenipotentiary and correctness. However, another relevant point regarding the professionalism is related to the networking skills with other institutions during the overall process of asylum receiving.

Effects of Immigration in Pudasjärvi

Virpi Harilahti-Juola

City of Pudasjärvi

Statistical Evidences

Presence and social participation of immigrants in Pudasjärvi represents a history of vitality and success, especially in demographic and labor force context. Thus, the 2013 statistics regarding immigrants in Pudasjärvi are very interesting. First of all, it has to be mentioned here that around 2,5 % of the overall resident population of this city are immigrants. Also, 217 residents are born abroad and 146 have a different citizenship than Finnish, while only 156 of them have as a mother tongue another than official languages in Finland (Finnish, Swedish and Same). On the other side, a different contingent of immigrant that should be taken seriously in consideration is represented by students (approx. 25) and asylum seekers based in the welcoming centre (approx. 100). If one should pay attention on the statistics in a larger chronological period (2008–2013), the situation would be even more interesting. The large majority of immigrant's ethnic backgrounds in the city are represented by people from Afghanistan, Iraq, Russia and Somalia. As regarding the reasons for moving in Pudasjärvi they vary from case to case.

Another interesting statistical data is that related to the age category of the immigrants in Pudasjärvi, where the category of age 16–24 represents the large majority followed by the people entering into the category between 25 and 44. As regarding the education of immigrants in Pudasjärvi, it is a matter of fact that their presence is evident in almost every level as well as educational institution.

Social Integration

As the integration of immigrants has specific importance to the Finnish government, the fundamental mechanisms for such a process are available through the municipalities. Thus, a fundamental principle of the integration process refers to the transformation of the immigrant into a socially active resident. In this context, to all those foreigners holding a Finnish permit of stay is offered the opportunity to attend for free courses of Finnish language, history and society. However, the main objective of this approach is to help the immigrants in being suitable for the domestic labor market. Following this logic, the growing flux of immigrants brings also new challenges regarding the management of their integration process into the Finnish society.

In 2008, in Pudasjärvi it was built the first welcoming center for unaccompanied underage refugees. Only a year later the city welcomed its new legal residents

and the process of social integration began, while in 2010 it was finalized the construction of a complex of popular houses for immigrant families. From those years until now, the small city of Pudasjärvi has successfully managed the social integration of immigrants, the flux which increases continuously every year. In this context, the authorities of this small locality have created a model of network services available to all immigrants that include occupation, education, free time and social and health services.

Indeed the social integration path, in general lines, is nothing more than an educational process, which in level terms refers usually to basic education and going through the high and professional levels. The most popular educational level for those immigrants entering into the category of adults is called “Suomistartti”, which starts immediately after moving in Pudasjärvi and includes orientation, supervision and Finnish language and culture learning. However, the crucial point of the social integration process still remains the preparation toward the labor market, and/or if it is needed the high education and professional formation as an alternative. It has to be mentioned here that both process of social integration and specific services are part of basic services offered by the municipality.

In conclusion, there are few points that invite us to reflect about the key success that small localities such as Pudasjärvi possess regarding the process of social integration for refugees and asylum seekers. Above all, it is about an open and functional cooperation among institutions, based on the arrangement and the decision making process on the one hand, and information sharing and communication on the other. In few words, this constitutes the elements of a functional and fruitful network and making of Pudasjärvi a case that should be taken as example by other municipalities.

Kirjoittajien esittely

Anne Alitolppa-Niitamo
Monikulttuurisuusasioiden
päällikkö, Väestöliitto

Outi Arvola
KM, AO, sosiaalialan ohjaaja,
päätoiminen tuntiopettaja,
HALATEN-projektin
projektipäällikkö,
Turun ammattikorkeakoulu

Krister Björklund
vanhempi tutkija,
Siirtolaisuusinstituutti

Virpi Harilahti-Juola
kehittämisasiantuntija, Pudasjärven
kaupunki

Elli Heikkilä
tutkimusjohtaja,
Siirtolaisuusinstituutti

Mervi Kaukko
KM, tohtorikoulutettava,
Oulun yliopisto,
Kasvatustieteiden tiedekunta

Anu Kuikkaniemi
TtM, toimintaterapeutti,
päätoiminen tuntiopettaja,
HALATEN-projektin
opiskelijatoteutusten
koordinaattori, Turun
ammattikorkeakoulu

Kia Katarina Lundqvist
VTM, suunnittelija,
Turun yliopisto, Brahea-keskus

Arjan Myftari
M.Sc.,
Siirtolaisuusinstituutti

Kalle Myllymäki
maahanmuuttopäällikkö,
Varsinais-Suomen
ELY-keskus

Merja Paksuniemi
KT, Siirtolaisuusinstituutin
verkostotutkija, lehtori,
Lapin yliopisto

Hanna Siren
KM, AO, EO, päätoiminen
tuntiopettaja, HALATEN-projektin
koordinaattori,
Turun ammattikorkeakoulu

Heli Sjöblom-Immala
FL, tutkija,
Siirtolaisuusinstituutti

Johanna Vaitomaa
VTM, erikoissuunnittelija,
opettaja, Helsingin yliopisto,
Koulutus- ja kehittämiskeskus
Palmenia

Seminaariin ilmoittautuneet

Nimi	Taustayhteisö
Alas, Ali	Turun kaupunki
Alivuotila, Marko	Siirtolaisuusinstituutti
Aliyeva, Kamilla	Åbo Akademi
Al Take, Zahraa	
Arvola, Outi	Turun ammattikorkeakoulu
Björklund, Krister	Siirtolaisuusinstituutti
Harilahti-Juola, Virpi	Pudasjärven kaupunki
Heikkilä, Elli	Siirtolaisuusinstituutti
Iisakkila, Tatu	Turun ensi- ja turvakoti, Perheryhmäkoti
Joffs, Jennifer	
Järvinen, Jarmo	Care Component Oy/Koordinaatti
Kanerva, Tiina	Turun kaupunki, Varhaiskasvatus
Kaukko, Mervi	Oulun yliopisto
Korhonen, Salla	Tampereen yliopisto
Koukka, Maija	SPR Turun vastaanottokeskus
Kuikkaniemi, Anu	Turun ammattikorkeakoulu
Kujala, Kirsi	Turun ammattikorkeakoulu
Kukko, Miitta	Turun ammattikorkeakoulu
Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa	Tampereen yliopisto/Suomen Akatemia
Lahtela, Johanna	Turun vastaanottokeskus, Tukiasunnot
Lehtomaa, Annika	Turun Tyttöjen Talo/Auralan Nuoret ry.
Lehtonen, Anna	Erytishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.
Linnossuo, Outi	Turun ammattikorkeakoulu
Lundqvist, Kia	Turun yliopisto, Brahea-keskus
Löppönen, Satu	Siirtolaisuusinstituutti
Mbah, Sebastian	
Mikkonen, Anna	Helsingin yliopisto

Nimi	Taustayhteisö
Myftari, Arjan	Siirtolaisuusinstituutti
Myllymäki, Kalle	Varsinais-Suomen ELY-keskus
Negash, Melina	Turun kaupunki, hyvinvointitoimiala
Negash, Tewodros	Siirtolaisuusinstituutti/Åbo Akademi
Niemi, Minna	Turun kaupunki, Sivistystoimiala
Niinimäki, Tuire	EHJÄ ry.
Paksuniemi, Merja	Siirtolaisuusinstituutti/Lapin yliopisto
Pirttisalo, Kaisa	
Rajakangas, Emmi	Care Component Oy/Koordinaatti
Santalahti, Ville	Turun kaupunki, Hyvinvointitoimiala
Siren, Hanna	Turun ammattikorkeakoulu
Sjöblom-Immala, Heli	Siirtolaisuusinstituutti
Suntila, Janne	Care Component Oy/Koordinaatti
Söderström, Jaakko	Care Component Oy/Koordinaatti
Tapanainen, Ilona	Turun Tyttöjen Talo
Tiuraniemi, Maura	Turun ammattikorkeakoulu
Tähti, Martti	Care Component Oy/Koordinaatti
Vanhanen, Sari	Väestöliitto
Yrttiaho, Kirsti	Turun kaupunki, Varhaiskasvatus

Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen -seminaari

Keskiviikko 23.4.2014

Siirtolaisuusinstituutti, Eerikinkatu 34, 2. krs, 20100 Turku

Ohjelma

8.30–9.00 Ilmoittautuminen ja kahvi

Pj. Dosentti, tutkimusjohtaja Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti

9.00–9.05

Seminaarin avaus

Dosentti, tutkimusjohtaja Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti

9.05–9.10

Halaten-hankkeen tervehdys

KM, projektipäällikkö Outi Arvola, Turun ammattikorkeakoulu

9.10–9.30

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen tervehdys

Maahanmuuttopäällikkö Kalle Myllymäki, Varsinais-Suomen ELY-keskus

9.30–10.15

Sotavuosien kokemukset aikuisuuden voimavarana

KT, verkostotutkija, lehtori Merja Paksuniemi, Siirtolaisuusinstituutti/Lapin yliopisto

10.15–11.00

Yksintulleet pakolaislapset Varsinais-Suomessa

Vanhempi tutkija Krister Björklund, Siirtolaisuusinstituutti

11.00–11.45

**Osallisuutta poikkeustilassa: Toimintatutkimus yksintulleiden
turvapaikanhakijalasten kanssa**

KM, tohtorikoulutettava Mervi Kaukko, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta

11.45–13.00

Lounas (omakustanteinen)

13.00–13.45

Yksintulleiden edustajien koulutus

VTM, suunnittelija Kia Lundqvist, Turun yliopiston Brahea-keskus

13.45–14.15

Kahvi

14.15–15.00

**Maahanmuutto tuo Pudasjärvelle uusia kuntalaisia niin yksintulleista pakolaislapsista
aina eri alojen asiantuntijoihin – kotouttamispalvelut osa kunnan peruspalveluja**

Kehittämisasiantuntija Virpi Harilahti-Juola, Pudasjärven kaupunki

15.00–15.45

Yksilön näkökulma kotoutumiseen

Yrityskoordinaattori Ali Alas, Turun kaupunki

15.45–16.00

Yhteenveto ja seminaarin päättäminen

Tutkimusjohtaja Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti

Seminaari on maksuton ja avoin kaikille asiasta kiinnostuneille.
Euroopan unionin Pakolaisrahasto osallistuu hankkeen rahoitukseen.

TERVETULO!

Elli Heikkilä (toim.)

Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen

Yksintulleet pakolaislapset ovat saapuneet kohtemaahan ilman vanhempiaan tai muita huoltajiaan ja ovat siten erityistarpeet omaava muuttajaryhmä. HALATEN-projektissa tuetaan Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten kotoutumista Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti järjesti yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun kanssa 23.4.2014 hankkeen asiantuntijaseminaarin ”Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen”, jossa nuorten elämäntilannetta ja asemaa käsiteltiin monipuolisesti eri tutkija- ja asiantuntijanäkökulmista. Kädessäsi on seminaarin pohjalta tuotettu julkaisu, johon on koottu asiantuntijapuheenvuorojen teemat samoihin kansiin.

Julkaisu kertoo yksintulleiden nuorten kotoutumisen kokemuksista eri näkökulmat huomioiden; sekä nuorten että jo aikuistuneiden, samoin kuin heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kuvaamana. HALATEN-projektin tavoitteena on lisätä yhteistä, moniammatillista kohtaamista ja keskustelua yksintulleiden pakolaislasten tilanteesta Suomessa.

Euroopan unionin Pakolaisrahasto osallistuu HALATEN-hankkeen rahoitukseen.

